

Aleš Rudl — Ivo Machar

VÝZNAMNÉ STROMY ČESKÉ REPUBLIKY

VÝZNAMNÉ STROMY ČESKÉ REPUBLIKY

Univerzita Palackého
v Olomouci

Monografie je výsledkem projektu „Významné stromy – živé symboly národní a kulturní identity“ č. DG18P020VV027, financovaného Ministerstvem kultury ČR v Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II).

www.vyznamnestromy.cz

Odborní recenzenti: doc. Dr. Ing. Jan Kadavý
doc. Ing. Jan Skaloš, Ph.D.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání
© text Aleš Rudl, 2021
© překlad resumé Ivo Machar, 2021
© fotografie Aleš Rudl, 2021

další obrazový materiál poskytli Otakar Leiský (s. 22), Národní knihovna ČR (24), Kateřina Mazánková (26), 3. skautský oddíl Mělník (27), Kulturní komise města Neveklov (29), Jiří Zápal (31), Jan Řezáč (33), obec Chválenice (35, 36), skautský oddíl Pagoda Karlovy Vary (37), manželé Královi (38), Martin Chroust (40), město Šluknov (41), TJ Sokol Dohalice (42, 43), Josef Jirků (45), Jan Šebela (46), město Heřmanův Městec (49), Městské muzeum v Kamenici (52), město Uničov (53), Muzeum Novojičínska (54), web blovice.info (65), F. Hyka (78) a Erik Vidlák (130)

další fotografie pocházející z následujících zdrojů: kniha Mákova lípa (s. 124), dobová pohlednice (160)

© kresby Tomáš Vencálek (s. 199, 201 a 202), 2021
© Univerzita Palackého v Olomouci, 2021
Fotografie na obálce: Lípa republiky rostoucí při křižovatce cest na okraji obce Drsník na Příbramsku byla vysazena u příležitosti vzniku Československé republiky.

ISBN 978-80-244-5992-9 (print)
ISBN 978-80-244-6251-6 (iPDF)
DOI 10.5507/prf.21.24459929

Aleš Rudl — Ivo Machar

VÝZNAMNÉ STROMY ČESKÉ REPUBLIKY

ÚVODNÍ SLOVO

Významné stromy jsou součástí našeho života. Mnozí z nás máme „svůj“ strom nebo stromy, které jsou pro nás z různých důvodů důležité. I stromy mají své životní osudy, podobně jako lidé. Možná právě proto, že můžeme s některými sdílet vlastní životní příběh, jsou stromy pro náš život „významné“ v pravém smyslu tohoto silného slova.

Termín „významné stromy“ však zahrnuje širší spektrum dřevin než jen takové, k nimž nás váže osobní vztah. Významné stromy jsou především velmi důležitou složkou přírodního, kulturního i historického dědictví naší krásné země. Proto mezi významné stromy zpravidla řadíme takové dřeviny, jež jsou spojeny s důležitou kulturní nebo historickou událostí či které nesou poselství určité historické skutečnosti nebo místa, na němž rostou. Významné stromy dotváří místní *genius loci*. Významnými stromy mohou být stromoví jedinci nápadní svojí velikostí či bizarním růstem, nebo dokonce mohou být i dominantou kulturní krajiny. Staré a mohutné stromy podtrhují historickou hodnotu zámeckých parků. Bez významných stromů by nebylo zahradního umění ani krajinných památkových zón či přírodních parků, chránících krajinný ráz.

Významné stromy jsou nepochybně živými symboly národní identity. Český národní strom lípa je užíván jako jeden ze symbolů české státnosti (na uniformách, v heraldice atd.). Mohutné a věkovité stromy od pradávna člověka okouzlovaly a v dobách předkřesťanských představovaly magické symboly (připomeňme posvátné háje starých Slovanů). Křesťanská tradice střední Evropy akcentuje významné stromy jako nezbytný doplněk sakrálních objektů v krajině, ať už jde o stromy chránící malou kapličku v polích, nebo o lipovou alej mohutných stromů dotvářejících křížovou cestu ke kostelu či bazilice. Mohutné stromy také velmi často těsně koexistují s lidovou architekturou a dokreslují urbanistickou strukturu vesnických památkových rezervací. Významné stromy tvoří základní kostru urbánních parků a sadů, zakomponovaných do obrazu městských památkových rezervací a historických sídel. Staré významné stromy mají velmi často charakter živých památek, protože jsou svědky událostí dávno minulých. Mnohé významné stromy jsou nositeli konkrétních entit lidové nehmotné kultury, jako jsou pověsti a pohádky. Mohutné významné dřeviny jsou v tomto kontextu doslova živým národním pokladem, žijícím po celá staletí.

V českých zemích se zvýšený zájem veřejnosti o významné stromy začal objevovat již od přelomu 19. a 20. století, kdy vznikaly první etnologické práce zaměřené na odraz symboliky významných stromů v národní a kulturní identitě. Již v roce 1899 vydal Jan Evangelista Chadt-Ševětínský první přehled významných stromů v Čechách.

V současnosti však za významné stromy považujeme i stromy věkově mladší, které zatím nedosahují nijak mohutných rozměrů a nevzbuzují úctu svým mohutným zjevem. Symbolika významných stromů je totiž důležitá pro naši společnost i v novodobé národní historii – připomeňme např. symbolické lípy republiky a lípy svobody. Mnohdy jsou nové významné stromy vysazovány nejrůznějšími místními

občanskými aktivitami, např. při činnosti znovuobnovených okrašlovacích spolků či místních komunit v rámci programů obnovy venkova.

Významné stromy hrají v českém národním prostředí tradičně velkou roli při význačných událostech. Vysazeným významným stromům je dáno do vínku důležité poselství – připomínat určitou událost oslav historického okamžiku. Může se jednat například o dokončení důležité stavby, výsadbu na paměť výročí města či v lokálním měřítku místní komunity při narození dítěte.

Problematika významných stromů se dnes zdánlivě nachází až na okraji zájmů památkové péče, protože po rozdělení památkové péče a ochrany přírody v devadesátých letech minulého století do dvou různých resortů (kultura a životní prostředí) převzal do gesce tzv. „památné stromy" resort životního prostředí. Státem chráněné památné stromy (cca 26 400 jedinců v ČR) však představují početně jen velmi malou podmnožinu celkového množství významných stromů v ČR, jejichž počet odhadujeme minimálně na několik stovek tisíc.

Významné stromy svým zjevem a svojí výjimečností přispívají k vnímání a uvědomění si hodnot přírodního dědictví kulturní krajiny občanskou veřejností. Zájem o významné stromy u veřejnosti v současné době překvapivě narůstá – např. celorepubliková anketa Strom roku, pořádaná Nadací Partnerství z Brna a probíhající od roku 2002, zaznamenává stále větší počty návrhů nominovaných stromů. Vítězný strom této ankety v daném roce získává finanční prostředky na odborné ošetření a postupuje do soutěže Evropský strom roku. V některých evropských anglofonních zemích existují dokonce organizované aktivity lidí (tzv. tree hunters), kteří se cíleně zaměřují na vyhledávání a evidenci významných stromů v kulturních krajinách.

Další občanské aktivity zaměřené na významné stromy v ČR na regionální a místní úrovni postupně přibývají. Pěkným příkladem je projekt „Významné stromy – téma pro zapojování veřejnosti do ochrany životního prostředí měst a obcí", který realizovala nevládní organizace Agentura Koniklec z Programu švýcarsko-české spolupráce. Projekt vedl hlavní autor této knihy, Aleš Rudl. Velmi často bývá díky místním občanským iniciativám věnována pozornost významným stromům i ve vztahu k obnově historických památek, jako jsou např. drobné sakrální památky apod. Je jistě velmi důležité, že všechny tyto aktivity vedou k renesanci vztahů lidí s krajinou jejich domova. V roce 2016 byl zahájen společný projekt místních akčních skupin v rámci Programu obnovy venkova nazvaný „Milion ovocných stromů pro krajinu". Je dobře, že téma významných stromů podporuje regionální a místní identitu občanů i v dnešní, poněkud uspěchané době moderních komunikačních technologií.

Předkládaná kniha si klade za cíl podrobně představit problematiku významných stromů v České republice odborné i laické veřejnosti. Do jaké míry kniha tento cíl splnila, nechť posoudí laskaví čtenáři. Autor tohoto úvodního textu by se rád zhostil jiného úkolu – a to poděkování všem dobrým lidem, kterým na významných stromech v naší městské i venkovské krajině záleží a kteří jsou ochotni přispět k zachování a rozhojnění tohoto živého dědictví, jež jsme převzali od našich moudrých předků.

V Horce nad Moravou 21. 2. 2021
prof. Ivo Machar

ÚVOD

Stromy se odedávna těší pozornosti a úctě lidstva. Zásadním způsobem ovlivňují ráz naší krajiny, slouží k našemu užitku, propojují generace obyvatel a některé z nich připomínají milníky ve vývoji naší společnosti.

Stromy nás obklopují na každém kroku a máme tendenci zapomínat, že za výsadbou naprosté většiny z nich stojí člověk. Lidé po staletí důmyslně kultivují a obdělávají krajinu, jak pro svůj prospěch z hlediska obživy, tak i pro její estetickou roli a hodnotu. Česká krajina je protkána alejemi a je prostoupena celou řadou solitérních stromů, jež ji činí příjemnější a útulnější. Řada krajin má své osobní kouzlo a působivost. Mimo jejich reliéf jsou jejich základním skladebním prvkem stromy.

Lidé je odjakživa uctívali, vzhlíželi k nim, stromy jim byly oporou v těžkých dobách. Chtěli je mít na blízku a pro zpříjemnění svého životního prostředí sázeli s důvtipem stromy do blízkosti svých obydlí, na veřejná prostranství v obci, na památných místech i do volné krajiny. Některé stromy byly umisťovány tak, aby chránily stavení před blesky, větrem či ohněm. Jiné poskytovaly blahodárných stín a pod jejich korunami probíhalo setkávání či běžné každodenní činnosti. Prostřednictvím výsadby stromu lidé zaznamenávali důležité milníky svého života, jako je například narození dítěte, dokončení stavby, konec roboty, ale i události v životě vesnice či na úrovni státu – povýšení obce na město, vznik republiky, ukončení války apod. I význačné osobnosti mají své stromy, které byly vysazeny na jejich počest či za zásluhy. Řada stromů tím dostala do vínku jedinečný kulturně-historický náboj. Strom během svého života připomíná onu důležitou událost a svůj význam si v průběhu let upevňuje vzrůstem a mohutností. Takto dekorované stromy se těšily úctě a pozornosti a lidé se o ně zvláště pečlivě starali. Výsadba stromů u příležitosti důležité události má u nás dlouhou tradici, jež je stále živá a aktuální. V řadě sídel můžeme najít dřeviny, z nichž doslova čiší historie a vlastenecký zápal. Tito neobyčejní velikáni jsou živými symboly naší národní identity. Své poselství zapsané v letokruzích předávají dalším generacím. Jsou to právě naši potomkové, kdo si v plné kráse užije mohutné a košaté jedince, kteří nebudou významní jen svým vzrůstem, ale též vzkazem, jejž předávají. Často takové stromy najdeme na reprezentativních místech, aby jako živoucí památníky mohly být stále na očích. Všímavému pozorovateli při toulkách neunikne, že své poselství mívají vytesané do kamene ležícího poblíž, aby mohly svůj odkaz předávat i přespolním návštěvníkům. Lidský obdiv k velikánům a snaha, aby daný strom nesl své poselství co nejdéle, společně zajistily, že u některých stromů byly vybudovány nízké plůtky či ohrádky, aby nebyly nevědomky poškozeny.

Staré a mohutné stromy se také dostaly do pověstí a pohádek, kde hrají důležitou roli. O jiných jsou pověsti vyprávěny a my se z nich dozvídáme jejich příběhy. Svůj um nám předala dřívější pokolení i prostřednictvím mnohých historických parků a zahrad, které jsou cennými památkami zahradního umění.

Další stromy mají vtisknutou jinou symboliku. Umocňují a zdůrazňují křížky, kapličky a jiné sa-

krální stavby či drobné památky. Neméně důležité jsou stromy na návrších a rozcestích sloužící jako orientační body. Specifickou funkci mají stromy hraniční, jež vymezovaly hranice panství, lesní porosty nebo jednotlivé katastry. Zatímco hraniční mezník lze při troše snahy přemístit, u dospělého stromu je jistota, že se to nepodaří. Hraniční stromy podléhaly přísné ochraně.

Stromy mohou být významné i pro svoji biologickou hodnotu, pokud dosáhly mimořádného vzrůstu, jedná-li se o vzácný taxon nebo mají-li hodnotnou genetickou informaci.

Pro plnění všech těchto funkcí a pro co nejdelší uchování poselství stromu je rozhodující nejen vhodně zvolené místo a druh, ale též následná péče a dostatečná ochrana.

Vejděme nyní do naší české kotliny a pojďme objevovat stromy, které mají v letokruzích zapsány jak dějiny a vývoj celého našeho národa, tak i životy nás jednotlivců. K významným stromům přistupujme vždy s pokorou a úctou, aby se z jejich korun a prastarých kmenů mohli těšit i naši následovníci.

Lípa je krajinou dominantou rostoucí u obce Horní Libchava na Českolipsku.

POSTOJ KE STROMŮM V MINULOSTI

Stromy osídlily naši planetu dříve než lidé. Poskytly podmínky pro vývoj suchozemských živočichů.

V době, kdy se lidé živili lovem, byl jejich život poznamenán snahou ubránit se a přežít. Tehdy stromům přisuzovali duši a v mohutném a starém stromu viděli i něco více: tajemnou mocnost, které je třeba dávat dary jako poděkování za přízeň, anebo přinášet oběti, aby od ní získali záchranu, pomoc a prospěch. Lidé věřili, je jim strom může zprostředkovat spojení s Bohem. Nejstarší a nejužitečnější stromy se začaly stávat posvátnými.

Posvátnými se mohly stát i stromy rostoucí nad prameny a studnami, což byly životně důležité zdroje vody.

Naši pohanští předkové věřili, že do stromu rostoucího v místě, kde byl pohřben mrtvý, vstoupí duše zemřelého, a že strom zasazený při narození dítěte je jeho stromem životním.

Na našem území žili Keltové, kteří se naučili přírodu pozorovat a všímali si všeho, co se v ní děje. Druidové (keltští duchovní) uměli věštit ze šumění listí posvátných stromů nebo z obrazu oblohy v posvátné studánce. Měli pod svou ochranou posvátné dubové háje a obětování zvěře neprováděli bez dubové ratolesti.

Každý národ uctíval především ten strom, který mu byl v místních podmínkách nejprospěšnější. Slované si vážili starých stromů, především lip a dubů. Udržovali také posvátné háje a nosili tam oběti.

V mytologiích národů z celého světa se objevuje motiv stromu držícího celý svět nebo dokonce vesmír i s hvězdnou oblohou, po jehož kmeni by bylo možné se dostat jak nahoru k bohům, tak dolů do podsvětí.

Ve skandinávském bájesloví byl vesmírným stromem jasan Yggdrasil (Linford 2005), Sumerové si ho představovali jako babylonskou vrbu a Indové jako fíkovník (Hrušková 2005).

V mýtech a písních nacházíme stromy jako starodávný symbol světového pořádku, sídla bohů či pramenů života a moudrosti.

Lidé rovněž věřili, že některé stromy jsou zárukou správného rozhodnutí a spravedlivého úsudku. U takových stromů se scházeli, aby vyslechli věštbu nebo rozsudek, který tam byl někdy okamžitě vykonán. Jednalo se o stromy věštecké nebo stromy spravedlnosti.

U slovanských a germánských kmenů se soudní rokování odehrávala pod lípami. Naproti tomu vojevůdci s oblibou konali vojenské porady pod mohutným dubem, jenž jim svým vzhledem dodával odvahu.

Později se lidé začali usazovat na jednom místě. Jejich ochranným stromem se stal ten, který si záměrně vysadili v osadě. Vážili si jej a považovali ho za odkaz předků. Zde bychom našli základy tradice návesních stromů, jež bývaly středem dění ve vsi. Lidé u nich besedovali, řešili otázky chodu obce, loučili se tu mladíci odvedení na vojnu, ponocný zde vybubnovával různá oznámení.

Lidé si důležitost stromů vždy uvědomovali, protože jim přinášely obživu. Dřevo je stále mnohostrannou surovinou, ať už na stavby, nábytek či další výrobky. Některé části byly využívány i v léčitelství. Kořeny zpevňovaly hráze a stromy figurovaly také jako hraniční mezníky a orientační body v krajině.

V dobách nebezpečí zakopávali lidé ke starým stromům svoje cennosti. K tomuto starému zvyku vedl především praktický důvod: starý mohutný strom byl dobrým orientačním bodem a snadno jej našli, když nebezpečí pominulo. Dočasně k tomu přistupoval i kultovní význam – strom měl chránit uložený majetek svou mocí.

Se stromy je spjat celý náš život. Provázejí nás od kolébky, během života se s námi dělí o své plody, poskytují nám stín a úkryt a bývají mlčenlivými svědky našich posledních rozloučení.

Při vhodných podmínkách přetrvávají na svém stanovišti stovky let a představují pojítko mezi generacemi.

Vztah lidí ke stromům lze ilustrovat prostřednictvím dvou pořekadel: „Kdo porazí starý zdravý strom, do roka zemře“ a „Stromem lze z každé krajiny vytvořit ráj“.

Snahy o ochranu stromů v minulosti

Staré stromy a posvátné háje coby symboly kultu byly respektovány a chráněny od nepaměti. Úcta k nim se přenášela z generace na generaci. Dodnes jako nejlepší ochrana platí, když víme, že daný strom vysadil náš předek při určité příležitosti nebo že se pod ním stala význačná událost.

Takový jedinec byl vnímán jako nepostradatelný a měl zajištěnou ochranu po mnoho následujících desítek let.

Ochrana stromů ve středověku úzce souvisela s péčí o lesy. Jedním z nejstarších dochovaných předpisů o hospodaření v lese a trestech za jeho poškozování je Právo českého knížete Konráda Oty z roku 1189. Tresty za neoprávněné poražení stromů najdeme i v Městském právu jihlavském.

Dalším příkladem může být významný císařský dokument Majestas Carolina z roku 1348, na tehdejší dobu velmi dobře propracovaný předpis o ochraně lesa a způsobu hospodaření v něm, který se však

nikdy nestal zákonem a byl samotným Karlem IV. na nátlak panského sněmu již v roce 1355 odvolán.

V roce 1754 vydala Marie Terezie tzv. Řád lesní, ve své době pokrokový a důkladný předpis o hospodaření v lesích. Tyto lesní řády z let 1754–1756 formulovaly principy trvalosti produkce dřeva, které se staly předchůdci moderního pojetí udržitelného využívání přírodních zdrojů. Význam těchto řádů byl například v tom, že vzrostla lesnatost na našem území.

Zajímavý doklad ochrany historického stromořadí se dochoval v Praze a týká se lipového stromořadí, které bylo vysázeno mezi Pražským hradem a Královskou oborou v Bubenči. Lípy a vrby byly později nahrazeny jírovci a jejich pozůstatek žije dodnes v ulici Pod Kaštany. Stromořadí bylo chráněno císařským reskriptem, vydaným ve Vídni 9. července 1714. Stal se jednou z prvních známých vyhlášek na ochranu historického stromořadí. Dalším podnětem k ochraně přírody, a tedy i starých stromů v Evropě, se stal koncem 18. století zájem vyvolaný romantickým rousseauovským voláním po návratu k divoké a nenarušené přírodě a její kráse. Alexandr von Humboldt (1769–1859), profesor univerzity v Berlíně, jako první nazval věkovité a majestátné stromy, s nimiž se setkal při své vědecké výpravě do jižní Ameriky v letech 1799–1804, termínem „přírodní památka".

Za Marie Terezie a Josefa II. byly vydávány patenty týkající se výsadby alejí podél cest. Například nařízením pro Čechy z roku 1791 byl obnoven patent z roku 1756, který se zabýval výsadbou stromů podél cest, konkrétně jednak poškozováním stromů vysazovaných podél cest v zemi, jednak trháním, zcizováním i dalším prodejem ovoce z moruší a jiných ovocných stromů. Dopadeným pachatelům tehdy podle tohoto nařízení hrozil přísný trest: v prvním případě dva roky trestnice (káznice), při dalším opakování této činnosti tříleté práce na pevnosti. Speciálně problematikou stromořadí se zabýval zákon pro Království české z roku 1884, který pro ochranu stromořadí stanovil následujících pravidla: „Zakazuje se stromy silniční svépomocně klestiti, jakož i jednotlivé stromy, celé aleje nebo stromořadí, nebo značně souvislé části jejich káceti." V případě porušení zákazu hrozila pokuta od 5 do 20 zl. a v případě pokácení značné části aleje se tato částka mohla zvýšit až na 100 zl. Pokud „hříšník" neměl na zaplacení, za každých 5 zl. si pobyl den ve vězení, což se vztahovalo i k dalšímu zákazu: „Stromy se nesmějí klestiti tou měrou, aby se zohyzdil strom, aneb ohrozilo se další jeho trvání."

Historie ochrany památných stromů na přelomu 19. a 20. století je u nás velmi úzce spjata se vznikem a působením okrašlovacích spolků.

V roce 1899 publikoval Jan Evangelista Chadt-Ševětínský první přehled památných stromů v Čechách a v roce 1908 vydal tentýž autor v časopisu „Český lid" (ročník XVII) soupis „Staré a památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku" s popisem 165 vzácných stromů a s 30 vyobrazeními. Doplněné vydání s popisy 320 vzácných stromů a 160 vyobrazeními význačných druhů vyšlo v Písku v roce 1913.

Úřední ochrana přírody u nás začíná rokem 1918 a byla vždy těsně spjata s resortem školství, kultury a osvěty. Od roku 1920 bylo možno k ochraně památných stromů využít takzvaného přídělového zákona (§ 20). V roce 1940 byla Svazem československých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Praze zahájena revize starých seznamů a zpracovávání nového Soupisu našich starých a památných stromů.

Důležitým mezníkem v legislativním zabezpečení ochrany přírody se stal 1. srpen 1956, kdy byl vyhlášen na svou dobu pokrokový zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody. Význačné stromy byly vyhlašovány jako chráněné přírodní výtvory nebo chráněné přírodní památky. Soupisy prováděla tehdejší krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody a staly se zdrojem informací o dříve vyhlášených

památných stromech pro ústřední seznam ochrany přírody.

Další právní úpravou, která pomohla ochraně dřevin, se stal zákon o kulturních památkách č. 22/1958 Sb., podle něhož byly chráněny četné historické zahrady a parky, popřípadě rozptýlená zeleň. Na něj později navázal zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

V roce 1958 byla ustavena při Společnosti Národního muzea v Praze sekce ochrany přírody, později nazvaná Sbor ochrany přírody, která sdružovala laiky i odborníky na celém území státu a organizovala také celostátní akce, například tzv. stromy republiky. Její členové v roce 1969 ustanovili Svaz pro ochranu přírody a krajiny – TIS a svým programem se přihlásili k tradici spolků pro okrašlování a ochranu domoviny. Program nazvali Československo – zahrada Evropy.

Teprve zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, definoval samostatnou kategorii ochrany význačných dřevin – památné stromy.

Tradice výsadby stromů a „stromkové slavnosti"

Tradice výsadby stromů u lidských sídel je u nás silně zakořeněna. Bylo již starým slovanským obyčejem sázet stromy na památku událostí, jež mají význam v životě člověka nebo dějinách obce i státu. Stromy se od nepaměti sází při narození dítěte, o svatbách, při rekonstrukcích stavení a podobně. Stromy zdůrazňuji rysy naší krajiny a esteticky ji vylepšují.

Sládek (1914) popisuje přátelství mezi námi a stromy takto:

Stromy jsou naši přátelé, jejichž větve, ruce, tulí se k našim chatám a jako dobří přátelé, tak stromy nás chrání před zlým: zlobou blesku sami trpí, požár mírní, horké čelo chladí stínem. Stromy za živa ovoce dávají, po smrti dříví. Kolik my těmto přátelům prokazujeme dobrého?

(Sládek 1914)

Záměrná výsadba stromů vtiskla naší krajině nezaměnitelný ráz a dodnes obdivujeme předky pro nezdolné úsilí o její harmonickou kultivaci. Za uplynulá desetiletí jsme ovšem byli i svědky devastace krajinných prvků, které zapříčinila především kolektivizace, jež přetrhala vztah lidí k půdě a s jejímiž důsledky se setkáváme dodnes. Paměť krajiny nám pomáhá například při obnovách historických cest a jejich následném doplňování vegetací. I dnešní krajina čelí výraznému tlaku civilizace, a zvláště v okolí velkých měst vyrůstá zástavba bez jakékoliv návaznosti na staletí utvářený urbanistický vývoj. V této „sídelní kaši" se často zapomíná na prostor pro veliké stromy, které by pomohly budované objekty snáze začlenit do krajiny. Vraťme se nyní zpět do poloviny 19. století, kdy docházelo k oživování starých obyčejů týkajících se výsadby stromů. Začaly vznikat okrašlovací spolky, které díky svému nadšení dokázaly mnohé.

Šlo jim zejména o udržování čistého prostředí měst a jejich vylepšení skrze ozelenění. Sílící nespokojenost s „obrazem kraje" se promítla do ochrany domoviny. Okrašlovací spolky se staly prostředníkem mezi odborníky a veřejností s ambicí zvyšovat „estetické cítění obyvatel". Jejich úsilí bylo směřováno do roviny, v níž se vývoj přírody snoubí s historií člověka, a zároveň do prostředí, které ho obklopuje při práci, při společenském i soukromém životě.

Dobové okrašlovací heslo doporučovalo, aby se začínalo v prostředí vlastního domova. Procházka (1922) mj. uvádí: „Květina na stole a za oknem dodá bytu hned veselosti a přívětivost." Péče o stromy a květiny, nazývané nejkrásnějšími ozdobami přírody, byla cestou, jak vést především děti ke vztahu k přírodě.

Postupně vznikla silná tradice tzv. stromkových slavností. Impulzem se stal skutek amerického osadníka J. Sterlinga Mortona, který ve státě Nebraska začal s vysazováním stromů v tehdy nehostinné krajině. Povoláním však nebyl zahradník, ale novinář a vydavatel prvních novin v tomto americkém státě. Právě noviny využil k tomu, aby své spoluobčany vyzval k následování jeho příkladu – k pěstování stromů. Vysvětlil jim, že stromy zastavují větrnou erozi půdy a poskytují stín před pálícím sluncem. Svým nadšením dokázal strhnout velké množství lidí, a tak se zrodil „The Arbor Day" – Den stromů, zorganizovaný 10. dubna 1872. V tento den bylo oficiálně vysázeno přes milion stromů a o dva roky později byl nebraským guvernérem R. W. Furnasem vyhlášen první oficiální Den stromů, který připadl na 22. dubna, tedy na den narozenin J. S. Mortona.

Myšlenka se postupně šířila do dalších zemí a na další světadíly. Do Čech myšlenku přinesl Svaz spolků okrašlovacích a poprvé se zde Den stromů masově slavil počátkem dubna roku 1906, a to např. v Líbeznicích, Roudnici, Liboci a Podolí u Prahy, Dobříši, Kouřimi, Sedlčanech, Spáleném Poříčí, Příbrami, Sedlici u Blatné, Bojanově, Hořicích, Plzni, České Třebové, Krčíně, Říčanech, Čekanicích u Blatné, Kyšperku, Napajedlech a Prštících u Brna, Klatovech a Nesvačilech u Rožmitálu (Svaz českých spolků okrašlovacích 1906).

Stromkové slavnosti se staly společenskými událostmi za účasti žáků, rodičů a představitelů školy, kdy děti stromky zdobily stuhami a poté je sázely. Při

Lípy před školou v pražském Slivenci byly vysazeny během stromkových slavností dne 28. března 1908. Zakoupila je místní školní rada a zasadily je děti páté třídy.

těchto slavnostních výsadbách nechyběla hudba, recitovaly se básně či se promlouvalo o důležitosti stromů a apelovalo se na jejich ochranu.

Celá řada dnešních stromů krášlících naše obce a města má svůj původ právě v těchto slavnostech.

Význam a počty okrašlovacích spolků v Československu klesaly během válečných a poválečných let, kdy byla spolková aktivita podkopávána také ideologicky (po nástupu komunistického režimu v únoru 1948 byla činnost okrašlovacích spolků postupně degradována, a tím nepřímo utlumována, což vedlo v roce 1951 k rozpuštění výše zmíněné zaštiťující svazové organizace).

Oslavy Dne stromů byly obnoveny až v roce 2000. S nápadem přišel bývalý ředitel Botanické zahrady Univerzity Karlovy a známý popularizátor stromů Václav Větvička a dřevosochař Martin Patřičný. Datum první oslavy svátku stromů bylo stanoveno na 20. října 2000, protože v mnoha lokalitách České republiky jde o vhodný termín pro sázení stromů – a podzim je také časem, kdy jsou stromy asi nejkrásnější a hrají všemi barvami.

Den stromů se nyní slaví 20. října nejen v České republice, ale i v Polsku a na Slovensku. Dvacátý říjen se tak stal středoevropským Dnem stromů.

Role stromů a její projevy v naší lidové kultuře

Stromy v naší lidové kultuře hrají od nepaměti velikou úlohu. Život stromu je mnohem delší než život lidský. Stromy propojují generace. Lidem byl strom zosobněním jejich života, trvalosti a neustále proměny. Symbolem každoroční obnovy jsou listnaté stromy, které periodicky mění své listy, vytvářejí květy a plody. Představují tím znovuzrození, obrodu a životní princip. Na druhou stranu stálezelené jehličnany jsou obrazem nesmrtelnosti. Z této základní představy se postupně vyvinuly četné obyčeje, obřady či magické úkony, při kterých se uplatňuje strom (či jeho části), celkově však význam stromu pro dané pokolení.

Strom se svojí strukturou a vývojovým cyklem (klíčení, semenáček, dospělec, veterán, odumření) podobá člověku. Na této analogii vznikly rodokmeny. Zakladatel rodu se obvykle klade do kořenů či na kmen (z toho vychází úsloví „zpět ke kořenům“) a potomci jsou ve větvích.

Dříve byla zakořeněna víra, že strom je živá bytost, že ve stromech přebývá duše a že život stromu může být spojen s lidským životem. Věřilo se, že strom cítí poranění stejně jako člověk. Jedna z pověr říká, že když se při trhání ovoce ulomila větvička, strom celý rok pro ni pláče. Staří dřevorubci se stromu před poražením nejdříve omluvili.

Spojitost lidí se stromem je zaznamenána i v řadě pohádek a příběhů. Usychající či odumírající strom znamená nemoc či smrt hrdiny. Zazelená-li se suchá hůl zabodnutá do země, znamená to nevinu popraveného. Ujme-li se strom zasazený korunou do země, svědčí to o nevině křivě nařčeného člověka. Jindy se vypráví o lidech, kteří se přeměnili ve strom, sdílejí svůj život se stromem či jsou do něj zakleti.

Dokladem lidové víry v duši stromu je na Vizovicku rozšířené vyprávění, které uvádí Čižmář (1946): „Ovocný švestkový strom uschne a hyne proto, že se z trnek (slív či švestek) pálí slivovice, poněvadž se tím zároveň ve stromech těch sídlící duše pálí.“

O těsném spojení člověka se stromem svědčí i zvyk zasazovat při narození prvního dítěte strom. Ten se stal pro něj stromem životním a jak rostl, rostlo i dítě. Pokud strom chřadl, mělo se to projevit i na dítěti. Pro možný negativní vliv stromu na dítě se od zvyku někdy upouštělo. Jak uvádí Tetter (1947), na Valašku býval zvyk vylévat vodu z první koupele dítěte pod strom. Pokud se koupal chlapec, učinilo se tak k tvr-

dému stromu (jasanu, javoru, buku nebo dubu), aby bylo novorozeně rovněž „tvrdé“, tj. otužilé a zdravé. Navrátilová (2004) doplňuje, že v případě dívky se voda lila pod jabloň, aby byla milá, sladká a příjemná hochům. Tentýž výše uvedený autor zároveň podotýká, že voda se vylévala na takové místo, kam nikdo nechodil, hlavně psi a vepři, aby nebylo dítě nějak povahově ovlivňováno.

Úlohu plnil strom v milostných věštbách během adventu a o Vánocích. „Třesu, třesu bez, pověz ty mě milý kdes.“ Tak se ptaly dívky o štědrovečerní půlnoci bezového keře. Z které strany pak zaštěkal pes, odtud měl přijít i vytoužený milý. Známým zvykem je trhání třešňových větviček na sv. Barboru (4. prosince). Pokud dívce doma vykvetou na Štědrý den, bude do roka svatba.

K období Vánoc patří též jmelí, v jehož kouzelnou moc lidé věřili odpradávna. Zavěšené jmelí prý přináší do domu štěstí a lásku a chrání proti zlým duchům a čarodějnicím. Také prý funguje jako ochrana proti ohni. Kouzelná moc se umocňuje, je-li svazek jmelí darován, nikoliv zakoupen. Zvyk líbat se pod zavěšeným jmelím pochází již od Keltů, kteří věřili, že jmelí zajišťuje plodnost.

Pro lásku se stal symbolem i měsíc květen. Podle dodnes živé tradice musí být na 1. máje každá dívka políbena mužem pod kvetoucím stromem (třešní), jinak do roka „uschne“. Které se to nepodařilo do půlnoci, musela alespoň obejmout a políbit mladý strom, nejlépe břízu.

Jak se zmiňuje Večerková (1999), další znamení, které předpovídalo neštěstí nebo smrt hospodáře, bylo, pokud strom kvetl dvakrát v roce či v neobvyklou dobu. Pokud uschl mladý strom v blízkosti stavení, bylo to znamení, že zemře někdo mladý z rodiny. Pokud se jednalo o hrušku nebo jabloň v zahradě, pak to naznačilo skonání hospodáře. Obecně se věřilo, že ten, kdo vykope zdravý strom, do roka zemře.

STROMOVÉ ZVYKOSLOVÍ

Stromové zvykosloví chápeme jako soubor zvyků vztahující se k jednotlivým stromům.
Mnoho projevů lidové kultury se vázalo přímo ke konkrétním stromům. Některé příklady si dále představíme.

LÍPA *(TILIA)*

Lidé měli rádi lípy odnepaměti. Lípa byla symbolem ochrany, pomoci a lásky pro svou vůni, půvabnou korunu a vlídný stín. Lidé věřili, že dokáže odehnat zlé duchy a svou energií zbaví člověka chmurných myšlenek. Lipové lýko údajně sloužilo ke spoutávání démonů. Figurka z lipového dřeva se nosívala pro štěstí. Nošení lipové kůry zase chránilo před otravou. Její listy se využívaly při tajných kouzlech k získání nesmrtelnosti. Z lipového dřeva se vyřezávaly sošky svatých, odtud bývá nazývána „svaté dřevo“. Věřilo se, že do lípy neuhodí blesk, proto se sázela blízko stavení. Lípa je stromem slovanským a jako náš národní strom je tradičním symbolem českého státu.

DUB *(QUERCUS)*

Z květů dubu i jeho plodů se věštilo. Mnoho žaludů znamenalo silnou zimu a hodně sněhu. Kvetl-li dub v květnu, očekával se úrodný rok. Dubové listí platilo jako kouzelné, vkládalo se do květnonedělních svazků i do hřbitovních věnců.

BŘÍZA *(BETULA)*

Bříza byla spojována s plodností a věřilo se, že účinně ochraňuje před čarodějnicemi a zlými duchy. Nové březové koště mívalo magický a očistný význam. Hospodyně jimi vymetaly světnice na Velký pátek. Březové větve se zastrkávaly v předvečer 1. května a o letnicích za okna domu a na vrata chléva na ochranu proti čarodějnicím. Šťávou z navrtané břízy si dívky umývaly

vlasy, aby byly dlouhé, natíraly obličej, aby nabyly sličnosti stromu, a pily ji, aby byly v manželství plodné. Březovou májku stavěl mládenec před dům své milé na znamení sympatie a lásky.

VRBA *(SALIX)*

Vrba byla uctívána zvláště pro svoji životaschopnost. Prostřednictvím vrbových proutků se o Velikonocích přenášela životní síla. Vrba byla stromem, který „přejímal" nemoc. Ochrannou moc měly kvetoucí větvičky vrby jívy (na ochranu zdraví, domu, úrody, k povzbuzení růstu). Nosily se na Květnou neděli posvětit do kostela.

JASAN *(FRAXINUS)*

Dřevo jasanu se používalo při magických ochranných praktikách. Házelo se na Štědrý den do studny, aby byla voda čistá, dávalo se do sklepa, aby se v něm nedrželi hadi a myši. Z jasanových prutů, jež se přidávaly do květnonedělních svazků, zhotovil hospodář křížek a dával jej pod práh, aby ochránil dům před škodlivými silami.

OVOCNÉ STROMY

Jabloň *(Malus)* byla v obyčejové tradici spojována s rajským stromem, její plody symbolizovaly plodnost. Nabídnutí jablka znamenalo vyznání lásky. Hrušeň *(Pyrus)* chránila před bleskem. Třešně a višně *(Prunus)* platily v lidové tradici za symbol lásky a uplatňovaly se v milostné magii.

Jedle *(Abies)* a smrk *(Picea)* se uplatňovaly jako hlavní formy zimní obřadní zeleně. Magická síla se připisovala jedlové větvi o třech výhoncích, která se přinášela do domu s koledou. S jedlí je spojen i vánoční strom.

Lidé také povzbuzovali ovocné stromy k úrodě a projevovali jim svoji úctu. Na Štědrý den chodil hospodář a jeho děti do sadu a zvali stromy ke sváteční večeři následující promluvou: „Stromečku vstávej, ovoce dávej, ustroj se, je Štědrý den." Ve víře v bohatou úrodu v budoucnosti se při sázení ovocného stromu vkládalo do jámy jedno ovoce ze Štědrého dne, nebo se po sklizni ponechával na stromě alespoň jeden plod.

Dříve také platilo pravidlo, že první ovoce z mladého stromu má trhat těhotná žena nebo ta, která porodila hodně živých dětí, aby dával v budoucnu dobrou úrodu.

Dalším magickým prostředkem, jak zajistit úrodu, se stal svátek svatého Matěje, kdy chodili hospodáři po zahradách a volali: „Dnes je svatého Matěje, kam ten hlas dolehne, ať žádný strom nezmrzne." (Nahodil 1959).

Prostřednictvím znamení, která stromy signalizovaly, lidé očekávali, jaká bude zima či celý rok. Schaffler (1881) uvádí například následující předzvěsti: Zůstane-li dlouho list na stromech, hádá se na tuhou zimu. Podrží-li strom dlouho list, tuhé zimy můžeš býti jist. Spadnou-li záhy spodní listy břízy a svrchní zůstanou, hádají na tuhou zimu. Rostou-li na vrcholu smrku šišky, očekává se rok mokrý a drahý. Kvetou-li jeřabiny hodně, bude vlhko a urodí se dobrý oves.

Věřilo se též, že strom může převzít nemoc od člověka a zajistit mu uzdravení. Zbavit se nemoci se mohlo tak, že nemocný člověk zavěsil na větev stromu nějakou věc ze sebe (vlasy, nehty, kus oděvu) a utekl, aniž by se ohlédl. Jiným způsobem bylo jíst na Zelený čtvrtek chléb s medem a na Velký pátek se před východem slunce pomodlit pod nějakým stromem, aby se zajistilo, že dotyčný bude po celý následující rok zdráv a nedostane žádnou nemoc.

Čižmář (1946) uvádí, že při bolestech zubů se přivedou dásně ke krvácení tříškou z vrby nebo bezu a zakrvácená tříska se vsune opět do stromu a zalepí hlínou. Jinde rozdrásají dásně hřebíkem, který se pak zatluče do stromu.

Úctě se pochopitelně těšily staré stromy či velikáni na význačných a důležitých místech. Stromům, k nimž se vázaly pověsti, byla připisována zázračná a léčivá moc. Štěpiny z pařezu po Žižkově dubu v Trocnově dodávaly magickou sílu mládenci, který je nosil za pasem. Mocná byla i topůrka z tohoto dřeva. Osaměle rostoucí stromy nebo stromy na křižovatkách bývaly v lidové víře místem nadpřirozených úkazů. Vzrostlé lípy na návsích vytvářely prostor pro besedování a zábavy, sdělovaly se pod nimi důležité události a oznámení, někdy se pod nimi konaly i soudy.

Hraniční stromy označovaly hranice a katastry a připojovaly se k nim pověsti o pokladech skrytých pod kořeny, ale i o pohromách, moru či válce. Zničení hraničního stromu bylo považováno za hřích rovný křivé přísaze.

Samostatnou kapitolou, které se budeme dále podrobně věnovat, je vysazování stromů k významným historickým událostem.

Stromy se do lidové kultury promítají i prostřednictvím písní. Lidový původ má celá řada písní, v nichž se objevují stromy či je tématem poetizace vztahu lidí ke stromům. Z mnoha lidových skladeb můžeme jmenovat například následující: Strom zelený, Dřevo se listem odievá, Strojí hruška v širém poli, Stará lípa, Hořela lípa, hořela, V širém poli hruštička, Stůj břízo zelená, Lípa, Ej, javor, javor či Strom. Tématika stromů se výrazně projevuje i v umělých písních a samozřejmě i v textech současných autorů se strom v nějaké formě často vyskytuje.

Stromy měly a mají stále v lidové kultuře význačné místo a řada dalších obyčejů je s nimi spojena. Právě vztah lidí ke stromům jako ke svým souputníkům má za následek jejich oblibu a zároveň potřebu lidí se s nimi setkávat a inspirovat se jimi v našem každodenním životě. Nezdolné pouto se projevuje nejen potřebou je mít na blízku a krášlit jimi náš životní prostor (estetická role), ale zvláště u ovocných stromů oceňujeme jejich plodnost a užitek. Stále šlechtíme nové odrůdy, které nám poskytují chutné plody.

Tradice lidové kultury bezpochyby ovlivňuje harmonický rozvoj osobnosti každého člověka. Již od dětství nám slouží jako zdroj lidských hodnot a sounáležitosti s naším regionem a domovem.

Formuje nám rovněž vztah k přírodě a stromům a vede nás k jejich úctě a poznání. Svým postojem nám dává kladný a odpovědný přístup k místu našeho bydliště, ale i k národnímu povědomí. Pro své rozmanité podněty v podobě vžitého a blízkého prožitku tvoří i dnes značnou část moderního způsobu našeho života.

VÝZNAMNÉ STROMY A JEJICH KATEGORIZACE

Významné stromy jsou dřeviny unikátní svými funkcemi, vlastnostmi a charakteristikami v oblasti kulturně-historické, společenské, dendrologické, ekologické, krajinářské a geografické. Jsou to zejména stromy připomínající důležité události, nesoucí poselství určité kulturně-historické skutečnosti, legendy či místa, jedinci neobvyklých rozměrů, vzácných druhů nebo výjimečného stáří, dále významné krajinné dominanty; stromy plnící funkci významných biotopů, či stromy společensky zvláště ceněné a chráněné, zejména památné.

Řadu těchto stromů potkáváme denně kolem nás, avšak málo si uvědomujeme jejich výjimečnost. Považujeme je za samozřejmost. Přitom v sídlech většina stromů roste na základě záměrné výsadby člověkem. Byla to snaha našich předků, jejich cit a smysl pro umění a potřeba mít na dosah zeleň, která utvořila podobu našich sídel a navazující krajiny. Bez zeleně by byl obraz sídel neúplný. Některé stromy svým vzrůstem, vlastnostmi, funkcemi či poselstvím vybočují nad rámec těch ostatních. Sdělují nám prostřednictvím kmenů a korun více než jen své biologické a ekologické hodnoty. Jsou svědky a někdy i živými památníky našich dějin. Jindy vytvářejí dohromady základní kostru uměleckého díla. Ano, i pomocí stromů lze vytvořit umění. Vzpomenout můžeme historické zahrady, parky a další velkolepá krajinářská díla. Stromy s námi sdílí planetu, a co víc, ke svému životu je potřebujeme. Mnoho lidí u nás se považuje za milovníky stromů.

Pojďme si společně představit vybrané velikány, kteří nám připomenou důležité historické okamžiky, ohromí nás svým vzrůstem, jsou nezastupitelné z hlediska ekosystémových funkcí či se jedná o výjimečné exempláře zasluhující si pozornost.

Podle specifických vlastností a charakteristik můžeme stromy podle své významnosti zařadit do níže uvedených kategorií.

Někteří jedinci mohou pochopitelně náležet i do více skupin. Strom může být například výjimečný nejen svým kulturně-historickým významem, ale zároveň může být nápadnou krajinnou dominantou.

V rámci jednotlivých kategorií a podkategorií lze dále rozlišit i stupně významnosti.

1. Stromy s kulturně-historickým významem
2. Stromy s krajinotvorným a orientačním významem
3. Stromy mimořádného ekologického významu
4. Stromy s výrazným dendrologickým potenciálem
5. Stromy právně chráněné, stromy v červených seznamech a stromy oceněné v soutěžích

2.1 Stromy s kulturně-historickým významem

Celá řada stromů na našem území připomíná důležité momenty naší historie. Tyto stromy dostaly výjimečné poselství, jež sdělují jak nám, tak je předávají i dalším generacím. Lidé mají od nepaměti potřebu zaznamenávat prostřednictvím výsadby stromů důležité události, jež se jich týkají nebo které prožívají společně s ostatními. Historické milníky v dějinách, význačná výročí či připomínka určité věhlasné osobnosti, projevení podpory či přátelství – to vše jsou důvody k výsadbám jedinečných stromů. Ty nejen obohacují naše sídla či volnou krajinu z hlediska biologických a ekologických funkcí, ale zásadní měrou dokumentují a zdůrazňují naši národní identitu a naše kulturní bohatství. Výsadba takovýchto stromů, následná péče o ně a ochrana svědčí taktéž o vyspělosti našeho národa. Péče o zeleň je vždy vizitkou každého města či obce.

Tradice výsadby pamětních stromů je u nás velice zakořeněna a je stále živá a aktuální. Tyto stromy nás propojují s našimi předky. Mnohdy vyjadřují jejich pocity a přání. My se těšíme z jejich starobylých korun a připomínáme si jejich poselství. Zároveň i na nás padá břemeno pěstovat stromy pro naše následovníky. Prostřednictvím výsadby u příležitosti výjimečné události můžeme daný okamžik zaznamenat a danému místu a stromu vtisknout jedinečnou tvář.

Nesmíme opomenout, že k řadě veteránů se váží nejrůznější pověsti a legendy. Ty často vycházejí z lidové slovesnosti a určitým stromům přidávají na důležitosti a tajemnosti. Často jsou doslova umě-

leckými díly historické parky a zahrady, kde stromy plní nezastupitelnou roli. Důmyslné kompozice, perspektiva, iluze, hra světla a stínu ukazují um jejich zakladatelů, našich předků.

Historická poselství konkrétních velikánů je potřebné zaznamenávat a předávat, neboť lidská paměť je krátká a vrtkavá.

Pojďme otevřít živoucí pokladnici naší společné historie, která je zapisována prostřednictvím letokruhů, košatých korun a ševelení listů a ukazuje nepřeberné množství plodů dobrosrdečnosti a vlastenectví našich předků i současníků, kteří si vážili a váží svého národa, našeho pokolení.

STROMY PŘIPOMÍNAJÍCÍ MEZNÍKY VE VÝVOJI ČESKÉ STÁTNOSTI

Náš stát prošel při svém formování složitým a mnohdy i bouřlivým vývojem. V naší vlasti nebylo nejednou na růžích ustláno. Těžké okamžiky napomohly naší pospolitosti a sounáležitosti. Směřování k demokratickým principům zřízení našeho státu proto bylo vždy oslavováno. Pro zaznamenání daného okamžiku byl často vysazován strom, který měl být svědkem překotných událostí a víry v lepší budoucnost.

Stromy připomínající vznik republiky

Na území našeho státu se v roce 1918 rozvinula tradice sázet lípy na paměť vzniku Československa. Oslava spojená s výsadbou stromu vnesla do našich měst a obcí tisíce jubilejních lip. První výsadby se uskutečnily v roce 1918 a 1919. Sázení probíhalo i v dalších letech, a to především při kulatých výročích – 1928, 1968, 1998, 2008 a 2018. V době minulého režimu se první republika nepřipomínala, a proto z tohoto období výsadby často chybí. Dočasné přerušení tradice mělo za následek, že na poselství mnohých lip se zapomnělo. Došlo i k případům záměrného odstraňování těchto jubilejních lip. Rovněž rozvoj sídel, a především nárůst dopravy a s ním související zábor území v návaznosti na změnu přírodních podmínek, způsobil zánik některých jedinců. V neposlední řadě to byla neznalost důležitosti daného stromu.

Myšlenka vysazovat jubilejní lípy vzešla nejen od jednotlivců, ale především od spolků. V roce 1919 byla nákladem Československého svazu spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Praze vydána publikace Stromy svobody, která nabádá k výsadbě jubilejních stromů. Její autor Břetislav Jedlička Brodský v úvodu uvádí následující:

Radostná obroda naší milé vlasti, jejíž prvé měsíce vysvobození z otrockého jařma právě prožíváme, přinesla též touhu nějak významně, a hlavně trvale vyjádřiti tyto nezapomenutelné okamžiky národního osamostatnění našeho, aby jednak těm, kterým nebylo přáno býti svědky tohoto převratu, uchována nějaká viditelná upomínka na onu požehnanou dobu, ale i nám šťastným (a to hlavně mládeži), aby památník takový stále a stále připomínal veliký význam oněch dnů. ... Nadevše účinnějším památníkem počátku zřízení československé republiky je strom: je to živý, rostoucí a skutečný pamětník okamžiků našeho šťastného převratu, je živý, opravdový – byť němý – svědek naší obrody. Za okolností jen poněkud příznivých růsti a síliti bude v příštích dobách po celá staletí, každým jarem oživne svým zeleným šatem, zavoní sladkým květem a poskytne hmyzu i ptactvu útulek, kolem jeho koruny, která po letech rozestře košatou svoji korunu

nad chalupami a domy, bzučeti bude čilý hmyz a zpívati bude svoji píseň plachý pták, pod jeho větvemi hráti si budou naše děti a s utajeným dechem budou jim otcové a matky vyprávěti pohádku zašlých dnů.

A čím déle vzdorovati bude takový zelený pamětník bouři a větru, psotě a slotě příštích časů, čím déle zahřívati bude svoje staré údy sílícími paprsky teplého slunce, čím déle bude svědkem příjemných okamžiků naší republiky, tím cennější den ze dne bude všem, kteří budou naslouchati ševelu jeho listí, tím památnější bude a posvátnější nám i potomkům. S úctou jako se vzdává zasloužilým kmetům, vzhlížeti budou k živému velikánu příští generace, tklivé báje připnou se po čase k jeho tichému životu.

(Jedlička-Brodský 1919)

Publikace upřesňuje, že výsadba takového stromu by měla probíhat s příslušnou oslavou, aby se zasazení vrylo do paměti. Rovněž byly předloženy i navrhované proslovy a básně, které slavnostní okamžik mohou doprovodit.

Pojmenování takto vysazených stromů nemělo žádná striktní pravidla. Například mohlo jít o Strom republiky, Strom svobody, Lípu Masarykovu, Alej legií, Macharův strom, Benešovy sady, Kramářovo stromořadí či Sad české samostatnosti.

V roce 1968, na paměť 50. výročí vzniku republiky, byly rovněž vysazeny tisíce stromů. V tomto pohnutém roce to ovšem vysazení jedinci neměli vůbec jednoduché. Připravované označení nebylo instalováno nebo bylo pro jistotu odstraněno. Stejně jako v předchozích letech byly vysazovány – až na výjimky – výhradně lípy. Lípa jako národní strom je tradičním symbolem českého státu. Zároveň je naším nejoblíbenějším stromem. Jsou to právě lípy, které vtiskly tradiční obraz našim sídlům i navazující krajině. V roce 2018 na výročí 100 let od vzniku Československé republiky byly taktéž po celé zemi sázeny jubilejní lípy. Zároveň byly hledány a identifikovány

LÍPA – NÁŠ NÁRODNÍ STROM

Řada zemí má své národní stromy. Národním stromem České republiky je lípa *(Tilia)*. Její atributy (větvička, list, květ) můžeme nalézt na standartě prezidenta, státní pečeti, vojenských uniformách a bankovkách.

Oficiálním národním symbolem se stala roku 1848, kdy se na Slovanském sjezdu, jenž probíhal 2.–12. června v Praze, sešli delegáti z Čech, Moravy, Slezska, Slovenska, a dále Poláci, Rusíni, Chorvati, Srbové, Slovinci a Dalmatinci, což byli zástupci všech porobených slovanských národů. Stanovili lípu jako národní symbol postavený proti velkoněmeckým snahám o porobení slovanského živlu. Byla to reakce na Frankfurtský sněm, kde byl jako symbol velkoněmectví zvolen dub. Lípu jako národní strom měl navrhnout František Ladislav Čelakovský.

Lípa a její součásti jsou po mnoho generací symbolem našeho státu, vlastenectví, naší národní hrdosti a identity.

Lípa je zároveň naším nejoblíbenějším a nejvysazovanějším stromem a svojí přítomností vtiskuje našim sídlům typickou „českost".

jubilejní stromy dříve vysazené. Prostřednictvím celorepublikových projektů neformální skupiny nadšenců Lípy republiky 1918–2018 a projektu Nadace partnerství s názvem Stromy svobody 1918–2018 byly za pomoci odborníků a široké veřejnosti objeveny mnohdy již zapomenuté lípy, připomínající důležitý mezník naší historie.

Při mapování lip se ukázalo, jak důležitou roli hraje stabilní označení jejich výjimečnosti. Pro zachování poselství nových lip se v budoucnu ukáže, zdali bylo vhodně vybráno místo a jestli probíhala řádná povýsadbová péče spojená s pravidelnou zálivkou.

Lípy republiky 1918-2018

Projekt skupiny nadšenců Lípy republiky 1918–2018, jehož iniciátorem byl dendrolog Aleš Rudl, si dal za cíl záchranu poselství již vysazených jubilejních lip republiky a rovněž dával návody a doporučení, jak postupovat při výsadbách nových lip.

Následující přehled lip republiky je úzkým výběrem zajímavých jedinců napříč jednotlivými kraji.

ÚSTŘEDNÍ LÍPA REPUBLIKY NA MALÉ STRANĚ V PRAZE

Na úpatí vrchu Petřín na Praze 1, na pravé straně od lanovky, zhruba naproti pomníku Jana Nerudy se nachází mohutná lípa v pozici krajinné dominanty. Její košatá koruna je široce rozložitá a pěkně rostlá.

Lípa byla slavnostně vysazena dne 28. října 1968 při příležitosti 50. výročí vzniku Československé republiky. Dřevinu vysadili členové Sboru ochrany přírody při Společnosti Národního muzea v Praze. Byla to první dobrovolná organizace ochrany přírody u nás v čele s Otakarem Leiským. Aktéři současně iniciovali sázení zhruba tisícovky podobných stromů po celém tehdejším Československu.

Vzhledem k bouřlivému vývoji situace neměla lípa ani další tehdy vysazené stromy jednoduchý růst. Zásahem představitelů nastupujících mocenských sil byly některé stromy tajně vykopány nebo byly alespoň odstraněny pamětní desky připomínající výsadbu. V únoru roku 1970 byla tato lípa cíleně poškozena vandaly, ale zásluhou TISu (Svazu pro ochranu přírody a krajiny) byla zachráněna, jen se na ni tak trochu pozapomnělo (Leiský 1998).

Lípa je „matkou“ všech dalších stromů republiky, které byly v tomto roce a dalších letech na počest výročí vzniku republiky vysazovány.

Slavnostní výsadba ústřední lípy republiky (archiv Otakara Leiského).

Košatá lípa byla v roce 2014 zařazena do databáze významných stromů Prahy.

LÍPA REPUBLIKY V PRAŽSKÉM KLEMENTINU

V samotném centru Prahy, na Starém Městě, roste na travnaté ploše u astronomické věže v Klementinu pozoruhodná lípa. Její nápadně rovný kmen zdvihá trojúhelníkovou korunu natahující se za sluncem. Dřevina byla slavnostně vysazena 5. listopadu 1968 na počest 50. výročí vzniku Československé republiky (SK ČSSR 1968). Lípu vysadil tehdejší ředitel Státní knihovny ČSR PhDr. Josef Vinárek společně s dalšími zaměstnanci za účasti početného publika.

Vinárek se narodil v roce 1920 v Chlebičově na Opavsku. Již od dětství měl dvě velké vášně – knihy a křížovky a hádanky. Osmileté období (1962–1970) jeho působení ve funkci ředitele naší největší knihovny patří nesporně k nejúspěšnějším etapám její historie. Stál také u zrodu odborného knihovnického časopisu Čtenář. Zemřel v roce 2008. Jeho osvícené myšlenky připomíná i tato lípa republiky.

Lípa republiky s astronomickou věží.

Sázení stromu republiky (lopatu v ruce drží ředitel knihovny Josef Vinárek) (archiv Národní knihovny).

Na výsadbě se podíleli i další zaměstnanci knihovny (archiv Národní knihovny).

Přihlížející publikum během výsadby (archiv Národní knihovny).

JUBILEJNÍ LÍPY V JÍLOVIŠTI

Těsně za hranicí Prahy směrem na Dobříš se nachází obec Jíloviště. Ta se může pochlubit hned třemi pamětními lípami. Z kroniky obce Jíloviště se o výsadbě lip z roku 1919 dozvídáme následující:

Bylo to dne 26. října, kdy v slavnostním hávu jsouc oděna prožívala naše milovaná obec jeden ze dnů radostných. Podpůrný spolek „Přemysl" v Jílovišti za účasti všeho občanstva naší obce, jakož i okolních spolků zasázel 4 lípy „Svobody" u státní silnice na pozemku zvaném "na obci".

Mohutněte lípy! Kéž nikdy neuslyšíte bouřného hukotu a jeku – hlasu umíráčku! Prožívejte jara a léta nekonečného růstu! Nechť dorostete výše slávy, která dotkne se hvězd! Kveťte navždy – nám i budoucím – pravou svobodou, která je květem z dávných tužeb, slz, potu i krve drahých předků. Nebylo snad nikdy nic na světě tak vykoupeno, jako právě česká samostatnost a česká svoboda.

(Pamětní kniha obce Jíloviště 1890–1996)

Do dnešních dnů můžeme obdivovat z této výsadby pouze jednu lípu v Lipové ulici, která má objemnou kulovitou korunu.

V pořadí pátá lípa byla vysazena v roce 1919 jílovišťským sedlákem, majitelem hostince a starostou Karlem Cvrčkem (1895–1940) na paměť vzniku Československé republiky a na památku jeho rodičů. Lípa stále roste na exponovaném místě při křižovatce mezi čp. 1 a 2.

Dnešní podoba dvojice lip vysazených v letech 1919 a 1968.

Další jubilejní lípa se v obci sázela v říjnu roku 1968, o čemž se dozvídáme ze sdělení pamětníka p. Cvrčka (Martin Cvrček, VI. 2018, in verb) toto:

Tehdy se snad z pohnutek národní hrdosti a odporu proti okupaci ze srpna téhož roku sázela k padesátému výročí založení Československa na návsi lípa svobody a děti z trnovské školy měly pod vedením pana učitele Zamrazila recitovat báseň Buď republiko zdráva!

Slavnostní výsadba je zachycena na dobové fotografii (lípu najdeme u čp. 30).

Mohutná lípa v Lipové ulici vysazená v roce 1919.

Sázení lípy v roce 1968 – sází s rýčem v ruce pan Čámský, lípu drží pan Šícha, v popředí stojí s vlajkami pan řídící Zamrazil; v pozadí je patrná již statná lípa z roku 1919 (archiv Kateřiny Mazánkové).

SKAUTSKÉ LÍPY SVOBODY V MĚLNÍKU

V Mělníku na veřejném prostranství mezi ulicemi Wolkerova a Sokolovská najdeme skupinu tří mohutných lip. Jejich košaté koruny jsou zde výrazným prvkem zeleně.

Lípy vysadili skauti a skautky 3. a 12. oddílu skautů Mělník při příležitosti oslav 50. výročí vzniku republiky 28. října 1968.

Bližší okolnosti k výsadbě se dozvídáme ze skautské kroniky, do které tehdy událost zapsal hlavní vedoucí Miloslav Šrámek st. (bratr Tokawa) následujícími řádky:

Protože vzhledem k přítomnosti cizích vojsk na území naší republiky nebylo možno 28. říjen oslavit velkými slavnostmi, jak se plánovalo před srpnem, vyzvala vláda alespoň k vysazování lip. Mělník má bohužel pověst velmi neprůbojného města a třebaže p. architekt Hurych opatřil lípy, národní výbor se nepostaral o jejich vysazení. Ujali

Sázení lip ze záběrů tehdy mladého skauta Vladimíra Tomši (Vladimír Tomša, archiv skautského oddílu).

Trojice lip v současnosti.

jsme se toho my a s Československým svazem mládeže a školami dohodli další výsadby. Den předem jsme vykopali jámy a dovezli hlínu a zajistili důstojné tabulky. Spolu s dalšími oddíly jsme se sešli 28. 10. v 9 hodin v parku u hřiště. Zde jsme se seřadili a v čele se státní vlajkou jsme za zpěvu pochodovali na místo a zde každý, i okolostojící občané, za zpěvu národních písní přihodil svoji lopatu hlíny. Slavnost jsme zakončili státní hymnou a udělením odznaků Služby vlasti.

Slavnostní dny pro nás skončily a čekala nás opět všední práce. Jako památka však po desetiletí nebo i staletí na ně zůstanou lípy svobody. Doba je teď neobyčejně vážná. Nikdo nevíme, před co nás i blízká budoucnost postaví. Přesto myslím, že všichni si přejí to, co jsem já vyslovil, když jsem k lipkám přihazoval tu svou lopatu černé země: „Ať se s novým jarem zazelená spolu s listím lip svobody i svoboda naší československé republiky".

(Skautská oddílová kronika 1968)

. . . . . .

LÍPY REPUBLIKY V NEVEKLOVĚ

V Neveklově na Benešovsku, na jižním okraji náměstí Jana Heřmana, kolem pomníku obětem 1. světové války rostou čtyři význačné lípy. Svým vzrůstem tvoří důležitou součást zeleně na náměstí. Velice silné je též jejich historické poselství.

„Krásná jako kvítka na modranském džbánku je ta země, která vlastí je ti...," zněly 28. října 1988 u příležitosti 70. výročí Československé republiky verše Jaroslava Seiferta neveklovským náměstím. Po verších a Sukově hudbě pohovořil krátce předseda místního národního výboru Jan Slabý. Připo-

Lípy na náměstí v současné době.

menul vše podstatné, co se týkalo národních dějin i historie tohoto válkou těžce zkoušeného kraje. Končil slovy:

Dejme republice k jejím sedmdesátinám to, co nejvíce potřebuje, svůj um, poctivou práci, věrnost a zelené stromy. Ať ty, které dnes zasadíme, symbolizují naše odhodlání uhájit mír pro naše děti i pro pokolení příštích věků.

(archiv Kulturní komise města Neveklov 1988)

Následoval hlavní bod oslavy – sázení čtyř lip. Zasloužilá umělkyně a spisovatelka Eliška Horelová (mj. autorka knihy Kluci ze zabraného, pojednávající o vystěhování Neveklovska za 2. světové války) k tomu řekla:

Sázela jsem tu svou nejen na počest 28. října 1918, ale i s přáním zakořenit jejím prostřednictvím v neveklovské půdě, v kraji, který mi je blízký jak svou krásou, tak i pohnutým osudem. V kraji bohatém svou vnímavostí k hudbě, poezii, k přírodě...

(archiv Kulturní komise města Neveklov 1988)

Jednu z lip sázeli tehdy sedmdesátiletí občané Neveklovska.

V pořadí třetí lípu zasadila spisovatelka Eliška Horelová a čtvrtou klavírní virtuos, doprovod Jana Kubelíka, profesor Alfréd Holeček (oba uprostřed fotografie) (všechny tři fotografie Václav Till, archiv Kulturní komise města Neveklov).

Další lípu sázely děti z oddílu Ochránců přírody.

Další lípu vysadil profesor Alfréd Holeček, klavírní virtuos a poslední doprovod houslisty Jana Kubelíka, světoznámého mistra, jehož rod pocházel z Neveklovska. Třetí lípu zasadili ti, kteří se na Neveklovsku narodili v roce 1918. A pak došlo na lípu nejmladších. Oddíl ochránců přírody vysadil čtvrtou lípu nejen za sebe, ale i za děti, které se do té chvíle v roce 1988 narodily i ty, které se toho roku ještě měly narodit.

Eliška Horelová k výsadbě dále dodala:

Mám z těch čtyř lip na nevenkovském náměstí obrovskou radost. Stromy se odjakživa sázejí pro potomky. Je to krásná zelená štafeta, kterou předává jedna generace druhé. Kéž by si tuto skutečnost uvědomoval každý.

(archiv Kulturní komise města Neveklov 1988)

LÍPA REPUBLIKY V RAKOVNÍKU

V městských sadech pár kroků jižně od kostela sv. Bartoloměje roste při křižovatce cest nápadná lípa. Její pravidelná koruna se symetricky zužuje k jejímu vrcholku. Bezpečně ji poznáme podle stabilního označení, jež u ní bylo příkladně instalováno již při výsadbě.

Dne 27. října 1998 se ve městě uskutečnily oslavy 80. výročí vzniku prvního samostatného státu – Československé republiky. V dopoledních hodinách byly položeny věnce a kytice k pietním místům věnovaným československým legionářům a padlým bojovníkům za naši svobodu. V 16 hodin se konala u pomníku TGM vzpomínková slavnost. Příjemnou atmosféru navzdory počasí navodil pěvecký sbor Václav z Čisté pod vedením pana Brotánka. V blízkosti sochy se sešli členové zastupitelstva města, zástupci okresního úřadu, Sokola, Vojenského svazu rehabilitovaných, představitelé některých politických stran a spolků a občané Rakovníka, aby byli přítomni

Podoba lípy v současné době.

Příprava na sázení lípy republiky (archiv Jiřího Zápala).

Lípu vysazuje starosta města Ing. Milan Mánek (archiv Jiřího Zápala).

zasazení lípy – Stromu republiky. V průběhu slavnosti panovala skvělá nálada a dojetí. Pár lopat zeminy přihodil k jejím kořenům i pan starosta Mánek, který vyslovil přání, aby lípa prospívala, vzkvétala a košatěla do krásy víc než naše republika v současnosti. Lípa dostala kůl opatřený trikolorou a pamětní kámen, který má událost připomínat dalším generacím (Kronika města Rakovníka 1998).

S odstupem více než dvou desítek let můžeme říci, že lípa republiky vyrostla v krásný strom a směle a důstojně nese své poselství.

LÍPA SVOBODY V BRATKOVICÍCH

V osadě Dominikální Paseky (u čp. 58) v Bratkovicích nedaleko Příbrami roste pěkná košatá lípa. Historie této lípy, připomínající vznik naší republiky, je skutečně pohnutá a dnes ji můžeme obdivovat jen díky hrdinskému činu.

Stalo se tak koncem října 1968, kdy lípu tajně vysadil Václav Hoch se svým synem Václavem, toho času skautem.

Z vyprávění syna Václava se dozvídáme, že tehdy základní organizace včelařů Příbram s MNV Příbram plánovaly slavnostní vysazení lípy k 50. výročí samostatnosti republiky. Po okupaci vojsky varšavské smlouvy MNV Příbram akci zakázal, nicméně ZOV Příbram už měla objednaný strom. Václav Hoch starší se na výborové schůzi přihlásil, že vyzvedne objednaný strom a rozštípe ho a spálí a na důkaz přinese rozsekané korunní větvičky. Syna pověřil, aby vše podržel v tajnosti, protože všichni úředníci, státní zaměstnanci a volení zastupitelé na všech úrovních kolaborovali s okupanty varšavské smlouvy a ti, kteří nekolaborovali, byli vyměněni a perzekuováni (Václav Hoch, I. 2018, *in litt.*).

Lípa, jež měla původně růst v Příbrami, byla vysazena v Bratkovicích. A protože dokumentování tehdy nebylo možné, připojuji očité svědectví pana Hocha:

Pamatuji si, že ten den byl pošmourný, po zasazení stromku se sluníčko prodralo mezi mraky a já měl příjemnou euforii a navrhl jsem tátovi, abychom se vyfotili. Táta mi odpověděl, že to není dobrý nápad,

Dnešní podoba lípy v Bratkovicích.

protože když dáme vyvolat film, tak se může fotografie objevit tam, kde nemá, a dovědí se, co jsme udělali. Je tady příliš mnoho lidí, kteří bez zaváhání stromek zničí, jen proto, aby se někomu zavděčili. Nevím, jestli se dožiji změny režimu, ale přál bych ti, aby ses toho dožil alespoň ty. Pak musíš dávat velký pozor na detaily. Když se ti něco nebude zdát, tak to nezveřejňuj, je to naše tajemství a byla by hrozná škoda tohohle nádherného stromku pro nás i pro přírodu.

(Václav Hoch, IV. 2018, *in litt.*)

LÍPA VELKOLISTÁ V BUDÍŠKOVICÍCH

V Budíškovicích u Dačic u obecního rybníka, jihovýchodně od zámku, roste při pomníku obětem války veliká lípa. Dřevina má pravidelnou bohatě větvenou kulovitou korunu. Podle informací z Budíškovické školní kroniky z let 1884–1945 byla tato lípa svobody zasazena v chobotu rybníka proti domovnímu číslu 39 dne 10. listopadu 1918. Pod ní za účasti téměř všech občanů obce promluvil pan Karel Kamenář, ředitel měšťanské školy mimo službu v Dačicích. Průvod s hudbou a za zpěvu vlasteneckých písní procházel dědinou. Každý žák v průvodu nesl bíločervený praporek.

Koncem července 1922 byl před lípou postaven pomník padlým ve světové válce, pořízený nákladem osm tisíc korun. Na pomníku jsou zaznamenána jména devatenácti padlých občanů z Budíškovic.

Na dobovém pohledu z roku 1940 je lípa za pomníkem zřetelně viditelná (archiv Jana Řezáče).

Pohled na budíškovickou lípu dnešních dnů.

ALEJ REPUBLIKY V ŽELČANECH

Ve Chválenicích u Plzně, v místní části Želčany roste při komunikaci za domem čp. 28 alej pěti lip. Jejich statné koruny se vzájemně dotýkají a tvoří působivé kompaktní stromořadí.

Jde o skupinu pěti lip vysazených v roce 1969 na jižním okraji vsi Želčany na paměť 50. výročí vzniku Československé republiky. Původní plán počítal s vysazením lipek na návsi. Nakonec bylo rozhodnuto o vysazení stromků na obecním pozemku za domy dvou organizátorů – želčanského kronikáře Václava Kosnara a jeho přítele Zdeňka Hostáně.

Z Pamětní knihy obce Želčany se dozvídáme, že kronikář Václav Kosnar si při zemědělských pracích vyhlédl v lese Babše u Chválenic pět lipek, které nechal přivézt do Želčan. Zasazeny byly 13. dubna 1969. Pět lip představovalo pět desetiletí Československé republiky. Čtyři lípy zasadili čtyři želčanští školáci, poslední pak Václav Kosnar spolu se Zdeňkem Hostáněm.

Každé z dětí si vybralo svůj stromek a místo, kam jej zasadí, vykopalo jámu a stromek zasadilo. Od obce směrem k jihu stromky vysadili postupně Vlasta Kosnarová, Václav Benda, Jaroslav Kosnar a Zdeňka Hostáňová. Václav Kosnar a Zdeněk Hostáň zasadili poslední lípu. Událost doprovodil slogan: „Pět lip, pět desetiletí, to si pamatujte, své stromky si chraňte, potomkům o tom vyprávějte!“

V okamžiku slavnosti nemohl nikdo tušit, že o třicet let později si chválenický obecní úřad vyhlédne místo pro parcely na dva rodinné domky a začne uvažovat o vykácení aleje. Pro odpor občanů ze záměru naštěstí sešlo a lípy zůstávají ozdobou jižního okraje Želčan.

Lípy to ale neměly jednoduché ani na začátku. Poslední lipku po roce okousala Maráškovic koza, na pravou spadlo složené dříví pana Hostáně a čtvrtou přejeli vojáci autem na podzim roku 1971.

Zdeňka Hostáňová po výsadbě lípy (archiv obce Chválenice).

Celkový pohled na lipovou alej dnešních dnů.

Výsadba aleje republiky (archiv obce Chválenice).

SKAUTSKÁ LÍPA REPUBLIKY V KARLOVÝCH VARECH

V Karlových Varech uprostřed Dvořákových sadů, jižně od sochy hudebního skladatele Antonína Dvořáka, zdvihá svoji rozložitou korunu mohutná lípa.

Byla vysazena 28. října 1968 na podnět skautského střediska Pagoda v Karlových Varech za účasti všech členů na paměť 50. výročí vzniku republiky.

Bližší okolnosti k výsadbě nám prozrazuje skautská kronika I. dívčího oddílu v Karlových Varech:

Dnes je 28. října 1968. Právě dnes uplynulo 50 let od vzniku republiky. Také zde v Karlových Varech se jako ve všech ostatních městech sázejí stromy republiky. Také my skauti jsme si zasadili jednu lipku ve Dvořákových sadech. Bylo to tak trochu smutné oslavení tohoto výročí. Zpívaly jsme naši československou hymnu, a přitom nad námi kroužily ruské helikoptéry a shazovaly protistátní letáky. Ale přeci jenom jsme oslavily 50. výročí vzniku republiky důstojně.

(Kronika dívčího oddílu Pagoda 1968)

Od roku 1990, po znovuobrození organizace Junák, se každým rokem karlovarští skauti vždy 28. října setkávají pod tímto stromem – „Lípou republiky“. Na její počest byl karlovarským sochařem

Karlem Kunešem darován pomníček (pod kmenem stromu) ve tvaru kamene s vyrytým výročím vzniku naší republiky a symbolem skautingu – skautskou lilií.

Pohled pod korunu lípy a na její označení.

Slavnostní výsadba jubilejní lípy (archiv skautského oddílu).

LÍPA REPUBLIKY V BEČOVĚ NAD TEPLOU

Ve středu města, uprostřed náměstí 5. května tvoří nepřehlédnutelnou dominantu jubilejní lípa. Má pravidelnou a košatou korunu směřující do všech stran.

Její historii se dozvídáme ze vzpomínek pamětníků (Carva Pavel, X. 2013, *in litt*., Šimek Antonín, X. 2013, *in litt.*, Šulcová Marie, X. 2013, *in litt.*, Králová Olga, X. 2013, *in litt.*) i ze stručného zápisu z městské kroniky. Lípa byla vysazena v roce 1968 na počest 50. výročí vyhlášení Československé republiky. Slavnostní akt vedl tehdejší tajemník MNV Ing. Zdeněk Bošina st. a ředitel školy Miroslav Schum. Akce se zúčastnili žáci školy. Lípa byla zasazena v době, kdy se teprve schylovalo k tzv. normalizaci. Lidé ji nazývali „Dubčekovou lípou". Symbolizovala vlastně tichý protest proti vpádu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR.

Sazenici lípy vyzvedl pan Svěchota a pan Petříček s polesným panem Svěchotou st. v lesní školce v Chodově. Výsadba stromu republiky proběhla za účasti početného publika. Účastníci slavnostního aktu byli náležitě hrdí na svoji lípu republiky.

V roce 2013 chtěla radnice zcela zdravou lípu pokácet. Díky odporu místních obyvatel a pamětníků se tak naštěstí nestalo a lípa může dál směle připomínat důležitý okamžik našich dějin.

Náměstí 5. května s lípou v roce 1986 při závodu „Běh kolem tří rybníků" (archiv manželů Královych).

Lípa republiky v Bečově nad Teplou v současnosti.

LÍPA OSVOBOZENÍ VE ŠLUKNOVĚ

Uprostřed náměstí Míru v samotném centru města tvoří nepřehlédnutelnou dominantu statná lípa. Její do výšky protáhlá koruna se rozbíhá do všech stran.

Byla vysazena 28. října 1946 jak u příležitosti konce války, tak i jako připomínka výročí vzniku ČSR. Už vznik republiky byl ve Šluknovském výběžku doprovázen značně dramatickými událostmi. Podíváme-li se do historie Šluknova, zjistíme, že na konci první světové války (29. října 1918) zde byla vyhlášena provincie *Deutschböhmen* s prozatímní vládou v Liberci. Němečtí poslanci ve Vídni takto zareagovali na vznik Československa. Ve Šluknově byl ustaven *Bezirksnationalrat* (okresní národní rada) a ozbrojená dobrovolnická složka *Bürgerwehr* (měšťanská domobrana). Nepočetné české obyvatelstvo (především státní úředníci) bylo vypovídáno. Československá vláda nejprve přerušila zásobování z vnitrozemí, vzápětí pak začala obsazovat pohraniční oblasti vojensky. Na počátku listopadu byl obsazen Rumburk, Varnsdorf i Šluknov. Během prosince 1918 pak bylo získáno celé pohraničí a provincie přestala existovat.

I dění po osvobození Šluknovského výběžku, které proběhlo 10. května 1945, bylo tak jako na většině území značně chaotické a nepřehledné. Konec války v pohraničních oblastech znamenal především počátek obrovských migračních pohybů: odchodu Němců a příchodu novoosídlenců. Při poválečném odsunu Němců bylo ze Šluknovského výběžku vystěhováno přibližně 90 % obyvatelstva. První, tzv. „divoká fáze“ odsunu začala bezprostředně po ukončení války a tzv. „organizovaný odsun“, který byl řízen centrálně, začal až v lednu 1946 a byl ukončen v roce 1947 (Tratina 2005).

Lípa osvobození v současnosti (Martin Chroust).

Dobový snímek z šedesátých let minulého století s již vzrostlou lípou (archiv města Šluknov).

LÍPY REPUBLIKY V DOHALICÍCH

V Dohalicích u Hradce Králové, v zatáčce naproti tvrzi, rostou po stranách pomníku brigády Knébel dvě na svůj věk poměrně nevelké lípy. Pomník má podobu lva a je z války v roce 1866. Údajně pochází ze severoitalského bojiště. Lípy u něj byly slavnostně vysazeny 3. listopadu 1918.

Z kroniky TJ Sokol Dohalice se dozvídáme okolnosti výsadby:

V neděli 3. listopadu pořádána byla veřejná oslava významné události společně s okolními obcemi.

Slavnosti účastnily se obce a spolky Dohalic, Mokrovous, Mžan, Třesovic, Sovětic, Dubu a Klenic. Velký průvod zahájen byl školní mládeží a Sokolem a vedl z Mokrovous do Dohalic. Byly v něm alegorické vozy. Tábor zahájil br. Sedláček, k mládeži školní mluvil br. Petráň, slavnostní řeč měl prof. Filip. Proti hostinci Růžičkově, kde dávno již stojí pomník z války 1866 – lev u mohyly – zasazeny byly 2 lipky. Na pomník položena deska s nápisem „Našim legionářům". Na to byly spáleny obrazy posledních rakouských císařů – Habsburků a v Bystřici utopen rakouský orel z pošty. Účast z celého okolí odhadnuta na 4000 osob.

Těžko vylíčiti nadšení celého shromáždění a ohromnou radost každého poctivého Čecha v této chvíli tak významné, a tak byla slavena u nás veliká doba, v níž vláda věcí našich vrátila se v ruce naše.

(Kronika TJ Sokol Dohalice 1926)

Dvě jubilejní lípy v současnosti.

Dobové fotografie ze slavnostního sázení lip (kronika TJ Sokol Dohalice).

LÍPA SVOBODY U HŘBITOVA V MARKVARTICÍCH

U Markvartic na Jičínsku, nedaleko hřbitova při silnici z Markvartic na Mrkvojedy, roste jednokmenná lípa. Ve kmeni má dutinu s množstvím sekundárních kořenů.

Z pamětní knihy obce Markvartice se dozvídáme o dni výsadby – tedy 1. květnu 1919 – následující:

Občanstvo zdejší slavilo 1. květen co svátek práce. S hudbou prošlo se osadou. Po řeči učitele Kutka pak průvod se rozešel. Též slavnostním způsobem zasazeny byly lípy svobody. Tato slavnost zůstane na vždy vryta v paměť zdejší mládeže. Občanstvo celé obce, nově založená těl. jednota Sokol a sice jak mužský tak dívčí, školní děti vedené učitelským sborem, sbor dobr. hasičů. Shromaždiště před host. Jana Rudolfa, kde hrála hudba. Průvod odebral se poté k místu sázení. Po řeči učitele Kutka promluvil Jos. Tůma a náčelník

Statná lípa v současnosti.

Fotografie z výsadby jubilejní lípy (archiv Josefa Jirků).

sokola Voves Václav ml., školní děti, Honysová Marie a jiné přednesly příležitostné básně. Načež na farském poli, u památného kříže Cyrilo-Methodějského lípa zasazena. Podobně zasazeny lípy svobody v Mrkvojedech na obci a na cestě u rybníčka, taktéž ve Spařenci. Nechť rostou na paměť znovuzrození československého lidu, nechť ve stínu jejich po stu létech vzpomínají budoucí pokolení těch drahých obětí, které za svobodu československého lidu přinesli naši slavní velicí mužové a naše slavné legie!

(Pamětní kniha obce Markvartice 1919)

V pamětní knize obce Mrkvojedy je napsána báseň, která při sázení zazněla:

Sadím lípu v silnou zemi,
aby dala chlad,
pod ní Čech by odpočinul
besedoval rád.

(Pamětní kniha obce Mrkvojedy 1919)

LÍPA REPUBLIKY NA NOVÉM NÁMĚSTÍ V ČESKÉ TŘEBOVÉ

V České Třebové, v jihovýchodním cípu Nového náměstí roste košatá lípa s trojúhelníkovitou korunou. Byla vysazena 27. října 1968 českotřebovskými skauty při příležitosti 50. výročí vzniku Československé republiky. Dobová fotografie zachycující výsadbu nás vrací o padesát let zpátky do doby zrodu dnešního Nového náměstí, tehdy ovšem náměstí Míru. Podrobněji se o oslavách zmiňuje městská kronika. Ta uvádí, že celý týden, do kterého výročí spadalo, byl doslova nabit událostmi celoměstského významu. V pátek 25. a v sobotu 26. října sehrál divadelní odbor Hýbl slavnostní představení – Hru o lásce a smrti od R. Rollanda. Oslavy vyvrcholily v neděli 27. října. Ráno byly položeny věnce u pomníku padlých z první i druhé světové války. Na místě, kde dříve stávala socha T. G. Masaryka, byla odhalena jeho busta.

Vedle těchto oficiálních oslav probíhala ve městě i akce sázení stromů republiky. První stromky zasadili účastníci národního kongresu středoškolské a učňovské mládeže v prostoru kolem internátu na Skalce. Také žáci ostatních škol prováděli výsadbu nových stromků anebo nahrazovali stromky uhynulé. V prostoru Nového náměstí byla vysazena právě výše popsaná „Lípa republiky“. Závěrem kronika uvádí: „Nejvýznamnější na celé akci byla účast mládeže, protože je důležité, aby se také o stromky někdo staral. A k tomu jsou mladí nejpovolanější.“

Slavnostní výsadby lípy republiky (archiv Jana Šebely).

Lípa republiky v současnosti.

PAMĚTNÍ LÍPY V HEŘMANOVĚ MĚSTCI

V Heřmanově Městci, ve střední části náměstí Míru najdeme tři mohutné lípy. Jejich koruny tvoří nepřehlédnutelnou dominantu. Z městské kroniky se dozvídáme, že původně byl na místě lip rybníček, v němž se i koně brodívali. Zeleň do středu náměstí přinesly čtyři lípy, které byly vysazeny po vzniku republiky v roce 1918. Stalo se tak po usnesení obecního zastupitelstva dne 28. listopadu 1918 za starosty Josefa Plavce ml. Zasazeny byly na památku obnovení našeho státu. S výsadbou dostaly každá vlastní pojmenování. K západu byla napřed hledící od silnice Lípa praotce Čecha (dnes už bohužel není), za ní Lípa doby husitské a českobratrské, vedle této k východu Lípa probuzení z poroby pobělohorské a poslední Lípa svobody.

Tři statné lípy na náměstí v současnosti.

Náměstí v Heřmanově Městci kolem roku 1940 (archiv města Heřmanův Městec).

DUBANSKÁ LÍPA

V jádru obce Dubany u Pardubic, naproti čp. 36, roste obrovitá stoletá lípa. Dobré přírodní podmínky a dostatek vláhy jí napomohly k dnešnímu majestátnímu vzhledu.

Sázení lípy proběhlo 18. května 1919 a slaveno bylo vskutku okázale. Náročná příprava a velké nadšení místních obyvatel se projevilo na celé slavnosti.

Z kroniky školy sousední obce Třebosice se o celé události dozvídáme následující:

Náves zářila květy jabloňovými, na domkách třepotaly se prapory, a co chvíli ozývaly se střelné rány. Na travnaté návsi před číslem 30 stála slavobrána chvojím a kvítím vyzdobená, u které byla vykopána jáma pro lípu Svobody. Za zvuku hudby zašel průvod mládeže, družiček a čety malých Sokolíků s dívkami v krojích a sboru dobrovolných hasičů k obecnímu úřadu, kde vyzdvižena slavnostně vyzdobená lípa a donesena na určené místo. Obecní starosta pan Tichý uvítal shromáždění vřelými slovy. Další projev přednesla Anna Dlabalová z Duban, část uvádíme:

Nuž, ženy české, sestry drahé, v tento památný den přísahejme! Až za sto let, až tato lípa bude košatá, až pod ní, za ševelu listí jejím, budou děti, děti našich dětí, pod ní za večerů se scházeti, že budou vzpomínati nás, které dnes jsme vyvoleny osudem býti tvůrci jejich lepší budoucnosti, že jich nezklameme. Na nás budou vzpomínati, buď nám žehnati, nebo nám klnouti. V nás je příští svět, v nás je budoucnost. A dnes, při této dějinné chvíli slibujeme, že nezklameme těch, kteří budou po nás, krev svoji, naše děti! Ať vzkvétá naše drahá republika! Ať dlouho pro naši drahou vlast zachován náš drahý tatíček Masaryk, Beneš a naši legionáři. Věčná buď paměť našemu Štefánikovi!

(Školní kronika Třebosice 1918–1936)

Probouzející se jarní ratolest stoleté lípy.

Roku 1995 byla lípa vyhlášena památným stromem.

Statná lípa v současnosti.

LÍPA SVOBODY V KAMENICI NAD LIPOU

V Kamenici nad Lipou na Pelhřimovsku, ve středu města, v jižní části náměstí Československé armády se nachází dominantní lípa. Byla vysazena 28. října 1919 na památku prvního výročí vzniku Československé republiky. Lípa je pozoruhodná a zajímavá nejen svým vzrůstem, ale i svým původem. Je potomkem jednoho z nejvýznamnějších památných stromů České republiky, slavné Kamenické lípy, která roste v zámeckém parku jen 150 metrů východně od náměstí.

Podle zprávy v Krajinských listech z 8. listopadu 1919 se 28. října odpoledne navzdory nepříznivému počasí (sněžení) sešlo před školou velké množství školní mládeže se všemi učiteli, zástupci městské rady a dalšími občany města. Celkem 16 dětí (z každé třídy po jednom), které si zvolili sami žáci, šlo v čele průvodu a jedno z nich neslo lípu. Za nimi šli nejstarší občané Kamenice Josef Růna a Marie Volná (oběma v té době bylo 82 let). Žák nesoucí lípu na náměstí sestoupil do připravené jámy a podržel stromek. V sázení se vystřídali nejprve oba nejstarší občané, posléze 16 dětí, starosta města Bohumil Voráček, ředitel školy Václav Škorpík, starosta Sokola ing. Vlastimil Berger a další občané.

Lípa na náměstí v současnosti.

Náměstí v roce 1932 (lípa je v pravé části snímku před kašnou).

Náměstí v roce 1979
(již dominantní lípa je
zhruba uprostřed snímku)
(obě fotografie archiv
Městského muzea
v Kamenici).

LÍPA SVOBODY V UNIČOVĚ

V Uničově na Olomoucku, na Masarykově náměstí, západně od mariánského sloupu roste význačná lípa. Dřevina má rozložitou trojúhelníkovitou korunu. Zároveň je nejmohutnějším stromem celého náměstí.

Příběh zdejší lípy se dozvídáme z publikace Jany Burešové Uničov: Historie moravského města. V ní je zachycen 28. říjen 1968 následovně:

Doslova celonárodní manifestací se stalo 50. výročí vzniku první Československé republiky. Uničovské oslavy, sestávající ze série kulturních akcí, probíhaly několik dní a vyvrcholily 28. října. Tento památný den byla dopoledne zasazena na náměstí „lípa Svobody", a odpoledne pak následoval hlavní bod oslav – slavnostní odhalení busty Tomáše Garrigua Masaryka za masové účasti mnoha set uničovských občanů a významných hostů. Hlavní režie akce byla v rukou místní pobočky Svazu protifašistických bojovníků a městského výboru Národní fronty, jejíž předseda P. Šafránek Masarykovu bustu osobně odhalil.

(Burešová 2013)

Jubilejní lípa v současnosti.

Slavnostní výsadba lípy na fotografii z roku 1968 (archiv města Uničov).

LÍPA SVOBODY VE FRENŠTÁTĚ POD RADHOŠTĚM

Ve Frenštátě pod Radhoštěm na Novojičínsku ve východní části náměstí Míru tvoří nepřehlédnutelnou dominantu statná lípa republiky. Má korunu protáhlou do výšky a rovnoměrně rozloženou do všech stran.

Z městské kroniky se o výsadbě lípy dozvídáme následující:

Dne 4. května 1919 byla na náměstí péčí městského zastupitelstva za součinnosti škol a Sokola slavnost „Sázení lípy svobody". Lípa byla zasazena mezi sochami sv. Jana Nepomuckého a sv. Floriána. V hudebním, recitačním a zpěvním programu byly tři projevy: starosty města Jana Kaděrky, starosty Sokola inž. J. Přikryla a ředitele dívčích škol Ferd. Hykla.

(Kronika města Frenštátu pod Radhoštěm 1919–1920)

V roce 2018, kdy jsme slavili 100 let od vzniku Československa, si řada obcí a měst připomněla toto výročí výsadbou jubilejních lip. Ukázalo se, že tato tradice je stále velice živá. Výsadba a řádné označení stromu jsou však pouze prvním krokem k udržení poselství těchto živých svědků našich dějin. Pouze správná povýsadbová péče včetně dostatečné zálivky ukáže, do jaké míry aktéři výsadeb v jednotlivých obcích přistupovali zodpovědně.

Slavnostní sázení lípy v roce 1919 (Muzeum Novojičínska).

Dnešní podoba jubilejní frenštátské lípy.

Následuje několik příkladů lip, jež mají připomínat toto význačné výročí v našich dějinách.

Lípa republiky v Plešovicích u Českého Krumlova se brzy stane dominantou zdejší návsi.

Slavnostní výsadba lípy republiky v pražských Klánovicích se v parkově upravené ploše nedaleko kostela Nanebevzetí Panny Marie uskutečnila 28. října 2018 za velikého zájmu místních obyvatel.

Lípa republiky v Českých Budějovicích doplnila parkovou úpravu na Senovážném náměstí.

Lípa republiky v Perálci u Proseče vhodně doplnila jádro vsi.

Lípu republiky ve Slavičíně najdete v parku u městské knihovny.

Lípa republiky v Chlumu u Třeboně dominuje prostranství u hráze rybníka Hejtman.

Lípa republiky v Ledcích u Opočna byla vysazena v samém středu obce. Stabilní označení bylo umístěno příliš těsně u stromu.

Lípa republiky v Bříství u Českého Brodu dostala čestné místo na dohled od kostela Nalezení sv. Kříže.

Lípa republiky v Pitíně u Bojkovic roste na veřejném prostranství před domem čp. 27.

Lípa republiky v Dubé na Českolipsku vyrůstá do jádra města nedaleko rybníčku při ulici Českolipská.

Stromy 17. listopadu

Jedná se o Den za svobodu a demokracii. K tomuto datu se vážou hned dvě události, které od sebe dělí 50 let. První je z roku 1939, kdy byly nacisty uzavřeny vysoké školy. O 50 let později – tedy v roce 1989 – zase proběhly studentské protesty na Národní třídě, které vedly k pádu komunistického režimu.

Dub 17. listopadu v parku Republiky v Chrudimi byl vysazen 17. listopadu 2009 u příležitosti 70. let výročí studentských bouří a 20. výročí Sametové revoluce.

Dub 17. listopadu v Chrudimi roste při ulici Soukenická nedaleko mostku směřujícího do historického jádra města.

Lípa 17. listopadu
v Hřiměždicích na Dobříšsku
byla vysazena
17. listopadu 2019 v parku
u kostela na počest 30. výročí
sametové revoluce.

Další stromy upevňující národní identitu

LÍPA ROBOTY VE VESTCI U CHOCERAD

Výrazným mezníkem v životě obyvatelstva se stal rok 1848, kdy 7. září na návrh říšského sněmu přijal císař Ferdinand II. patent rušící robotu a všechny ostatní poddanské povinnosti. Nařízení se dotklo i panství Komorního Hrádku u Chocerad. Tamější poddaní přivítali tento akt s nadšením a při cestě ze své vsi na zámek vysadili v tento rok lípu roboty. Dnes již mohutnou lípu s rozložitou korunou najdeme u cesty pod čp. 9.

Lípa roboty ve Vestci je jednou z mnoha lip, které byly vysazeny na paměť ukončení roboty u nás.

LÍPA NÁRODNÍ HYMNY VE ŠTĚCHOVICÍCH

Ve Štěchovicích pod kostelem sv. Jana Nepomuckého roste v mírném svahu statná lípa zvedající svoji korunu do značné výšky. Její stařičký kmen působí mohutně. Jedná se lípu národní hymny „Kde domov můj“. Byla vysazena u příležitosti 100. výročí prvního uvedení této písně z divadelní hry J. K. Tyla *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*, poprvé hrané v Praze dne 21. prosince 1834. Za její výsadbou stojí vedoucí skautského oddílu Karel Borovička (1897–1973). Pro sazenici lípy se vypravil na lán-

ský zámek, kde ji dostal přímo od prezidenta T. G. Masaryka (Viléma Burešová, V. 2018, *in verb*.). Po slavnostní výsadbě lípy se v místní hospodě hrála Fidlovačka. U této lípy skauti skládali před válkou skautský slib.

Lípa národní hymny byla vysazena v roce 1934.

LÍPA ČESKÁ V BLOVICÍCH

Mladá lípa s pamětním kamenem a plůtkem (blovice.info).

V Blovicích na Plzeňsku v parčíku na Dubí, nedaleko železničního přejezdu v ulici Husova, roste – chráněna kovovým plůtkem – pamětní lípa. Statný a silný kmen nese do výšky protáhlou korunu, která je v místě nápadnou dominantou.

Pamětní deska u lípy připomíná oběti II. světové války. Lípa je smutnou připomínkou heydrichiády, období následujícího po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha dne 27. května 1942 v Praze. Období po jeho smrti, kdy Němci rozpoutali v naší zemi peklo při pátrání po atentátnících a jejich pomahačích, se dotklo i města Blovice a jeho občanů. Dne 10. června 1942 (tedy v den vyhlazení Lidic) bylo zatčeno 26 místních občanů. Gestapo vpadlo do jejich domovů v časných ranních hodinách, provedlo prohlídky a odvezlo zadržené k výslechům na plzeňskou centrálu. Následně byli vězněni v Plzni na Borech a na gestapu. Všichni se naštěstí postupně vrátili zpět, dva však velmi brzy podlehli útrapám věznění a zemřeli.

Na paměť těchto událostí a na připomínku nešťastného období heydrichiády byla ze zahrady bývalého učitele Jana Vendla (jednoho ze zatčených) přesazena lípa na stávající místo do parčíku na Dubí (Hnojská 2008).

Statná lípa v současnosti.

Pro úplnost ještě doplňuji text pamětní desky umístěné u lípy:

Občané, já Lípa česká připomínám vám budoucím velké národní utrpení v době německé fašistické okupace od r. 1939 až do národního osvobození r. 1945. Chraň mne a chraň mír! Dáno r. 1946 Svaz protifašistických bojovníků.

. . . . . .

LÍPA VLASTI VE VYSOKÉM MÝTĚ

Lípa rostoucí mezi kostelem sv. Vavřince a zvonicí ve Vysokém Mýtě má kompaktní, do výšky protáhlou korunu. Byla vysazena na jaře 1990. Lípa vzdává hold naší rodné zemi.

Lípa vlasti ve Vysokém Mýtě byla vysazena jen pár měsíců po sametové revoluci.

LÍPA NÁRODNÍHO POROZUMĚNÍ

V Křižanově u Velkého Meziříčí roste při východním okraji Masarykova náměstí relativně statná lípa. Byla vysazena občany Křižanova 11. března 1990 při příležitosti třetího odhalení sochy Tomáše Garrigua Masaryka. Socha nacházející se západně od lípy je dílem sochaře Jiřího Marka z roku 1938. Socha byla za války uschována na Budíně a 8. července 1945 znovu odhalena. V době normalizace byla socha opět odstraněna. Znovuodhalení sochy spojené s výsadbou lípy se účastnilo velké množství veřejnosti ze širokého okolí.

Lípa národního porozumění v Křižanově (v pozadí je pomník TGM).

Stromy Evropy

Výsadby stromů připomínající Evropu a Evropskou unii probíhaly především během integračních snah, kdy Česká republika směřovala k přijetí do Evropské unie, a při jejím vstupu do společenství. Sázeny byly jednotlivé stromy či dokonce aleje. Naše země je členským státem Evropské unie od 1. května 2004.

ALEJ EVROPY VE STODŮLKÁCH

V Praze ve Stodůlkách roste v Centrálním parku, jižně od ulice K Zahrádkám, nápadná alej 59 platanů javorolistých. Podle Krajánka (2000) byla vysazena u příležitosti Evropského dne v Praze (9. května 2000) velvyslanci členských zemí EU, ale také Polska, Maďarska a Slovenska. Každý z velvyslanců zasadil svůj strom Evropy. Celkem bylo vysazeno 19 platanů (15 členských států + CZ, H, PL, SK). Pořadí stromů v této (jižní) aleji bylo podle českých názvů tehdejších členských zemí EU. Česká republika a sousední státy, které nebyly členy EU, byly zařazeny na konec.

Alej Evropy v pražských Stodůlkách čítá 59 platanů javorolistých.

Jak uvádí Truschka (2003), druhá řada aleje (severní) byla vysazena 28. května 2003, dva týdny před referendem o vstupu ČR do EU za účasti vedoucího delegace Evropské komise v ČR Ramira Cibriana a velvyslanců zemí evropské patnáctky, Slovenska, Polska, Maďarska a českého zástupce v evropském konventu Jana Zahradila. Tehdy byly vysazeno 20 platanů (19 v severním stromořadí a jeden s patníkem EU ve stromořadí jižním). Stromy u severní aleje jsou označeny žulovými patníky s označením příslušných států. Dalších 20 platanů aleje Evropy již bylo vysazeno bez doprovodného programu.

LÍPA EVROPY V HOSTIVAŘI

Lípa v pražské Hostivaři, rostoucí na travnaté ploše mezi ulicemi Hostivařská, Švehlova a Dolnoměcholupská, je pěkně rostlým solitérním stromkem. Byla vysazena 9. května 2000 na počest Evropského dne v Praze, který byl uspořádán u příležitosti 50. výročí podpisu tzv. Schumanovy deklarace mezi Francií a Německem. Ta je považována za počátek evropských integračních snah. Vysadil ji tehdejší starosta Prahy 15 Jan Nádvorník a další hosté.

Zmíněný Evropský den v Praze byl součástí celoročního projektu ministerstva zahraničních věcí a Informačního centra Evropské unie, které se snažilo zvýšit povědomí o dění v EU, její podstatě, fungování, základních myšlenkách a budoucím po-

stavení, právech, povinnostech a možnostech České republiky.

Ve stejný den proběhlo sázení lip Evropy v celé Praze. Další můžeme najít například u Chodovské tvrze na Chodově, na Sofijském náměstí v Modřanech, na náměstí OSN ve Vysočanech a při vstupu do parku Na Prameništi na Zličíně.

Lípa v Hostivaři byla pro svoji hodnotu zařazena do databáze významných stromů Prahy.

V Toužimi u Karlových Varů vysadili před budovou městského úřadu (Sídliště 428) dne 1. května 2004 Strom Evropy na počest vstupu České republiky do Evropské unie.

STROMY OSOBNOSTÍ

Řada dřevin je vysazována na paměť význačných osobností, které se svými činy, skutky, postojem či svým dílem nesmazatelně zapsaly do naší historie. Výsadbou stromu jim je vyslovena úcta za jejich přínos pro lid či národ. Strom má zároveň jejich odkaz připomínat a předávat dalším generacím. Mnohdy je tímto aktem upozorňováno na osobnosti, které jsou známy celostátně. Své stromy mají i regionálně či místně věhlasní lidé.

Často je strom pojmenován již při slavnostní výsadbě. Další možností je, že strom danou osobnost pamatuje (má s ní určitou spojitost) či dostal jméno po dané osobě až v průběhu svého růstu. Příležitostí, kdy se určitý strom stane z tohoto hlediska významným, je mnoho.

Strom může být vysazen na výročí narození, úmrtí, sňatku, nástupu na trůn či do státnické funkce, na počest důležitého rozhodnutí, vydání literárního díla, uspořádání povstání či manifestace apod. Takový strom může mít s danou osobností souvislost přímou, např. byl onou osobností vysazen, či nepřímou – byl vysazen na její počest bez její účasti.

Stromy státníků a představitelů politického života

Ve středověku, na počátku českého státu se objevují osobnosti, jejichž odkaz dodnes připomíná řada dřevin. I v dalších obdobích byly sázeny stromy na paměť čelných představitelů naší země.

SVATÝ VÁCLAV

Na začátku 10. století vládl tento český kníže a světec, který je hlavním patronem Čech a Moravy a taktéž symbolem české státnosti. Podle pověsti byl vychováván svou babičkou svatou Ludmilou a vzdělával se na Budči. Jako kníže dokázal po porážce, již mu uštědřil saský král Jindřich Ptáčník, zachovat suverenitu českého státu a založil rotundu svatého Víta, hlavní svatostánek knížectví. Byl zavražděn ve Staré Boleslavi, sídle svého bratra Boleslava, který díky tomu převzal vládu. Po smrti začal být

Dub sv. Václava ve Stochově roste nedaleko kostela sv. Václava.

Václav uctíván jako svatý pro svou zbožnost, již mu připisovaly legendy (vlastnoruční pěstování vína a obilí pro svaté přijímání, péče o chudé, nemocné, otroky a vězně, stavění kostelů, kácení šibenic, ničení pohanských svatyní apod.), a pro posmrtné zázraky.

Svatováclavský dub můžeme nalézt v obci Stochov nedaleko Kladna. Tento mohutný velikán budí bezesporu obdiv. Podle pověstí by dub měl být starý asi 1100 let. Současné odhady věku jsou ale střídmější a mluví nejčastěji o 700–900 letech. V místě současného Stochova stávalo před tisíci lety hradiště českých knížat. Stochovský hrad zmiňuje již Hájkova kronika v roce 870. Podle pověsti kněžna svatá Ludmila roku 903, když se narodil její prvorozený vnuk Václav, vysadila dub v rohu hradního nádvoří. Byla sice křesťankou, ale ctila i staré tradice, ke kterým vysazování stromu na počest narození dítěte patřilo. Strom prý zalévaly chůvy vodou, ve které koupaly malého Václava. Podle Václava Hájka z Libočan byla obec Stochov pojmenována podle sta chův, které se o svatého Václava staraly. Jiné pověsti hovoří o tom, že strom vysadil strážný, nebo ovčák, který tudy vodil stádo. Strom s mohutným kmenem mající obvod téměř 8 m je dnes živoucím torzem.

Další svatováclavský dub můžeme najít na Svaté Hoře u Příbrami. Obručemi spoutaný velikán uvozuje hlavní přístup k poutnímu místu. Je údajně potomkem prastarého Svatohorského dubu, jenž zanikl v polovině 17. století. K původnímu dubu se vztahovala pověst o rytíři Malovci, kterého zde přepadli lupiči. Rytíř viděl, že proti početné přesile nemá šanci. Schoval se proto do větví dubu a prosil pannu Marii o ochranu. Lupiči chodili kolem rytíře, že by se ho i rukou mohli dotknout, ale žádný si ho nevšiml. Jako výraz vděku panně Marii nechal rytíř na kopci vystavět kapli k její poctě a nechal v ní vyobrazit i dub, v jehož větvích našel záchranu. Vypráví se ale i jiné příběhy, například o žebráku Janovi, kterému se zázrakem vrátil zrak.

Při cestě na Svatou Horu od východu nepřehlédnete mohutný dub, jenž připomíná sv. Václava.

SVATÁ ANEŽKA ČESKÁ

Anežka Přemyslovna se narodila mezi roky 1205 a 1211 okolo 21. ledna, na svátek sv. Anežky Římské, po které dostala jméno, jako česká princezna, pravděpodobně nejmladší dcera českého krále Přemysla Otakara I. a královny Konstancie Uherské. Patřila k nejvýznamnějším představitelkám panovnické dynastie Přemyslovců. Působila jako řeholnice – abatyše kláštera Na Františku a byla také výraznou osobností politického, kulturního a společenského života.

Lípy připomínající sv. Anežku byly vysazovány především v roce 2011, kdy jsme si připomínali 800 let od jejího narození. V rámci projektu České rady dětí a mládeže bylo vysazeno 100 lip po celé republice.

Svatoanežské lípy můžeme najít např. v areálu ZŠ Na Beránku na Praze 12, ve Staré Boleslavi nedaleko kostela Nanebevzetí P. Marie, ve Velkých Hamrech při hlavní silnici u odbočky na Bohdalovice či v parkové úpravě při ulici Nábřežní v Sokolově.

Jedna z lip sv. Anežky České byla vysazena dětmi z turistického oddílu Veverky a představiteli města v listopadu 2011 ve Staré Boleslavi na dohled od kostela Nanebevzetí P. Marie.

JAN II. Z LICHTENŠTEJNA (1840–1929)

Jan II. z Lichtenštejna byl lichtenštejnským knížetem. V mládí se mu dostalo vynikajícího vzdělání. Po smrti svého otce Aloise II. dne 12. listopadu 1858 převzal správu rozsáhlého rodového majetku. Vládl velmi dlouho (70 let a 3 měsíce) a ve správě rodových panství uplatnil svoje vzdělání a přirozenou inteligenci, ale také sociální cítění a diplomatické schopnosti. Postupně získal pověst vstřícného, štědrého a dobrosrdečného muže – získal přídomek „Dobrotivý“.

V oblasti lesního hospodářství se snažil o systematickou obnovu lesů. Podle Jiráka (2013) přijal v roce 1895 do svých služeb všestranně nadaného předního lesního odborníka Julia Wiehla. Ten mj. uplatňoval ve svěřených lesích soustavu vyrovnaných tříd. Zaváděl nové prostorové uspořádání lesa, které bylo založené na reliéfu terénu, a bylo tak odolnější vůči živelným pohromám, zejména proti škodám způsobeným větrem. Došlo i k rozsáhlé reorganizaci lesní správy.

Vztah Jana II. k lesnímu personálu a prostor, který dal kníže změnám v lesním hospodářství, vedly u lichtenštejnských lesníků k odezvě, jež se projevila při příležitosti 40. výročí vlády knížete v roce 1898. Na vybraných místech lesních revírů vysadili jubilejní háje nazvané „Duby knížete Jana“. Podle Lichten-

Pamětní deska z říčanské žuly u Hradešína.
Vyryt je na ní následující latinský nápis:
Princ Joan Quercetum ad 40 ann. Regim. Jubil. 12. Nov. 1898. L Jahr. Reg. Jubil. MCMVIII.

Pamětní deska u Louňovic označující jubilejní háj.

štejnského cirkuláře z 8. listopadu 1897 bylo v každém revíru nařízeno vysadit 58 dubů ve složení 20 dubů letních, dvacet dubů zimních a 18 dubů červených. Celkový počet dubů vyjadřoval věk knížete v době jubilea, 18 dubů červených pak jeho věk v den nástupu panování. Čtyřicet dubů letních a zimních představovalo počet let jeho vlády. Vybrané zdravé a dobře zakořeněné stromy měly být vysazeny na dobře přístupných místech, například u cest a silnic. Stromy vysoké přibližně 2 metry měly být vysazeny v trojúhelníkovém sponu s rozestupem 4 metry. U každé skupiny měl být postaven kamenný blok s vytesaným věnováním.

Výsadbu jubilejních skupin dubů inicioval tehdejší vrchní lesní rada v Olomouci Julius Wiehl. Vydávané cirkuláře udávaly všem knížecím lesním úřadům podrobné pokyny, jak při výsadbě jubilejních skupin postupovat. Například cirkulář ze

Jubilejní háj u Louňovic.

dne 7. dubna 1898 upřesňoval zejména podobu kamenných památníků. Měly být použity hrubě opracované kamenné desky o výšce 1,25 až 2,50 m, šířce 1 až 2 metry a tloušťce 10 až 20 cm. Pamětní kameny bylo nařízeno upevnit na pahorek navršený z hlíny nebo kamenů.

Jubilejní duby ovšem neměly sloužit pouze pietním účelům. Podle Wiehlových pokynů měly být využity i jako pokusné výsadby, jejichž posláním bylo umožnit porovnávání růstu tří druhů dubu na různých stanovištích s odlišnou nadmořskou výškou, typem půdy a klimatickými podmínkami. Bylo počítáno s výsadbami na 173 místech. V době odchodu J. Weihla na odpočinek v roce 1915 nebylo stromkům ještě ani dvacet let. V důsledku dějinných událostí pak zřejmě zamýšlený experiment upadl v zapomnění. Po převzetí lesů státem se k jubilejním výsadbám přistupovalo jako k běžnému hospodářskému lesu. Na řadě míst proto byly pamětní duby částečně nebo zcela vymýceny.

Podle Jiráka (2016) si v roce 1908 knížecí zaměstnanci a úředníci připomenuli 50. výročí vlády svého zaměstnavatele. Při této příležitosti bylo ke každé skupině pamětních dubů doplněno po 10 stromcích (5 dubů letních a 5 dubu zimních), symbolizujících další desetiletí panování.

Jubilejní háje s pamětními kameny můžeme najít ve středních Čechách například u Hradešína, Újezdu nad Lesy, Tehova, Louňovic, Doubravčic, Krupé, Konojed či Oplan. Několik dalších desítek pak je na Moravě a Českomoravském pomezí.

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK (1850–1937)

Pedagog, politik a filozof. V roce 1918 se stal prvním československým prezidentem. Jeho osoba bývá spojována většinou pouze s obdobím první republiky, ačkoliv značnou část svého díla vykonal již před ním, zvláště pokud jde o filozofickou realizaci jeho práce knižně, literární a časopiseckou činnost a vynikající aktivitu v jeho třech poslaneckých obdobích ve vídeňské říšské radě.

Masaryk byl označen za „prezidenta Osvoboditele“. Ještě za jeho života a prezidentování, k jeho osmdesátým narozeninám 7. března 1930, se národní shromáždění usneslo na zákoně o zásluhách T. G. Masaryka ve znění: „Masaryk se zasloužil o stát“ (*Lex Masaryk*). Když „tatíček Masaryk“ 14. září 1937 zemřel na následky zápalu plic, zemřel s ním pro jeho obdivovatele symbol morální velikosti a velké autority.

Kmen Masarykovy lípy v Ročově a její označení.

Masarykova lípa v Ročově na Lounsku, ve středu obce, naproti domu čp. 34 má rovný kmen s vysoko vystupující korunou. Byla vysazena v roce 1930 u příležitosti 80. narozenin prvního prezidenta T. G. Masaryka. Vlastní sázení stromu provázela velká slavnost. Pamětní kniha městyse Ročova popisuje průběh akce a jmenuje účastníky slavnosti:

Průvod se seřadil na nádvoří v sokolovně – obecní zastupitelstvo, spolek Sokol, sbor hasičský, legionáři, četnictvo a velký zástup obecenstva domácího i přespolního. S hudbou se ubíral silnicí k Třeboci a zpět před lípu, kde promluvil řečník – člen osvětové komise z Loun o životopise a zásluhách pana presidenta.

(Pamětní kniha městyse Ročova 1847–1945)

Výsadba lípy se odehrála 9. března 1930. Následně byl před lípu postaven žulový kámen s nápisem, že Masarykova lípa byla zasazena na památku 80. narozenin T. G. M. Tento žulový kámen byl dvakrát odstraněn, poprvé v době druhé světové války a následně po únoru 1948. Po obnovení svobodných poměrů v listopadu 1989 se kámen před lípu znovu vrátil.

Masarykovy lípy u Dolních Němčic rostou po levé straně silnice ve směru na Dačice. Jedná se o skupinu čtyř lip, které jsou význačným krajinným prvkem.

Z pamětní knihy původně samostatné obce Dolní Němčice se dozvídáme, že zdejší lípy byly vysazeny jako tzv. Masarykovy lípy v rámci oslav 85. narozenin prezidenta T. G. Masaryka. Slavnost byla pořádána Místním odborem Národní Jednoty dne 25. srpna 1935. Zároveň byl k lípám osazen pamětní kámen, který sděluje jejich poselství. Kámen s vytesaným nápisem „T. G. M. 1850–1935“ má na věky připomínat osobnost prvního československého prezidenta.

Masarykova lípa v Ročově má relativně rozložitou korunu.

Čtveřice Masarykových lip u Dolních Němčic byla vysazena v roce 1935.

Masarykova lípa ve Velkých Němčicích u Židlochovic roste naproti základní škole v ulici Školní. Dnes mohutná lípa měla od počátku dostatek prostoru, proto zaujme nebývale rozložitou korunou. Byla zasazena 7. března 1930 při příležitosti 80. narozenin našeho prvního prezidenta.

T. G. Masaryk navštívil městys Velké Němčice 19. června 1924 a podepsal se do obecní kroniky.

Masarykova Lípa střízlivosti roste v Jihlavě v parku Legionářů, nedaleko nádraží. Její košatou korunu nese rovným kmen. Švančara (1998) uvádí, že pamětní kámen označující lípu byl podle některých dobových svědectví patrně převrácen nápisem dolů již na počátku II. světové války, takže unikl pozornosti fašistického režimu a tím i jisté likvidaci. Kámen z týchž důvodů nechal po dalších 40 let bez povšimnutí i komunistický režim, který neměl o existenci památníku T. G. M. přímo v centru Jihlavy ani tušení. V období normalizace se dokonce přímo u převráceného památníku „buržoasního presidenta“ formovaly každoroční školní lampiónové průvody v předvečer tehdejších oslav Prvního máje.

Výsadba lípy společně s osazením kamene se uskutečnila v roce 1946. Obnova pamětního kamene proběhla v roce 1998.

Statná lípa ve Velkých Němčicích je dnes lokální krajinnou dominantou.

Historické označení jihlavské lípy.

Poselství Masarykovy Lípy střízlivosti v Jihlavě bylo dlouhou dobu skryto.

ANTONÍN ŠVEHLA (1873–1933)

Československý politik, který se stal předsedou tří československých vlád, předsedou agrární strany a hostivařským statkářem. 28. října 1918 se podílel na vyhlášení samostatného státu a stal se tak jedním z pěti „mužů 28. října“. Švehla byl znám jako schopný politik a mistr kompromisu.

Švehlova lípa v Dřísech roste v jádru obce v parku při ulici Hlavní. Pro svoji široce rozložitou korunu je lokální dominantou. Z kroniky obce se o jejím významu dozvídáme, že obecní zastupitelstvo ve Dřísech z podnětu místní Domoviny domkářů a maloroln íků (zájmový spolek zemědělců) uspořádalo dne 30. dubna 1933 slavnost k životnímu jubileu ministerského předsedy Antonína Švehly, státníka a vůdce agrární strany. Jádrem oslavy bylo zasazení „Švehlovy lípy“ ve stejnojmenném parku. Byla zvána také Lípou svobody na paměť Švehlových zásluh v protirakouských akcích, které vedly k událostem 28. října 1918.

Park lichoběžníkového tvaru byl k tomu účelu připraven a oplocen. Slavnosti se za okresní úřad zúčastnil vládní rada Kučera se dvěma členy okresního zastupitelstva, V. Práglem a J. Slabým. Ve škole nejprve rolník Josef Fabián odevzdal jménem místní Domoviny žactvu zdejší Lidové školy hospodářské obraz Antonína Švehly. Byl zavěšen na chodbě školy. Početný průvod s hudbou vyšel od školy k novému parku. Po zpěvu písně „Má vlast“ v podání mužského sboru měl slavnostní projev okresní školní inspektor Pavlišta. Bylo provedeno symbolické zasazení lípy a následoval zpěv písně „Udeřila naše hodina“ v podání smíšeného sboru, básně žáků a ženy zpívaly Kovařovicův sbor „Jarní noc“.

Záběr ze slavnostního sázení Švehlovy lípy v Dřísech (archiv F. Hyky).

Švehlova lípa v Dřísech hrdě nese své poselství.

Starosta obce Antonín Novák převzal lípu pod ochranu obce a doslov k aktu měl rolník Václav Kocourek. Před ukončením slavnosti tancovaly žákyně českou besedu. Potom se na prostranství rozezněla hudba. Sborové zpěvy nacvičil s místními občany řídící učitel Bohumír Popek, tance žákyň učitelka Havlíčková.

Švehlova lípa v Doubravčicích u Českého Brodu roste v ulici Na Návsi. Její silný kmen nese kulovitou korunu. Byla vysazena na Švehlovu počest v roce desátého výročí založení republiky (1928) doubravčickými příslušníky agrární strany.

Švehlova lípa ve středu Ročova na Lounsku má do výšky protáhlou korunu. Většina větví směřuje za sluncem. Byla vysazena vedle Masarykovy lípy (blíže viz výše) v prosinci 1933. Stalo se tak na památku právě zemřelého agrárnického politika a dlouholetého ministerského předsedy Antonína Švehly.

Pamětní kniha městyse Ročov událost zaznamenává následovně:

Dne 12. prosince rozhlášena byla rádiem smutná a pro každého překvapivá zpráva o úmrtí jednoho z našich největších a nejzasloužilejších činitelů z doby před i popřevratové a muže vzácné povahy Ant. Švehly. Památka úmrtí jeho uctěna byla projevem ve schůzi ob. zastup. dne 14. prosince a v neděli 17. prosince provedeno slavnostním způsobem zasazení pamětní lípy Švehlovy na náměstí v parku vedle lípy T. G. Masaryka.

(Pamětní kniha městyse Ročova 1847–1945)

Švehlova lípa v Doubravčicích je v současnosti vzrostlým stromem s kulovitou korunou.

Švehlova lípa v Ročově má do výšky protáhlou korunu.

VÁCLAV HAVEL (1936–2011)

Český dramatik, esejista, disident a kritik komunistického režimu, později politik a státník. Byl devátým a posledním prezidentem Československa (1989–1992) a prvním prezidentem České republiky (1993–2003).

Jako prezident se zasloužil o návrat svobodných poměrů, o zrušení Varšavské smlouvy, zapojení země do evropského integračního procesu a o vstup do Severoatlantické aliance. Byl spoluzakladatelem Nadace Forum 2000 a Nadace Václava a Dagmar Havlových – Vize 97, inspirátorem a podporovatelem řady humanitárních a vzdělávacích projektů. a také nositelem 29 státních vyznamenání, stovky prestižních mezinárodních cen, 50 čestných doktorátů a mnoha dalších ocenění za literární, myslitelské i politické dílo a celoživotní úsilí o dodržování lidských a občanských práv.

Parlament České republiky přijal v roce 2012 zákon č. 94/2012 Sb. tohoto znění:

„Václav Havel se zasloužil o svobodu a demokracii."

Havlova lípa roste ve Stěžerech u Hradce Králové mezi obchodním domem a parkovištěm. Pěkně rostlá lipka má trojúhelníkovou korunu. Byla vysazena na výročí vzniku ČSR dne 28. října 1991 na počest nového prezidenta Václava Havla a zániku komunistické diktatury. Výsadbu provedl učitel Matějka společně s místními občany.

Havlova lípa ve Stěžerech má krásnou trojúhelníkovou korunu.

LAVIČKY VÁCLAVA HAVLA

V roce 2013 vznikla myšlenka pamětních míst věnovaných Václavu Havlovi. Tvoří je dvě křesla spojená kulatým stolem, jehož středem prorůstá strom. Budování Laviček Václava Havla je celosvětovým projektem, který inicioval velvyslanec ČR v USA Petr Gandalovič spolu s architektem a designérem Bořkem Šípkem. Záměrem tohoto projektu je vytvoření sítě míst ve veřejném prostoru, jež mohou přispět k setkávání a vedení skutečného dialogu – míst, kde bude možné diskutovat a přemýšlet v duchu ideálů a životních postojů Václava Havla.

První lavička společně se stromem byla odhalena 3. října 2013 na Georgetownské univerzitě ve Washingtonu. V současnosti jsou u nás a po světě více než tři desítky takových míst.

V České republice byla první (a celkově čtvrtá) lavička odhalena v Praze, v Havlově rodném městě, na Maltézském náměstí na Malé Straně. Stalo se tak 1. května 2014 na počest 10. výročí vstupu ČR do Evropské unie. Stoleček prorůstá již vzrostlá lípa americká. Slavnostního odhalení se zúčastnili mnozí Havlovi blízcí a přátelé.

Lípa Václava Havla na Praze 1 byla zařazena do databáze významných stromů Prahy.

Lípa Václava Havla v Hradci Králové.

V pořadí osmá lavička Václava Havla byla slavnostně předána obyvatelům Hradce Králové 4. října 2014. Stalo se tak symbolicky v předvečer prezidentových nedožitých 78. narozenin. Posezení s lípou se nachází v ulici Wonkova před Knihovnou města Hradce Králové.

Lavička Václava Havla s lípou se nachází též v Šafaříkových sadech v Plzni. Byla slavnostně odhalena 30. října 2014.

Lípa Václava Havla v Kroměříži roste v srdci historické části města.

První Lavička Václava Havla na Moravě byla odhalena dne 14. září 2016 před Hejtmanským domem na Velkém náměstí v Kroměříži.

Lípa Václava Havla v Plzni.

OLGA HAVLOVÁ (1933–1996)

První manželka československého a později českého prezidenta Václava Havla. V roli první dámy se Olga Havlová intenzivně věnovala charitativní činnosti. V etapě nově se rozvíjející demokracie patřila ve své zemi k jejím průkopnicím. Počátkem roku 1990 založila s přáteli z Charty 77 Výbor dobré vůle (VDV), který patřil k prvním projektům tohoto druhu v Československu. V roce 1992 založila Nadaci Olgy Havlové a členové Výboru dobré vůle se stali členy její správní rady, jíž Olga předsedala. Hlavním cílem Výboru dobré vůle – Nadace Olgy Havlové je pomáhat lidem se zdravotním postižením, lidem opuštěným a diskriminovaným v začlenění do společnosti.

Slavnostní výsadba stromu dub cer v parku Dlážděnka na Praze 8 (9. dubna 2018).

Moruše bílá na pražském Chodově byla vysazena jako strom Olgy Havlové dne 12. března 2018 (parková úprava při ulici Roztylská).

V roce 2018, u příležitosti 85 let od narození první dámy, uspořádal Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové výsadbu 85 stromů po celé České republice. Myšlenka projektu byla inspirována událostí z roku 1993, kdy Olga Havlová v Olomouci-Topolanech v prostorách Dětského centra zasadila „Lípu dobré vůle“. Listnaté stromy byly sázeny v jarních a podzimních měsících. Nejčastěji se jednalo o lípy, ale též byly vysazeny např. liliovníky, buky, javory či moruše.

Lípa Olgy Havlové byla vysazena 26. května 2018 v parčíku u hotelu Grand v Lázních Bělohrad u Jičína.

Stromy spisovatelů a umělců

Rovněž osobnosti činné v kultuře mají své stromy. Ty často připomínají jejich návštěvu určitého místa, rodiště a jejich kraj či oblíbená místa, kde trávili čas.

Dřeviny jsou po nich pojmenovávány a stávají se často vyhledávaným místem.

LUDWIG VAN BEETHOVEN (1770–1827)

Německý hudební skladatel, který dovršil první vídeňskou školu klasicistní hudby.

Po tomto skladateli je pojmenován platan rostoucí v zahradě Velkopřevorského paláce na Praze 1. Velikán je nejstarším a nejmohutnějším stromem svého druhu v Praze. Statný kmen zvedá mimořádně rozložitou korunu. Podle pověsti byl zasazen už ve 12. století při příchodu řádu maltézských rytířů do Prahy. Ovšem nejdříve mohl být vysazen při barokní přestavbě paláce v letech 1725–1727, na které se podílel architekt italského původu, Bartoloměj Scotti. Mladý stromek byl tehdy zvláštností. Platan je v průběhu své historie spojován s hudbou. Beethovenův platan se mu říká proto, že se vypráví, že pod ním rád sedával šestadvacetiletý skladatel během svého několikatýdenního pobytu v Praze roku 1796. Od roku 1951 v paláci sídlilo hudební oddělení

Národního muzea, které zde vybudovalo expozici historických hudebních nástrojů. Pod stromem se konala četná hudební a divadelní představení, známá jako Koncerty pod platanem. Strom je v této souvislosti zmiňován i v krásné literatuře, například v knihách Jindřišky Smetanové (Koncert pod platanem, Ustláno na růžích a pod nebesy). Dnes platan svojí statnou korunou zastřešuje známou ohradní zeď nesoucí jméno hudebníka a mírového aktivisty Johna Lennona, kde jeho příznivci uctívají umělcovu památku. Obvod kmene stromu měří přes 7 m.

Beethovenův platan zdvihá svoji rozložitou korunu nad Velkopřevorským náměstím na Praze 1.

• • • • • • •

GABRIELA PREISSOVÁ (1862–1946)

Česká dramatička a spisovatelka, představitelka realismu a dramaturgyně Národního divadla. Hlavním tématem jejích děl je vesnická tragédie, hlavní postavou bývá žena. Ve svých dílech kritizuje vliv majetku a peněz.

Lípa Gabriely Preissové roste v Kutné Hoře v blízkosti chrámu sv. Barbory. V parkové úpravě tvoří lokální dominantu. Jak uvádí v monografii o spisovatelce Závodský (1962), lípa byla zasazena ochotnickým spolkem „Tyl“ 8. listopadu 1925 za účasti spisovatelky – kutnohorské rodačky. Projevem pocty bylo jmenování Preissové řádnou členkou Československé akademie věd a umění. O rok později se stala čestnou občankou rodného města Kutné Hory. Své rodiště navštívila na jaře roku 1942, kdy se mj. zastavila před rodným domem a zašla k lípě, kterou na její počest kdysi zasadili kutnohorští občané.

Další lípa této spisovatelky roste v Plaňanech na Kolínsku v parkově upravené ploše nedaleko říčky Blinky. Tam prožila v letech 1864–1871 své dětství u nevlastního otce Josefa Váni. Zasazení lípy v roce 1933 se osobně zúčastnila.

Lípa G. Preissové je nyní dominantou kutnohorských Vorlíčkových sadů.

KAREL HAVLÍČEK BOROVSKÝ (1821–1856)

Český básník, novinář a politik. Je považován za zakladatele české žurnalistiky, satiry a literární kritiky. Literárně bývá řazen do realismu, politicky pak patří k tzv. 2. generaci národních buditelů. Roku 1851 byl odvezen do Brixenu (italsky Bressanone). Přídomek „Borovský“, kterým často podepisoval své články, je odvozen od jeho místa narození (Borová).

Havlíčkova lípa roste v Milčicích na Nymbursku, na návsi před bývalým Čermákovým statkem. Statná lípa zdvihá svoji korunu přímo před průčelím domu. Byla vysazena k 50. výročí úmrtí českého básníka a novináře Karla Havlíčka Borovského dne 29. října 1906. Jednalo se o velkou slavnost, na které hrála kolínská sokolská Kmochova hudba. Došlo také na odhalení pomníku z hrubého kamene a školní mládež zasadila památnou lípu.

Havlíčkova lípa v Milčicích byla v roce 1999 vyhlášena památným stromem.

Mohutný Havlíčkův dub v Proseči-Obořišti má obvod kmene téměř 7 metrů.

Karel Havlíček Borovský zde v polovině 19. století navštěvoval zdejšího rychtáře Josefa Čermáka. Hostem tu bývala i Božena Němcová.

Havlíčkův dub roste na malé louce u jezírka naproti Prosečskému zámku, jenž se nachází nedaleko Pelhřimova. Mohutný, starobyle vypadající velikán nese tvarem deštníkovitou korunu. Připomíná pobyt Karla Havlíčka Borovského na konci 1. poloviny 19. století. Spisovatel sem jezdil za svou milou Julií Sýkorovou, která zde bydlela s otcem, hraběcím lesníkem, v malém domku poblíž zámku. Pod korunou starého dubu trávil s Julií čas. Do Proseče se vraceli i jako mladí manželé po narození dcery Zdeničky.

• • • • • • •

JAN NERUDA (1834–1891)

Český básník, prozaik, novinář, dramatik, literární a divadelní kritik a v neposlední řadě vůdčí osobnost generace májovců.

Nerudova hrušeň roste na úpatí pražského vrchu Petřín v Seminářské zahradě. Stařičká hrušeň, jejímž kmenem je možné prohlédnout skrz, je spojována s básníkem Janem Nerudou, kterého zajisté pamatuje a byla po něm i pojmenována. Malostranský rodák prý kolem hrušně chodíval.

Lípu Jana Nerudy na Újezdě najdeme rovněž na Malé Straně. Nachází se vedle pomníku obětem komunismu. Lípa byla vysazena na počest 150. výročí Nerudova narození. Vysadily ji Studie přednesu Ústředního klubu školství a vědy ROH v roce 1984 v místech, kde stávaly újezdské kasárny, v nichž se Neruda 9. července 1834 narodil.

Nerudova hrušeň na pražském Petříně pamatuje českého básníka.

EMA DESTINNOVÁ (1878–1930)

Světoznámá česká operní pěvkyně a všestranně vzdělaná osobnost. V Československu byla oslavována a ctěna jako národní hrdinka. Její soprán platil za vzor čisté krásy. S neobyčejnou silou a škálou výrazu bravurně zvládla repertoár více než 80 velkých operních rolí.

Dub Emy Destinnové roste nedaleko Stříbřeckého mostu na Třeboňsku. Mohutný vysoký dub, nyní obklopený lesním porostem, natahuje svoji korunu za světlem. Je pojmenován po slavné operní pěvkyni, která nedaleko od něj často rybařila. Bylo to především poté, co její světovou pěveckou kariéru téměř ukončila první světová válka. Ve dvacátých letech žila na zámku v nedaleké Stráži nad Nežárkou. Na své „místečko“ na Nové řece nedaleko Leštiny vyrážela vášnivá rybářka často již po čtvrté hodině ráno a vracela se až v noci. V klobouku, ověšenou návnadami a pruty ji stěží někdo poznával. V lesích u řeky našla útěchu v mnohých zklamáních, která jí připravili lidé. Procházka a Fürbach (1999) uvádějí, že těsně před svou smrtí v roce 1930 Ema Destinnová prohlásila:

Pohled do koruny Dubu Emy Destinnové rostoucího u obce Stříbřec.

Ne, nevěřím lidem, nemám je ráda. Oč krásnější je voda a slunce, stromy a zvířata! Hodiny vydržím bez hnutí v zátoce nad Nežárkou, týdny jsem truchlila nad stromy v parku, jež mně vyvrátila smršť.

(Procházka a Fürbach 1999)

GIACOMO CASANOVA (1725–1798)

Italský spisovatel, intrikán, špion a diplomat. Zanechal po sobě všestranné literární dílo, nicméně je známý především jako dobrodruh a muž, jehož jméno se stalo synonymem pro svůdce.

Na jeho počest byl vysazen v zámeckém parku v Duchcově Casanovův dub (prozatím má štíhlou, nevelikou korunu). Stalo se tak při Casanovských slavnostech dne 2. června 2005. Na nádvoří zámku došlo k odhalení pamětní desky G. Casanovy za účasti předních představitelů Festivalu spisovatelů Praha. Poté byl v zámecké zahradě vysazen nový Casanovův dub. Původní legendární Casanovův dub zničila vichřice počátkem 80. let 20. století.

Casanovův dub v Duchcově byl vysazen 280 let po spisovatelově narození.

Stromy hrdinů a bojovníků

Osobnosti, jež se svými činy vryly do naší paměti a staly se součástí přelomových okamžiků dějin našeho národa, mají rovněž své živé svědky. Často jsou to stromy, které buď pamatují danou osobnost, nebo jsou s ní přímo spojovány. V dalších případech byly vysazeny pro jejich trvalou připomínku a na jejich počest.

JAN ŽIŽKA Z TROCNOVA (1360–1424)

Český husitský vojevůdce, pokládaný za otce husitské vojenské doktríny a autora či prvního uživatele defenzivní bojové techniky, tzv. vozové hradby. Jedna z nejslavnějších postav české historie.

S činností Jana Žižky a husitů je spjato mnoho dubů, ke kterým se vážou pověsti či historické záznamy. Pod některými údajně odpočíval, tábořil nebo plánoval bitvy. Jiné byly vysazeny na jeho počest.

Žižkův dub v Podhradí u Třemošnice (nedaleko hradu Lichnice) patří k nejmohutnějším památným dubům v naší zemi. Obrovitý kmen s velikou dutinou nese na pohled bizarní korunu. Na kmeni dubu je umístěna

Žižkův dub v Myšlíně je krajinnou dominantou.

tabulka s textem: „Přes 600 let tu stojím u staré hradní cesty. Viděl jsem hrad stavěti, jeho slávu, obléhání, zánik. Kéž bych se dočkal šťastných dnů příštích věků."

Strom je nazýván Žižkův podle dvou výprav husitů, kteří hrad Lichnice dobývali. Ani jedné výpravy se ale Žižka osobně neúčastnil. Dub údajně stál u původní brány hradu (kde byl zasazen při stavbě hradu kolem roku 1250) – dnes je to u bývalého hostince v jižní části obce.

Ke stromu uvádí Hrušková (1995) následující pověst:

Kolem roku 1490 patřil hrad Mikuláši Trčkovi z Lípy. Jednou musel Mikuláš Trčka odjet z Prahy do Vídně a zprávu o své cestě poslal na Lichnici vyřídit mladého rytíře Viléma. Ten se na první pohled zamiloval do Trčkovy choti, krásné paní Kateřiny. Ta

Žižkův dub v Podhradí u Třemošnice má obvod kmene přes 920 cm.

při své zdrženlivosti svolila pouze ke schůzce na rozloučenou právě u tohoto dubu. Tam ale mladé milence přistihl prchlivý Mikuláš Trčka, Kateřinu nechal zazdít na Lichnici a Viléma setnout.

Žižkův dub v Myšlíně roste u dvora (zámečku) za osadou Myšlín, která je součástí Mnichovic u Prahy. Patří k nejmohutnějším Žižkovým dubům (obvod kmene má přes 7 m). Solitérní velikán má silný válcovitý kmen, jenž zdvihá již jen torzo původní rozložité koruny. Nejstarší pověsti tvrdí, že dub existoval už v době, kdy staří Slované chodili na pohanské obětiště u dnešních Zvánovic. Obětiště zrušil Bořivoj I. (zemřel kolem roku 890). Dub by tak musel být 1100 let starý. Zdá se pravděpodobné, že tato pověst stáří stromu výrazně zveličuje.

Známější je příběh z husitských dob, konkrétně z roku 1421, o tažení k Českému Brodu. Na myšlínském dubu byl údajně oběšen kněz Petr z Cimburka. Ten se zde setkal s Janem Žižkou (znali se ze dvora), aby orodoval za Mnichovice, ale byl usvědčen jako zvěd a na místě odsouzen a popraven. Nakonec se ukázalo, že zvědem byl ve skutečnosti voják, který Cimburka usvědčil... Mnichovice ale zůstaly ušetřeny.

MISTR JAN HUS (1370–1415)

Římskokatolický kněz, český středověký náboženský myslitel, vysokoškolský pedagog, reformátor a kazatel. Hus byl – po Johnu Wycliffovi, jehož myšlenkami a argumentací byl inspirován – jedním z prvních reformátorů církve, který téměř o jedno století předběhl své následníky – reformátory Luthera, Kalvína a Zwingliho. Pro své názory byl upálen na církevním koncilu v německé Kostnici 6. července 1415.

Husova lípa vysazená v roce 1915 roste v poli u Horních Dohalic.

Památník mistra Jana Husa s Husovou lípou v Husově ulici v Blovicích.

S mistrem Janem Husem je spojena řada stromů. Pod některými údajně kázal, jiné byly vysazeny na jeho počest. Nejvíce tzv. Husových lip bylo vysazeno v roce 1915 jako odkaz na pětisté výročí Husovy mučednické smrti. Ty doprovází především pomníky a pamětní kameny. Nejpočetnější jsou na Jičínsku, Královéhradecku, Plzeňsku a Chodsku.

Husova lípa v Hlístově u Prachatic je dosud živým torzem lípy velkolisté. Podle pověsti pod lípou kázal roku 1414 mistr Jan Hus, který se narodil v nedalekém Husinci. Když Hus odešel z Prahy a chodil po jihočeském venkově, často kázal pod širým nebem podle svého vzoru – Ježíše Krista. Jednou se shromáždil lid pod lipkou za vsí Chlístovem. Další prameny doplňují, že prý tehdy byla lípa tak mohutná, že na větvích jejích sedávalo mnoho posluchačů, žádostivých „slova pravdy“. Prošly věky a obrovitý strom lákal svým dřevem

Husovy lípy u čp. 12 v Koutu na Šumavě.

Trojice Husových lip na návsi v Libkově.

jednoho chalupníka. Než ji však mohl zdolat, vykoupil ji od něj i s okolní loučkou místní sedlák Fiedler. Od té doby si jí český lid váží a střeží ji jako dědictví otců.

Husova lípa v Horních Dohalicích u Hradce Králové patří mezi význačné krajinné dominanty. O její výsadbu a konání oslavy se v roce 1915 zasloužil místní učitel, Richard Petráň. Podle záznamů v kronice dohalického Sokola, které zaznamenal kronikář Václav Morávek, se píše: „Jelikož se blížil Husův rok (1915), byl v obci založen přípravný výbor pro postavení Husova pomníku." V červenci roku 1915 se v téže kronice dočítáme: „Oslava Husova se potom přece konala, ovšem zcela tiše, bez hudby. Na kopci byla zapálena hranice, mezi lid rozdáno bylo 100 brožur a na památku byly vsazeny uprostřed vsi lípy, 11 počtem, a v poli na tzv. Kantorově plácku zasazena 1 lípa, tzv. Husova lípa."

Husova lípa roste i v Úklidu u Sedlčan. Pod mladou košatou lípou prý mistr Jan Hus kázal v roce 1412. Počátek zániku stromu se váže k neupřesněnému roku, kdy se v lípě usadil včelí roj a kohosi napadlo vyhnat včely ohněm. Od té doby lípa chřadla. Roku 1939 srazila vichřice její hlavní větve, v horkém létě 1947 uschla úplně. Lípa definitivně padla v roce 1996. Kořeny původního stromu ale omladily, takže lípa nezahynula úplně a dnes nedaleko původního místa roste nový a již statný strom. Poselství původní lípy je neseno dál. Návrší s lípou lemuje nízký plot. Je zde i pomník s nápisem „Husova lípa".

Husovy lípy, které byly vysazeny především v roce 1915, najdeme na Plzeňsku a Chodsku např. v následujících obcích: Blovice, Štěnovice, Hlohová, Bořice, Kout na Šumavě, Loučim a Libkov.

JOSEF MIRAN (1739–1775)

Původním jménem Josef Černý, rychtář Přezletic u Prahy, který vstoupil do dějin tím, že byl jedním z vůdců selského povstání v roce 1775. Byl za to pověšen na šibenici, na louce před karlínskou Invalidovnou dne 29. března 1775. „Miran" bylo s největší pravděpodobností jen jakési jeho přízvisko či přezdívka.

Miranovy duby rostoucí ve Ctěnickém háji na okraji městské části Praha-Vinoř byly vysazeny kolem roku 1775 na památku selského povstání v Čechách, které bylo důsledkem napjatých vztahů mezi vrchností a poddanými. Skupina čítá celkem 11 stromů, které nápadně dominují zdejšímu porostu.

Miranovy duby v řadě ve Ctěnickém háji ve Vinoři nápadně vystupují nad okolní porost.

Další stromy vysazené na paměť věhlasných osobností

Mnoho dalších osobností (či jejich skutky) bylo natolik významných, že podnítily výsadbu stromů na připomínku dané osobnosti či události.

V Křepenicích na Sedlčansku roste Krčínova lípa, která byla vysazena v roce 2004 u příležitosti 400. výročí úmrtí jednoho z našich nejznámějších českých rybníkářů, Jana Krčína z Jelčan a Sedlčan (1535–1604). Lípa roste u renesanční vodní tvrze, kterou nechal v roce 1584 vybudovat po vzoru rožmberské Kratochvíle. Nazval ji Nový hrádek Krčínov.

V Praze-Nebušicích, na točně autobusů na náměstí Padlých, je dominantou krásná lípa. Dřevina je pozůstatkem původně čtyř lip, které byly vysazeny 10. května1881 na počest sňatku korunního prince Rudolfa s Její královskou Výsostí belgickou princeznou Stefanií. Princ Rudolf (1858–1889) byl syn císaře Františka Josefa I. a jeho manželky, císařovny Alžběty Bavorské. Stal se následníkem trůnu rakousko-uherského mocnářství. V Praze po něm byla pojmenována například budova Rudolfina patřící České filharmonii. Štěpánka (Stefanie) Belgická (1864–1945) se narodila jako druhá dcera belgického krále Leopolda II. a jeho ženy, královny Marie Henriety.

Alej dr. Barnetta Strosse v Lidicích byla vysazena v roce 2004 mezi glorietem a státní silnicí. Jedná se o dvouřadou (ve dvou úsecích až čtyřřadou) lipovou alej. Pojmenována byla po siru Barnettu Strossovi (1899–1967), britském lékaři a politikovi, který byl hlavním iniciátorem kampaně za obnovu Lidic.

Lípa Aleše Záveského v ulici Vodňanská v Prachaticích byla vysazena 1. června 2006, aby připomínala osobnost někdejšího učitele Aleše Záveského (1926–1995). Prozatím neveliký strom má ještě řadu let před sebou, aby mohl plně rozvinout svoji korunu. Učitel Záveský patřil mezi výjimečné osobnosti prachatického regionu, nejen jako pedagog a průkopník ekologické výchovy v Čechách, ale také jako charismatický člověk, který svou láskou k přírodě a širokou škálou vědomostí dokázal zapůsobit na několik generací svých žáků a následovníků a zapsat se do paměti veřejnosti města Prachatic a okolí (založil Stanici mladých ochránců přírody v Prachaticích a Centrum ekologické výchovy Dřípatka).

Lípa byla vysazena u příležitosti nedožitých 80. narozenin nestora ekologické výchovy u nás.

Krčínova lípa v Křepenicích roste u kamenného mostu vedoucího ke tvrzi.

Na vysazení lípy má zásluhu tehdejší starosta Nebušic Václav Gütter, který vedl obec mezi léty 1880 až 1882.

Lipová alej dr. Barnetta Strosse v Lidicích umocňuje přístup ke glorietu od severu.

Lípa roste u základní školy Vodňanská v Prachaticích, kde Záveský působil jako pedagog.

Lípa ve Sloupnici připomíná prvního kosmonauta jiné než sovětské nebo americké národnosti ve vesmíru.

Lutherova okrasná jabloň, kultivar Scarlett v Berouně.

Ve Sloupnici u Litomyšle byla v roce 1978 vysazena odborem turistiky lípa Vladimíra Remka (nar. 1948). Stalo se tak v roce, kdy se jediný československý kosmonaut dostal do vesmíru na palubě kosmické lodi Sojuz 28.

V Berouně na Zborovském nábřeží roste neveliká jabloň připomínající německého teologa, kazatele a reformátora Martina Luthera (1483–1546). Strom reformace vysadili k jejímu pětistému výročí dne 29. října 2017 berounští křesťané. Informační tabulku u stromu doprovází známý výrok M. Luthera: „Kdybych věděl, že zítra bude konec světa, ještě dnes bych zasadil jabloň.“

STROMY VÝROČNÍ (JUBILEJNÍ)

Mnoho dřevin je vysazováno po celé naší vlasti jako památka na určité výročí. Takto sází obce a města své stromy jako upomínku svého založení, první zmínky, získání znaku či povýšení obce na městys a podobně. Řadíme sem i stromy vysazené v rámci oslav založení spolků či dalších organizací. Své místo mají i stromy připomínající vstup do třetího tisíciletí a další.

Stromy připomínající založení sídla

Každá obec má svoji osobitou historii. Oslavy připomínající vznik obce nebo její status někdy zahrnují i výsadbu pamětního stromu, který je němým, ale důstojným svědkem příslušné události.

V Úvalech u Prahy proběhly v roce 2000 oslavy 700. výročí od první písemné zmínky o Úvalech. V průběhu tohoto roku se uskutečnila celá řada akcí s tím spojených. Hlavní oslavy připadly na víkend 17.–18. června 2000. Dne 18. června v odpoledních hodinách se uskutečnilo odhalení pamětního kamene a zasazení lípy v parčíku před hasičskou zbrojnicí. Zároveň bylo pod kámen uloženo pouzdro obsahující mimo jiné poselství dalším generacím, které připravil výbor pro oslavy, dále jménem občanů města tehdejší starosta Ivan Černý a za děti dneška žáci pátého ročníku základní školy v Úvalech.

Na masivním, hrubě opracovaném žulovém kameni doplňujícím lípu je vsazena destička s následujícím textem: „18. 6. 2000 byla na tomto místě vsazena lípa, aby připomínala budoucím generacím, že město Úvaly v těchto dnech slavilo 700 let“.

Lípa v Těchlovicích připomíná 700 let od založení obce.

V Těchlovicích u Hradce Králové proběhla 18. září 2018 oslava 700 let od první zmínky o obci. Po průvodu občanů a rodáků byla západně od obecního úřadu vysazena pamětní lípa.

Hrotovicím u Třebíče byl od 1. července 1994 udělen předsedou Poslanecké sněmovny status města. K 10. výročí jmenování Hrotovic městem byla v roce 2004 před základní školou vysazena pamětní lípa.

Ve Štramberku, na úpatí vrchu Kotouč, za budovou základní školy byl 11. listopadu 2009 dětmi ze ZŠ vysazen platan u příležitosti 650. výročí povýšení Štramberka na město. Platan nese jméno MUDr. Adolfa Hrstky (1864–1931), což byl štramberský lékař, propagátor turistiky a vlastivědný pracovník.

Lípa v Hrotovicích symbolizuje 10. výročí získání statusu města.

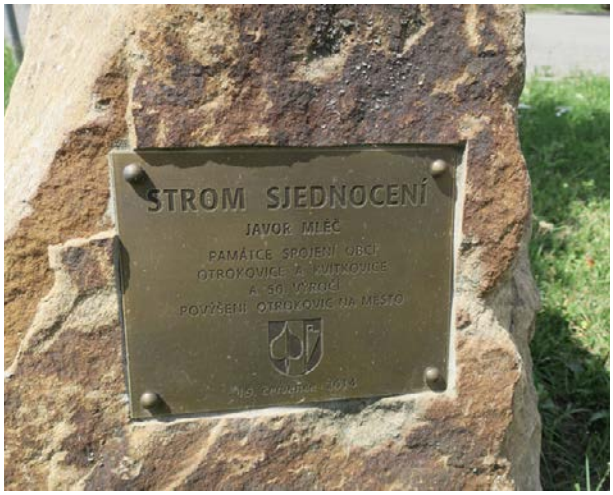

V Otrokovicích na Zlínsku, v západní části historické návsi v Kvítkovicích byl vysazen 19. července 2014 Strom sjednocení. Jedná se o červenolistý javor mléč připomínající spojení obcí Otrokovice a Kvítkovice (ke sloučení došlo v roce 1960) a zároveň 50. výročí povýšení Otrokovic na město (k povýšení došlo v roce 1964).

V Louňovicích u Říčan, na křižovatce ulic Na Moklině a Sluneční, byla 15. září 2007 vysazena Lípa souladu. Stalo se tak v rámci oslav 600 let od první písemné zmínky o obci Louňovice. Pojmenování stromu „Lípa souladu“ má symbolizovat propojení nově vzniklé mohutné zástavby rodinných domů v Louňovičkách s původní zástavbou historických Louňovic a spřátelení novousedlíků se starousedlíky.

Platan ve Štramberku roste symbolicky pod Národním sadem (soubor pomníků hlavních představitelů našeho národa v období zrodu naší republiky), který vznikl na podnět A. Hrstky.

Stromem sjednocení v Otrokovicích
je červenolistý javor.

Lípa souladu v Louňovicích nemá
příhodné podmínky pro růst,
a proto je nevelkého vzrůstu.

Stromy připomínající udělení znaku a vlajky obci

Obce mají právo užívat své symboly, které uděluje předseda Poslanecké sněmovny na základě doporučení Výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu. Prapor je možné dále požehnat. Žehnání nového praporu patří již po generace k nedílné součásti slavnostního ceremoniálu. Pro jeho oficiální představení veřejnosti je tento akt vhodnou příležitostí. Žehnání může probíhat v kostele, ale i na jiném významném místě. Obecně lze říci, že tento obřad v sobě kombinuje světskou a duchovní rovinu. Při těchto milnících v životě obce bývá vysazován strom.

Obec Obyčtov u Žďáru nad Sázavou získala vlajku a prapor dne 18. června 1998. Při slavnostním žehnání praporu obce a místního Sboru dobrovolných hasičů Obyčtov dne 13. července 2008 byla v parku u říčky Oslavy vysazena pamětní lípa.

Obec Hodíškov u Žďáru nad Sázavou získala vlajku a prapor dne 26. května 2009. Slavnostní svěcení symbolů obce proběhlo 4. a 5. července 2010 společně s tradiční poutí a setkáním rodáků a přátel Hodíškova. Při této příležitosti byla nedaleko kaple sv. Cyrila a Metoděje vysazena pamětní lípa.

Městys Ostrov nad Oslavou na Žďársku získal vlajku a prapor dne 14. srpna 2001. Slavnostní žehnání praporů obce a SDH proběhlo 7. července 2002. Při této události byla mezi úřadem a kulturním domem vysazena pamětní lípa.

Lípa byla vysazena na počest žehnání praporu obce Obyčtov a místního SDH.

Lípa byla vysazena na paměť žehnání obecních symbolů Hodíškova.

Lípa v Ostrově připomíná od roku 2002 žehnání symbolů obce.

Stromy připomínající založení spolků

Slavnostní okamžiky prožívají též zástupci nejrůznějších spolků a sdružení. Pokud se naskytne vhodná příležitost, neváhají vysadit strom.

V Šonově u Nového Města nad Metují byl v roce 2003 vysazen jinan dvoulaločný na památku 120 let založení hasičského sboru v Šonově. O 10 let později byla u obecního rybníka vysazena pamětní lípa.

Ve Vokově u Pelhřimova, v blízkosti kapličky byla 21. června 2014 vysazena lípa u příležitosti 80. výročí Sboru dobrovolných hasičů ve Vokově. Místní sbor byl založen 7. června 1934.

V Lysé nad Labem, v parku při Masarykově ulici slavnostně vysadila 27. října 1993 v 16:30 Tělocvičná jednota Sokol pamětní lípu na počest 75. výročí vzniku samostatného Československého státu, XII. všesokolského sletu v roce 1994 a 125. výročí založení Sokola v Lysé nad Labem. Na bývalém letním cvičišti lípu za Sokoly sázel starosta Sokola Vladimír Černohorský a za město starostka PhDr. Dana Kulichová.

Stromy připomínající výročí institucí

Veřejné instituce si rovněž připomínají své založení či historii. Při kulatých výročích bývá oslava spojena s výsadbou pamětního stromu.
Taková dřevina je vždy umístěna na čestném a reprezentativním místě.

V městské části Praha-Suchdol, při hlavním vjezdu do areálu České zemědělské univerzity v Praze bylo při příležitosti 110. výročí založení Zemědělského odboru České vysoké školy technické v Praze dne 26. října 2016 vysazeno pět lip. Pamětní lípy mají připomínat, že univerzita má být živá podobně jako tyto české národní stromy. Má čerpat svými kořeny z bohaté tradice. Jako živý organismus má reagovat na potřeby prostředí, v němž žijeme. A všem, kdo pů-

Pohled na tři jubilejní lípy lemující přístupovou cestu do areálu České zemědělské univerzity v Praze.

Informační tabule přibližující důležitost suchdolských lip.

jdou kolem a touží po znalostech, má poskytovat stín a oporu. První lípa byla vysazena jako poděkování otcům zakladatelům, císaři Františku Josefovi, ministru Gustavu Marchetovi a prvnímu děkanovi, prof. Juliu Stoklasovi. Její kořeny pomáhali zahrnout rektor ČVUT prof. Ing. Petr Konvalinka, CSc., emeritní rektor ČZU prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr. h. c., emeritní rektor univerzity ve Wageningenu prof. Dr. Martin Kropff a zástupce pražského magistrátu Petr Dolínek. Další lípa byla věnována partnerům a dobrodincům univerzity, třetí lípa akademické obci, čtvrtá absolventům a poslední, pátá, děkanům a rektorům. I tyto lípy pomáhali vysadit přítomní hosté, členové akademické obce a emeritní rektoři a děkani.

V Pacově proběhla 19. listopadu 2016 oslava 25. výročí založení Gymnázia Pacov. Při té příležitosti byl na čestném místě před školou vysazen platan. Výsadby se zúčastnili bývalí ředitelé Mgr. Pavel Hrkal a Mgr. František Hofman a současný ředitel Mgr. Josef Novák spolu se starostou města Ing. Lukášem Vlčkem a vedoucím Odboru školství, mládeže a sportu Krajského úřadu Kraje Vysočina RNDr. Kamilem Ubrem.

Ve Vsetíně před budovou Masarykova gymnázia byl u příležitosti zahájení oslav 90 let od jeho založení vysazen „Strom absolventů“. Stalo se tak 25. října 2017 za účasti studentů, pedagogů, starosty a místostarosty města, ale i absolventů školy. Jedná se o jinan dvoulaločný.

Platan před všeobecným gymnáziem v Pacově je viditelně označen.

Strom ve Vsetíně má symbolizovat všechny absolventy, kteří gymnáziem prošli a zapustili zde kořeny svého vzdělání, dalšího života a svého životního poslání.

Stromy milénia

Hrušeň tisíciletí v Karlachových sadech na pražském Vyšehradě byla vysazena jako strom tisíciletí 19. října 2000 botanikem Václavem Větvičkou, dřevosochařem Martinem Patřičným, ministrem zemědělství Janem Fenclem a obyvateli obce Bělá u Turnova. Výsadbou hrušně bylo odstartováno znovuobnovení tradice oslav Dne stromů, který se od té doby každoročně slaví 20. října. Zajímavostí je, že hrušeň je genetickým potomkem památné hrušně plané rostoucí na Hruštici v Bělé u Turnova.

Dub milénia v Dřísech byl vysazen 28. října 2000 u obecního úřadu.

Dne 1. ledna 2001 vstoupila naše republika do třetího tisíciletí. Tento přelomový okamžik se odrazil ve výsadbách, které tak pamětní rok zaznamenávají. Datum 1. ledna 2001 vychází z kalendáře vytvořeného mnichem Dionýsiem, který se snažil vytvořit jednoduše použitelný společný kalendář. Mnohé napadá, proč milénium nezačalo už v roce 2000. Tím důvodem, a zároveň i problémem, je nula. Tu začali evropští počtáři používat později než ostatní přirozená čísla. Nulu sice znali již staří Mayové, Indové, Arabové a také Babylóňané, ale ti ji používali jen uprostřed čísla, nikoliv k vyjádření desítkového řádu. Evropané nulu přijali až v období renesance, tzn. v době, kdy odpočítávání kalendáře již značnou dobu fungovalo. Tím se stalo, že rok předcházející počátku letopočtu (který měl správně začínat nulou), dostal označení rok 1, jelikož záporná čísla se začala používat rovněž později.

Lípa milénia v zámeckém parku v Moravských Budějovicích byla původně vysazena 28. října 2001. Vzhledem k tomu, že stromek uschnul, byl znovu vysazen 28. října 2005. Jedná se o lípu srdčitou, kultivar Rancho.

Strom milénia v parku Legionářů v Jihlavě byl vysazen 20. října 2000. Pamětní kámen u lípy srdčité nám sděluje: „Jen král mezi rostlinami může mít korunu. A tím králem je právě strom.“

Lípa tisíciletí v Ostřetíně na Holicku byla vysazena 31. prosince 2000 (v parkové úpravě naproti čp. 258).

Lípa tisíciletí v parkové úpravě v Růžové ulici v Jindřichově Hradci byla vysazena 28. října 2001.

Lípa milénia byla na Farském náměstí v Kaplici vysazena 1. prosince 2000. Lípa dostala do vínku následující:
Jako symbol života by měla připomínat priority lidské civilizace v nadcházejícím novém tisíciletí. Jsou jimi úcta, pokora a ohleduplnost ke všem živým tvorům na této planetě, citlivý přístup ke krajině a snaha vyvarovat se všech neuvážených a zbytečných destrukčních zásahů do přírody.

Komise životního prostředí 2001

Stromy na paměť úspěchu obce v soutěžích

Lípa v obci Nepolisy u Chlumce nad Cidlinou byla vysazena 21. srpna 2010 u příležitosti vítězství v soutěži Vesnice roku Královéhradeckého kraje. Lípa roste v parkové úpravě v centru obce naproti čp. 1.

Úspěchy jednotlivých obcí a jejich občanů se rovněž propisují do výsadeb stromů připomínajících získané ocenění či úspěch.

Známým kláním je soutěž Vesnice roku mající za cíl zviditelnění obcí, ve kterých se snaží obyvatelé i samospráva udržovat a rozvíjet společenský život, tradice a podobně. První ročník se uskutečnil v roce 1995. Soutěž probíhá ve dvou kolech – na úrovni krajů a celostátní.

Historická města mohou soutěžit o titul Historické město roku, jenž je udělován za nejlepší realizaci v Programu regenerace městských památkových rezervací a zón. Poprvé byla cena udělena v roce 1995.

Jednou z dalších soutěží, které probíhají v několika krajích, je soutěž „O keramickou popelnici“. Prestižní ocenění získávají obce, jejichž občané nejlépe třídí komunální odpad.

Historickým městem roku 2015 se stal Příbor. Na paměť ocenění byla v následujícím roce v parku za kulturním domem vysazena lípa, jež je příkladně označena.

Lípa v obci Tučín u Přerova byla vysazena 23. října 2009 občany Tučína a zástupci vyhlašovatelů Vesnice roku u příležitosti celostátního vítězství obce v soutěži v roce 2009. Lípa roste nedaleko autobusové zastávky.

Lípa v Karlově Studánce byla vysazena v roce 2012 na počest úspěchu v soutěži „O keramickou popelnici". V soutěži třídění odpadů se obec umístila na 1. místě v kategorii obcí do 4 tisíc obyvatel za Moravskoslezský kraj.

Další výroční stromy

Je mnoho příležitostí, při kterých je vhodné vysadit strom. Důležité je ovšem mít stále na paměti, že výsadbou péče o strom nekončí, ale naopak začíná. Vhodné přírodní podmínky a náležitá péče jsou zásadní proto, aby daný jedince důstojně nesl své poselství.

V Mělníku, na náměstí Míru, mezi budovami staré a nové radnice byla 30. června 2007 vysazena pamětní lípa u příležitosti historicky prvního setkání rodáků a přátel města. Setkání bylo spojeno s otevřením všech památek a škol a bylo doplněno bohatým kulturním programem.

V Litoměřicích, u galerie Gotické dvojče v Jezuitské ulici, byla 10. května 2017 vysazena pamětní lípa. Stalo se tak u příležitosti konání 4. Evropského kongresu strážců přírody v Litoměřicích, který se uskutečnil ve dnech 9.–13. května 2017, a též na připomínku založení Evropské asociace strážců přírody a na památku všech strážců, kteří zahynuli při výkonu služby. Při výsadbě lípě požehnal generální vikář litoměřické diecéze Martin Davídek.

Lípa byla slavnostně vysazena na počest prvního setkání rodáků města Mělník.

Na počest setkání s rodáky byla 10. června 2006 na návsi v Proseči-Obořišti u Nové Cerekve zasazena Lípa rodáků.

Lípa v Litoměřicích byla vysazena při významné konferenci strážců přírody, kteří přijeli z 26 zemí.

STROMY PŘÁTELSTVÍ, PODPORY, POROZUMĚNÍ A MÍRU

Výsadba stromu může nést poselství vzájemné náklonnosti a sounáležitosti. Rovněž to může být gesto opory a pomoci. Tyto dřeviny mohou hlásat i důležitost míru mezi národy.

Vysazovány jsou taktéž na podporu upevnění vztahů mezi jednotlivými aktéry.

Stromy přátelství mezi státy, městy a obcemi

Lípy česko-slovenské vzájemnosti rostou na kolonádě v Poděbradech naproti budově vlakového nádraží. Dvě lípy evropské zasypaly hrstí hlíny manželky premiérů vlád (Viktorie Špidlová a Eva Dzurindová) dne 23. května 2003. Třetím členem této elitní skupinky byl starosta Poděbrad Jozef Ďurčanský. Všichni tři ještě před zasypáním namíchali zvláštní směs z prsti poděbradské a slovenské hlíny a z hlíny ze slavníkovského hradiště v Libici nad Cidlinou.

Skupina pamětních lip obloukem ukončuje lázeňskou kolonádu v Poděbradech.

LÍPY SLOVINSKO-ČESKÉHO PŘÁTELSTVÍ

Projekt sázení lip slovinsko-českého přátelství vznikl v roce 2000 a jeho iniciátorem byli Jan Jelšík (někdejší vedoucí referátu životního prostředí na Okresním úřadu v Táboře a milovník a obdivovatel Slovinska) a tehdejší velvyslanec Slovinské republiky v Česku Damjan Prelovšek.

Tyto stromy jsou postupně slovinským velvyslanectvím vysazovány v českých městech, která mají historické i současné vazby s touto malou zemí mezi Alpami a Jadranem.

Lípy budou i pro další generace připomínkou našich společných slovanských kořenů. V současné době je vysazeno více než šest desítek těchto lip.

Lípa slovinsko-českého přátelství u kostela sv. Jana Křtitele v Náměšti nad Oslavou byla vysazena 9. května 2000.

Lípa slovinsko-českého přátelství u budovy městského úřadu v Rychnově nad Kněžnou byla vysazena 11. října 2001.

Lípa slovinsko-českého přátelství v Novoměstské ulici v Chrudimi byla vysazena 23. března 2001.

I řada našich měst a obcí má uzavřené přátelství, jak mezi dalšími sídly u nás, tak i se zahraničními. Při kulatých výročích partnerství bývají nezřídka vysazovány pamětní stromy potvrzující deklarovanou náklonnost a spolupráci. Přátelství mezi zahraničními sídly je o to cennější, pokud vznikalo v době, kdy obě země rozdělovala železná opona.

Strom přátelství v Rakovníku u kostela sv. Bartoloměje byl zasazen v roce 2006 u příležitosti 20. výročí přátelství Rakovníka s německým městem Dietzenbach (spolková země Hesensko). Jedná se o habr obecný.

V červnu 2016 byla u příležitosti 30. výročí přátelství vysazena lípa v parku Na Sekyře.

Habr připomíná přátelství mezi Rakovníkem a Dietzenbachem, které se aktivně rozvíjí od roku 1986.

Stromy porozumění

Dřeviny jsou též sázeny na důkaz pochopení či morální podpory. Tyto dřeviny obvykle připomínají nelehké okamžiky našich dějin. Mohou potvrzovat smír či deklarovat vzájemnou pomoc.

V Památníku Lidice, západně od růžového sadu byl v dubnu 2002 na podporu česko-německého usmíření v roce 60. výročí lidické tragédie vysazen pamětní dub. Strom věnoval Kruh přátel česko-německého porozumění.

Za obcí Heřmanice na Novojičínsku, u silnice na Hranické Loučky byly u kamenného kříže 26. května 1946 vysazeny čtyři lípy na paměť ukončení hrůz druhé světové války a u příležitosti slavnosti prvních poválečných voleb. Jednalo se o volby do Ústavodárného shromáždění Československé republiky. Kandidovat mohly jen čtyři strany Národní fronty, a každá z nich po volbách vysadila u kříže jednu lípu. Stromy byly původně vysazeny do čtverce. Stávající lípa je poslední, která z této čtveřice zůstala zachována.

V obci Studené u Jablonného nad Orlicí, nedaleko kostela sv. Anny byla dne 11. listopadu 2018 vysazena lípa k uctění památky všech vojáků Velké války, nazvané později 1. světovou válkou (28. 7. 1914–11. 11. 2018). Výsadba proběhla při Dni válečných veteránů v den 100. výročí ukončení války.

Dub v Lidicích byl vysazen na podporu česko-německého usmíření.

Heřmanická lípa porozumění v současnosti.

Lípa v obci Studené připomíná ukončení první světové války.

Stromy míru

Jako stromy míru jsou vysazovány dřeviny, jejichž cílem je hlásat poselství míru na celém světě. Poukazují tím na důležitost stavu, kdy mezi lidmi, skupinami a státy nevládne nenávist a konflikty mezi nimi nevedou k hromadnému násilí.

Na trase Mírového běhu Sri Chinmoy Oneness–Home Peace Run jsou vysazovány nebo označovány stromy míru. Jde o neobyčejný běh s hořící pochodní, kterou nesou statisíce dobrovolných běžců přes více než 140 zemí světa. Pochodeň symbolizuje

Statný červenolistý buk na Palackého náměstí v Dačicích není významný jen pro svůj vzrůst, ale rovněž jako Strom míru.

Kulovitý javor v centru Úštěka je pojmenován Strom míru.

Javor míru na náměstí Míru byl v roce 2016 zařazen do databáze významných stromů Prahy.

vše, co nás spojuje, bez ohledu na naši národnost, kulturu a víru – symbolizuje přátelství, porozumění, mír a harmonii. Ke štafetě se může připojit každý, každý může vložit do pochodně svou dobrou vůli a poslat ji dál do celého světa. Mírový běh založil v roce 1987 sportovec, umělec a mírový filozof Sri Chinmoy. V červnu 2017 vedl Mírový běh i přes naši republiku.

V Dačicích na Palackého náměstí byl jako strom míru při Mírovém běhu označen vzrostlý červenolistý buk. Strom byl pojmenován starostou a dětmi z Dačic společně s běžci Mírového běhu dne 13. června 2017. Označení u buku sděluje následující: „Ať tento strom roste spolu s láskou, mírem a harmonií v srdci každého člověka."

V Úštěku na Mírovém náměstí před budovou městského úřadu byl jako Strom míru při Mírovém běhu označen kulovitý javor. Strom byl jmenován starostou, občany a dětmi města Úštěk společně s běžci Mírového běhu dne 18. června 2018.

Na pražském náměstí Míru, naproti Vinohradskému divadlu, byl jako strom míru 1. listopadu 2013 vysazen javor mléč na počest 40 let „Jógy v denním životě" v České republice. Jejím zakladatelem je jogínský guru, mírový aktivista, duchovní učitel a humanitární pracovník svámí Mahéšvaránanda. Propojil starodávnou jógovou tradici se svými bohatými zkušenostmi a výsledky bádání moderní vědy. Vytvořil tak integrální systém cvičení, který se z Evropy rozšířil do všech částí světa.

Stromy pro mír

Celosvětovou akcí se stalo sázení stromů pro mír, jejíž myšlenka se zrodila v roce 2004. Iniciativa vznikla v rámci mezinárodního programu LEAF (Lerning about Forests – Učení o lese) a společnosti ENO (Environment Online – Životní prostředí online), které vyzývají všechny školy, aby se přidaly ke kampani „Vysaď strom pro mír" a vysadily strom jako symbol udržitelného rozvoje. Datem vysazování se stalo 21. září, které je Mezinárodním dnem míru. Akce je jednou z možností, jak v praxi podpořit environmentální a globální výchovu. Navíc tato událost podporuje výchovu k míru a zvyšuje povědomí školáků o důležitosti stromů a lesů v celosvětovém měřítku. Do akce se každoročně zapojuje více než pět tisíc škol z více než 150 zemí světa.

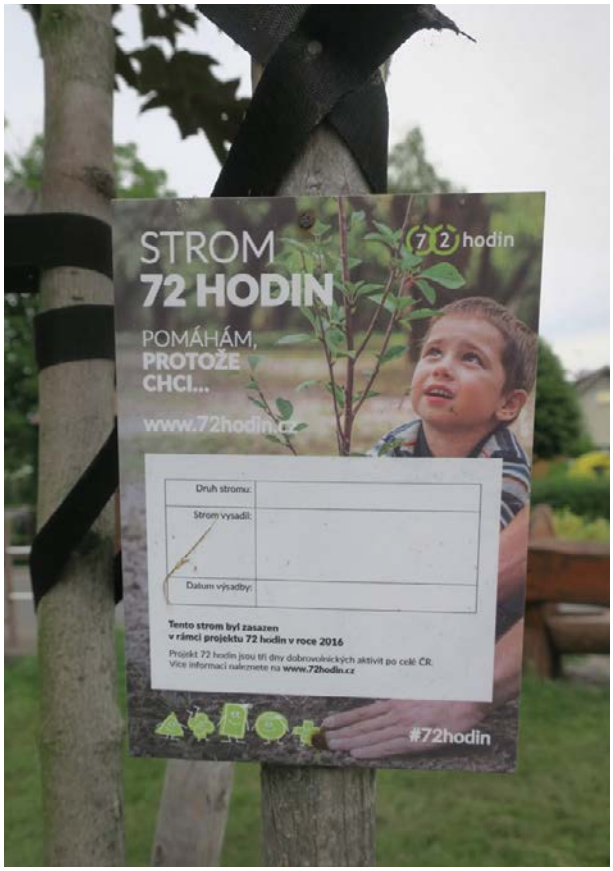
Stromy pro mír nejčastěji nachází místo na školních zahradách a pozemcích. Výsadby se uskutečnily například v následujících školách: Střední odborná škola v Šumperku, ZŠ Mšeno u Mělníka, ZŠ Rozvadov u Tachova, FZŠ Brdičkova na Praze 13, ZŠ 5. května v Rožnově pod Radhoštěm a MŠ Dolní Čermná u Ústí nad Orlicí.

Stromy podpory

Tyto dřeviny připomínají pomoc druhým či upozorňují na dobrovolnické aktivity zlepšující životní prostředí a kvalitu života.

Stromy Rotary International

Rotary International je mezinárodní sdružení organizací známých jako Rotary Club. Cílem organizace je sdružovat obchodníky a vůdčí osobnosti za účelem poskytování humanitárních služeb, podporovat vysoké etické standardy ve všech povoláních a pomáhat budovat dobrou vůli a mír ve světě. První klub byl založen v USA 23. února 1905.

V Choťovicích u Poděbrad byl ve středu obce v roce 2016 vysazen javor u příležitosti akce „72 hodin", což je třídenní projekt dobrovolnických aktivit mladých lidí. Akci pořádá Česká rada dětí a mládeže.

Ke stému výročí založení Rotary klubu byla v roce 2005 v Třebíči v zámeckém parku vysazena pamětní lípa.

Lípa v parku Legionářů v Jihlavě byla vysazena 28. října 2004 u příležitosti 100. výročí založení Rotary International.

STROMY – PAMÁTNÍKY HISTORIE, STROMY OSOBNÍ, RODOVÉ, SLAVNOSTNÍ

Některé stromy mají svoji jasnou symboliku. Mohou to být rodové či erbovní stromy. Dřeviny bývají vysazovány i u příležitosti svátků stromů – Dne stromů, či svátku naší planety – Dne Země. Stromy též mohou být pozůstatkem sídla či zrušeného objektu. Specifickou skupinou jsou stromy osobní, které mají zvláštní význam pro jednotlivce nebo úzkou skupinu lidí.

Rodové stromy

Za rodové bývají označovány stromy, jež se vysazovaly při významné události určitého rodu, jako např. narození potomka, založení statku, dokončení stavby, svatby dvou velkých nebo nepřátelských rodů, přestěhování do nového stavení atd.

Tyto stromy lidé vysazovali také proto, aby zajistili ochranu před zlými silami. Stromy je zároveň měly ochránit před ohněm ze sousedních stavení či při požáru vesnice. Sloužily také jako hromosvody pro případ zásahu blesku a v dobách nejtěžších i jako možná skrýš pro drahé osobní věci. Rodové stromy se takto nazývaly také z důvodu, že se svými rody snášely doby dobré i zlé, jako by patřily do rodiny. Rodinám poskytovaly útočiště v obdobích veder, či sloužily jako přirozený deštník při deštích. Tyto stromy nikdy neplnily funkci zdroje dřeva na otop; naopak se těšily opravdové úctě člověka, žily s ním v souznění, naslouchaly strastem lidí, když pod nimi sedávali a stěžovali si na útrapy života. Dávaly sílu, naději i lásku. Věřilo se, že dokud žije rodový strom, nevyhyne ani rod těch, kteří ho zasadili. Nejtypičtějším rodovým stromem u nás byla lípa velkolistá a lípa srdčitá. Jako rodové stromy se však uplatnily i jiné druhy. Jak starý je tento zvyk, není přesně známo, ale odhaduje se, že rodové stromy byly vysazovány již před 800 lety.

Příkladem rodového stromu je Mákova lípa ve Stružinci u Semil. Statný kmen nese rozložitou korunu, která ovšem byla v minulosti redukována. Poselství lípy, ale i podrobnosti k výsadbě popisuje samostatně vydaná kniha Mákova lípa, kterou sepsal A. B. Máka. Byla vydána vlastním nákladem v roce 1902. Lípa byla vysazena v roce 1900 u statku č. 46 ve Stružinci na památku 180leteho hospodaření Mákova rodu na tomto statku.

Mákova lípa a iniciátor jejího vysazení, Antonín Bohumil Máka, dne 4. srpna 1901 (z knihy Mákova lípa, 1902).

Mákova lípa v současnosti.

Autor uvádí mj. následující:

Rod Mákův přišel do Stružince z města Lomnice oklikou přes Novou Ves a Košov. Vnuk praotce našeho rodu, Václava Máky, též Václav Máka, koupil dne 21. ledna 1720 od Jana Skřivance statek náš, a tak posledním rokem století devatenáctého, tedy rokem 1900, dovršil rod náš ve statku svém řadu 180 let, drahnou to dobu, povšimnutí hodnou.

A proto členové rodu a statku Mákova dne 21. ledna 1900 oslavili toto jubileum tichou slavností domácí, zúčastnivše se zvláštní mše svaté a slavíce svátek rodinný.

Za dobu 180 let šest generací rodu Mákova vystřídalo se a lopotilo se v témž statku, a tak na jeho polích každá hrouda žehnáním, starostí, prací a potem jejich je posvěcena.

Toho tedy všeho má býti lípa památní hlasatelkou celému rodu Mákovu vůbec a všem jeho příslušníkům zvlášť, i těm, kteří ve statku témž dosud žijí, i těm, kteří z něho vyšli a jinde se usadili, i všem jejich potomkům.

(Máka 1902)

Lípa byla vysazena ve čtvrtek po první neděli adventní, dne 6. prosince 1900. Máka dále uvádí, kdo onu lípu sázel:

Lípu vsadil Vincenc Máka, zahradník v Lomnici. Přítomni byli všickni domácí a na kořeny lípy tři hrsti hlíny vhodili. Byli to Anna Máková, matka, Fr. Máka, jeho choť Barbora a dcera Ludmila, čeledín Jos. Beneš a služka Fr. Otmarová a konečně obecní chudý Jan Kobyle, po číslech chodící.

(Máka 1902)

Lípa vyrostla ze semínka v roce 1893 a o rok později byla přesazena do školky v Lomnici.

Při sázení měla výšku 3 metry (kmen 1,76 m a koruna 1,24 m). Byla vysazena před domkem výměnkářským, aby ji lidé domácí měli stále na očích a tím také v ochraně. Pod lípu byla dána památní listina a kolem lípy byla vybudována šestihranná ohrada (zelené barvy).

Lípa je po více než 120 letech stále rodovým stromem Mákova rodu.

Pohled pod korunu lípy (koruna je tvořena sekundárními výhony).

Erbovní stromy

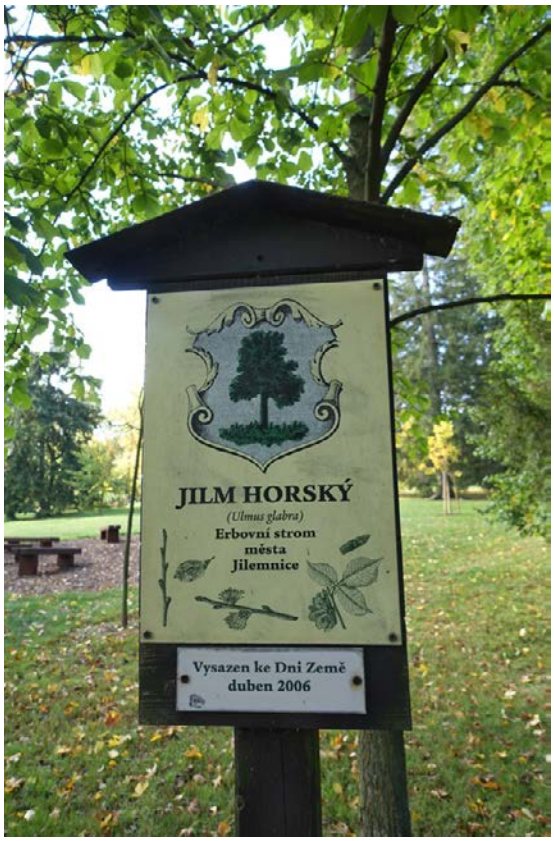
Řada měst a obcí má ve znaku strom nebo jeho součásti. Může se jednat o konkrétní druh nebo pouze o symboliku. Z hlediska heraldiky se v případě stromu jedná o přirozenou figuru životnou. V sídlech, která mají ve znaku určitý druh stromu, se pak tyto dřeviny vysazují častěji a nesou zvláštní poselství.

Mohutný jilm horský roste při vstupu do Zvědavé uličky v Jilemnici u roubené chalupy čp. 121.

V podkrkonošské Jilemnici je erbovním stromem jilm. Objevuje se na městském znaku, kde se nachází ve stříbrném poli. Na vlajce je vyobrazen jilm s hnědým kmenem a zelenou korunou. Znak je odvozen z názvu města. Ten vznikl substantivizující příponou -ice z adjektiva „jilemná“, tj. voda nebo řeka tekoucí mezi jilmy. Strom jilm byl v této oblasti dříve hodně rozšířený. Dnes již v Jilemnici a okolí tolik jilmů není, avšak město je průběžně na vhodných místech na svém území vysazuje.

Označení u jilmu v zámeckém parku, který byl vysazen u příležitosti Dne Země v roce 2006.

Další jilmy rostou na návrší u sportoviště nad ulicí K Břízkám. U příležitosti oslav Dne Země tu byl v roce 2013 a rovněž v roce 2018 vysazen jim horský.

Stromy slavnostní

Stromy připomínají i oslavu svátku stromů, tzv. Den stromů. Důležitost velikánů lidé slaví v mnoha zemích světa, liší se však v načasování. U nás byla obnovena tradice stromkových slavností dne 20. října 2000. Toto datum každoročních oslav bylo stanoveno z důvodu termínu vhodného k výsadbám a faktu, že podzim je časem, kdy jsou stromy asi nejkrásnější, protože hrají všemi barvami.

Stromy jsou s oblibou sázeny u příležitosti Dne Země, jenž se každoročně slaví 22. dubna. Během svátku naší planety je ve společnosti zdůrazňována ekologie a ochrana životního prostředí.

V pražské Uhříněvsi na Novém náměstí roste lípa obecná, jež byla vysazena dne 13. dubna 2011 u příležitosti Dne Země dětmi z místních škol a za účasti zástupců radnice. Lípa byla pojmenována „Strom dětí". Její pořízení bylo financováno ze soutěže ve sběru starého papíru, do které se děti s nadšením zapojily.

Stromy – památníky historie

Některé stromy jsou pozůstatkem historického sídla, které zaniklo nebo bylo zničeno. Tyto stromy jsou na první pohled jedinou hmatatelnou připomínkou dané osady, ulice či konkrétního stavení.

Příkladem zaniklého sídla je město Litrbachy, jež bylo středověkým horním městem, nacházejícím se zhruba 10 km jihovýchodně od Sokolova. Po skončení druhé světové války, v roce 1946, postihlo Litrbachy vysídlení německého obyvatelstva, a teprve tehdy dostalo město české jméno Čistá (dnes býv. obec Čistá). Bylo začleněno do vojenského výcvikového prostoru „Vojenský újezd Prameny". Brzy poté, v roce 1948, ho po nácviku bojových akcí při natáčení instruktážního snímku „Boj o osadu" štábem tehdejšího ministerstva národní obrany zcela zničila dělostřelecká palba.

Jediným pozůstatkem města je jírovcová alej, která se kdysi nacházela na jeho náměstí. Z budov se totiž zachovaly pouze málo patrné zbytky.

Alej tvořená jírovci maďaly je dnes jediným živoucím pozůstatkem někdejšího města Litrbachy/Čistá.

Stromy osobní

Obecně uznávané přísloví „Postav dům, zasaď strom a zploď syna“ mimo jiné hovoří o důležitosti stromu jako součásti vlastní identity. Řada lidí má své oblíbené stromy, které buď vysadili a dále se o ně starají, nebo uctívají vybraný strom, k němuž mají určitý bližší vztah.

Dobrým zvykem je vysadit strom při narození dítěte. V tomto případě se jedná o jeho tzv. životní strom. Sázely se zpravidla ovocné stromy. V některých oblastech to byla jabloň při narození syna či hrušeň při narození dcery. Naši předkové usuzovali, že když se stromu přestalo dařit a usychal, bylo to znamení, že dítěti hrozí nebezpečí.

Obdobně jsou vysazovány i stromy svatební. Po svatebním obřadě jej vysazují novomanželé. Je to pro ně strom symbolizující svazek manželský.

Takovéto stromy mají zvláštní význam pro jednotlivce, dvojici nebo úzkou skupinu lidí (rodinu).

Svatebním stromem je např. jabloň, jež byla vysazena novomanželi dne 20. června 2020 v sadu pod kostelem v Žumberku na Chrudimsku (foto Erik Vidlák).

STROMY V LIDOVÉ PRÓZE

Stromy se v literatuře objevují často jako součást přírody. Bývají pozadím, na němž se lépe odrážejí charakteristiky hrdinů a jejich jednání. Pomáhají čtenáři navodit atmosféru a někdy též citový vztah k přírodě. Některá díla zdůrazňují význam stromů v lidském životě. Stromy se mohou stávat i hrdiny (přibližován je život stromu). Někdy jsou do stromu promítány lidské vlastnosti a přání (proměna člověka ve strom), jindy je strom jedním z hrdinů děje (strom a jeho život jsou součástí lidských osudů).

Památných a významných stromů se týkají také pověsti. Malá část pověstí vznikla ústní tradicí, přičemž nemáme jistotu, že jejich podklad je skutečně historický, další část se dostala z písemně zaznamenaných vyprávění zpět do folklóru a poslední skupinou jsou nově vzniklé pověsti, často s vlasteneckými prvky z doby obrozenců, ale i protihusitské z doby protireformace.

Některé z pověstí se vážou i ke stromům dosud existujícím.

POVĚSTI O STROMECH

O stromech se rovněž vypravují pověsti. Některé už nenajdeme, jiné se vážou k dosud žijícím stromům. Příkladem může být lípa v Telecím, která je v ukázkách rovněž zmíněna.

LESNÍ ČERT

Tři hodiny od Budína stojí v lese veliký dub, který ani dvanáct mužů neobejme. Je prý několik set let starý a přebývá v něm lesní čert. Na Štědrý den o půlnoci z dubu vychází čert a zapaluje jeho vršek, takže strom hoří, ale neshoří. Čert také obchází po lese, a narazí-li na vandrovníka, který spí pod stromem, strčí mu do podpaží vejce od černé slípky. Probudí-li se vandrovník a vejce zahodí, padne v tu ránu mrtev k zemi. Ponechá-li si je však a nosí je tři dny v podpaží, ukáže mu lesní čert místo, kde se ukrývá poklad. Jeden takový tam hrabal a našel pět zlatých kuliček na šňůře plné perel.

PODIVUHODNÝ STROM U ŠVAMBERKA

V severozápadní části plzeňského kraje leží rozvaliny starého hradu Krasíkova neboli Švamberka. Před dávnými časy býval hrad dějištěm tajného soudu. Poblíž stojí osamocený strom, jehož větve místo přirozeného růstu vzhůru rostou dolů. Jednou sem totiž k soudní stolici přivedli mladíka obviněného z těžkého zločinu, který mu ale nebyl dokázán. Krvelačným soudcům stačilo pouhé obvinění a vyslovili ortel smrti.

Mladík při vědomí své neviny klidně vyslechl strašlivý rozsudek a pln zbožné víry nastoupil na svou poslední pouť. Na cestě k popravišti vzal do ruky u cesty ležící proutek, zarazil ho do země a řekl: „Tak jistě jako tenhle proutek zapustí kořeny, vyroste a vykvete, jsem i já nevinný. Ale větve a haluze, které z něj vyrazí, neporostou do nebe, nýbrž do země pro věčnou hanbu mých nespravedlivých soudců."

Drábové se mu smáli a nakonec ho připravili o život. Proutek ale ve chvíli, kdy mladík svou věštbu vyslovil, zapustil kořeny a vyrostl z něj strom s větvemi obrácenými k zemi.

ZÁZRAČNÝ STROM

Na Vartě, uprostřed vsi, stojí starý objemný dub. Říká se, že pamatuje Jana Žižku. Protože stínil pole, sedlák se rozhodl, že jej skácí. Vzal pilu, sekeru a řetěz a šel i s čeledínem. Zapjali řetěz, aby mohli táhnout, a chtěli podřezávat, ale jen zařízli, začala z rány téct krev. Přestali řezat a pila jim hned zarostla do dřeva. Chtěli ji vysekat, a jak ťali, sekera také zarostla. Oba se polekali, nechali všeho a utekli domů.

Když se zase vrátili, neviděli ani pilu, ani sekeru, ani řetěz – všechno zarostlo do dubu. A po ráně také ani památky. Co se stalo s pilou, sekerou a řetězem? Skrývají se v tom památném dubu dodnes.

(Živá voda – Lidové pověsti z Čech, Moravy a Slezska, od Ústí nad Orlicí)

O ZPÍVAJÍCÍ LÍPĚ V TELECÍ

U Poličky v Telecím mají starou lípu, která pamatuje několik set let a její obvod měří 12 metrů. Nazývají ji Lukášova lípa, nebo také „zpívající". To jméno dostala podle staré pověsti.

V době útisku nekatolických církví, jaký zavládl u nás po bitvě na Bílé Hoře a trval až do vydání tolerančního patentu v r. 1781, byly nekatolíkům zabavovány náboženské knihy. Násilím jim byly brány Bible i jiné knihy, chované v rodinách jako drahé dědictví po předcích. Proto je lidé schovávali do tajných úkrytů. Zabavené knihy bylo těžké nahradit jinými – nebyly na prodej. A tak si lidé často opisovali knihy, z nichž čerpali náboženskou útěchu.

Pohled na prastarý kmen lípy v Telecím v současnosti.

Říká se, že v Telecím žil v 18. století starý pan Jiroušek. Tomu také sebrali knihy, jichž velmi litoval. Umínil si, že si opíše Nový zákon a žalmy. Vypůjčil si Bibli od přítele, a aby mohl nerušeně opisovat, našel si úkryt v dutině staré lípy, do níž lezl otvorem shora. Tam také mohl sedět u stolečku a psát při světle; zaznamenal si prý, že za dobu toho opisování spotřeboval tisíc dvě stě čtyři svíčky. Když opisoval žalmy, prý si je při tom prozpěvoval. Myslel, že zpívá potichu, ale protože byl dočista hluchý, neslyšel se, zato venku bylo jeho zpěv zřetelně slyšet. Jenže se nedalo uhodnout, odkud přichází. Starý Jiroušek uchyloval se do svého úkrytu za večerů, kdy byl kolem klid, a psával do noci. Lidé se zastavovali v blízkosti lípy, slyšeli zpěv, ale marně pátrali, kdo kde zpívá. Jiroušek se s lidmi málo stýkal, bydlel sám v chaloupce blízko lípy. Přesto se jednou doslechl, jak se lidé diví jeho zpěvu a nevědí, odkud přichází. Dostal strach, že by ho mohli přece jen vypátrat. Naštěstí byl už téměř hotov, a tak opisování v lípě přece jen dokončil a nic se mu nestalo.

Teprve po vydání tolerančního patentu, jímž byla evangelická církev prohlášena za uznanou státem, pochlubil se starý Jiroušek, jak opisoval v lípě. Díky tomu lidé zjistili, odkud přicházel tajemný zpěv. Od toho pak vzniklo jméno „zpívající lípa".

(České pověsti)

STROMY PAMÁTEK ZAHRADNÍHO A KRAJINÁŘSKÉHO UMĚNÍ

Památky zahradního umění jsou díla významná z hlediska historie nebo umění (zahrady, parky aj.), utvářená záměrně jako architektonické a vegetační kompozice v souladu s estetickými názory, životním stylem, filozofickými postoji a zahradní kulturou své doby. Specifickým rysem památek zahradního umění je zastoupení přírodní složky v jejich kompozici, a to především rostlin, jež jsou zdrojem proměnlivosti zahrad či parků nejen v rámci střídání ročních období, ale v důsledku růstového vývoje i v dlouhodobém časovém horizontu.

Nepostradatelným prvkem, který často utváří předmětné památky, jsou dřeviny.

Stromy hrají významnou roli v kompozici daného díla. Určují nebo spoluurčují prostorové (kompoziční, pohledové a funkční) vazby a osy mezi jeho jednotlivými částmi, někdy též vazby vlastní památky s okolní krajinou. Jedná se především o místa a linie výhledu a pohledové dominanty.

Obraz kompozice spoluvytvářený dřevinami není v rámci daného objektu neměnný, ale kromě vývojových změn jedinců (proměnlivost v prostoru v průběhu let) podléhá i roční sezónní periodicitě. Důležité je připomenout, že stromy mají zároveň omezenou délku života, tj. působení v kompozici.

Pro zachování žádoucí kompozice v průběhu let je třeba zajišťovat podle potřeby nové výsadby.

Cílem péče o památky zahradního umění je zachovat tato umělecká díla pro následující generace s vysokou mírou autenticity (původnosti, pravosti) původního záměru zakladatele (autora). Památka by měla být zachována v co nejvěrnější podobě. K naplnění tohoto cíle je zapotřebí znát zevrubně nejen vlastní objekt a záměr jeho tvůrce, ale také příslušná historická období a slohy, ve kterých památka vznikala.

Dřeviny v zahradách a parcích se projevují navenek svým vzhledem, uspořádáním, použitím a způsobem pěstování.

Vůdčím kompozičním prvkem jsou solitéry, což jsou osamoceně rostoucí stromy (keře). Tyto dřeviny nejsou ve styku s dalšími stromy a jsou obklope-

V době podzimu hrají stromy v zámeckém parku ve Vrchotových Janovicích u Votic všemi barvami.

ny volným prostorem. Solitéry oživují volná prostranství, rozdělují průhledy, rámují výhledy či umocňují stavby. Na volné ploše či před pozadím výrazně vyniknou a mohou se tak plně vyvinout a uplatnit.

Prostorově omezený soubor dřevin tvoří skupinu. V tomto případě se jedinci navzájem dotýkají a ovlivňují. Prostorově rozsáhlejší soubor dřevin složitější struktury tvoří porost.

Liniovými prvky jsou stromořadí, která mají často stejný věk a pravidelné rozestupy.

Pro působivost zahradního díla hraje roli vlastní hustota zápoje jednotlivých dřevin a samozřejmě druhové složení. Volba jednotlivých druhů stromů a kultivarů předurčuje estetické působení dřevin. Dřeviny mohou být pěstovány jako volně rostoucí, nebo tvarované.

Každá památka je neopakovatelným individuem, má svoji originalitu, jíž se odlišuje od ostatních, má svou historii, s níž je vázána k dějinám této země, a má svou autenticitu.

Autenticita historické zahrady se týká celkové koncepce, jednotlivých částí, výzdoby, výběru vegetace či nerostů – všeho, co ji spoluvytváří.

Při požadavcích na obnovu či úpravu historických zahrad a parků je potřebné vypracovat projektovou dokumentaci na základě konfrontace současného stavu (dendrologický průzkum) s dochovanou dokumentací (indikační skica, stabilní katastr aj.). Jakoukoliv obnovu (restaurování, regeneraci, restituci) nelze zahájit bez důkladné studie, vycházející z průzkumů týkajících se dané zahrady, eventuálně obdobných zahrad (hlavně od stejného autora).

Jednou z dominant zámecké zahrady v Českém Krumlově je čtveřice červenolistých buků.

2.2 Stromy s krajinotvorným a orientačním významem

Nápadné solitérně rostoucí stromy krajinu vždy velice obohacují a rozčleňují. Krajina se stromy je obecně přitažlivější, funkčnější a lidé se v ní cítí lépe a bezpečněji. Nápadné jednotlivé dominanty či aleje vtiskují v kombinaci s reliéfem dané krajině osobitý a nezaměnitelný ráz. Řada stromů měla a stále má výrazný orientační význam. Stromy rámují výhledy do krajiny, zdůrazňují vedení cest či upozorňují na křižovatky a rozcestí. Mnohdy též doplňují a umocňují drobné stavby, křížky, umělecká díla či pamětní místa, nebo jsou nositeli svatých obrázků. Někdy jsou v pozici samostatného jedince, jindy rostou ve skupinách, čímž dochází k umocnění velikosti daného prvku, nebo působí v linii jako stromořadí.

KRAJINNÉ DOMINANTY

Pokud mají samostatně rostoucí stromy dostatek prostoru a příhodné přírodní podmínky, mohou mít výraznou krajinotvornou roli. Tyto na pohled nápadné a viditelné stromy zpestřují krajinu a posilují její estetické hodnoty. Volně rostoucí dřeviny mohou přirozeně vyvinout svůj vnější vzhled

Dub letní v Babiččině údolí u České Skalice se uplatňuje v pohledech od turistické cesty směrem k řece Úpě (roste nedaleko studánky V Bažantnici).

(habitus) a dorůst úctyhodných rozměrů. Liniovým vegetačním prvkem je alej, která zahrnuje více jedinců v pravidelných rozestupech. I aleje jsou působivými krajinnými dominantami. Tyto dřeviny jsou nenahraditelnou součástí naší kulturní krajiny. Solitérní stromy i jedinci ve skupinách jsou často svébytným biotopem (obydlím) pro celou řadu živočichů.

Solitérní javor klen zpestřuje krajinu u obce Bystřec u Jablonného nad Orlicí.

Jižně od Votic, směrem na Líštěnec roste na návrší statný javor. V místech, kde strom roste, stávala v minulosti šibenice a za uplynulá staletí tu bylo vykonáno mnoho poprav. Strom byl zasazen na památku všech popravených. Vrch má dva názvy – Polský nebo Šibeniční.

Duby na hráz rybníka Svět v Třeboni nerozlučně patří.

Alej tvořená ovocnými dřevinami u Ponědrážky na Třeboňsku tradičně lemuje přístupovou cestu do obce.

Vegetační doprovod komunikací je mnohde často jedinou zelení oddělující jednotlivá pole (alej Kardašova Řečice – Nítovice).

STROMY SPJATÉ S ARCHITEKTONICKÝMI OBJEKTY V KRAJINĚ

Krajina Čech, Moravy i Slezska je doslova poseta kříži, kapličkami, božími mukami a dalšími drobnými památkami, které stojí často na místech s tajemnou atmosférou a okouzlujícím výhledem. Důležitá je jejich duchovní rovina, jež většinou zapříčinila jejich vznik. Tradičně je vnímána i jejich estetická hodnota coby význačný prvek kulturní krajiny. Tyto tiché památníky připomínají významná místa, stará rozcestí i tragické události a bitvy. Jsou nositelem silného duchovního a emocionálního náboje.

Některá označení v krajině jsou stovky i tisíce let stará a značila se již před příchodem křesťanství. Na významná místa byly umisťovány nejprve kamenné kupy a později dřevěné sloupy a též byly vysazovány památné stromy. Později se na vztyčených kamenech začaly objevovat vytesané křesťanské symboly a dřevěné, kamenné i kované kříže. V druhé polovině 18. století se do krajiny začaly umisťovat litinové křížky, jaké známe i dnes. Tyto kříže zpravidla vyznačovaly cesty a rozcestí poutníkům, nebo byly tichým mementem významných událostí (často tragických lidských osudů, které se v krajině odehrály).

Sakrální stavby v krajině nejsou pouhým označením starých cest, rozcestí či orientačními body. Boží muka, kříže, smírčí křížky a kapličky navozují pokoru i vnitřní uklidnění.

Tradičně tyto drobné památky doplňují dřeviny. Svým působením umocňují jejich důležitost a zvyšují jejich význam a dominantnost v krajině. Někdy jsou v pozici solitérního jedince, častěji však ve skupině

(ve dvojici, ve čtveřici). Drobnější stavby rámují, u kaplí a kostelíků mají výsadby často charakter stromořadí nebo i drobné parkové úpravy. Mimo funkce zdůraznění pozice daného prvku či stavby mohou poskytnout zázemí pro odpočinek.

Nejčastěji a nejvhodněji užitými dřevinami jsou lípy, javory, jasany, jeřáby, jírovce, místy i habry, buky nebo akáty.

Drobné objekty ve spojení se stromy dávají krajině lidský rozměr a humanizují ji. Svými otisky lidské vůle prohlubují prožitek s ní spjatý i její atraktivnost.

Krásný solitérní javor klen u křížku na křižovatce cest u obce Hlinné, nedaleko Žďáru nad Sázavou.

Dva jírovce zvýrazňují křížek v poli u Bukové na Vlašimsku (v pozadí vrch Blaník).

Trojice lip u Budíškovic na Dačicku doplňuje křížek. V místy zvlněném terénu tvoří lokální dominantu.

Nad Pyšely, na křižovatce k Loretě doplňuje sochu sv. Vojtěcha majestátní lípa, která soše dodává na významu.

Dvojice lip umocňuje křížek na Staré silnici mezi obcemi Zderaz na Chrudimsku a Novými Hrady u Litomyšle.

Dvojice lip na okraji obce Stříbřec u Třeboně byla vysazena k litinovému křížku, umístěným zde na památku rodiny Lišků.

Dva jasany doplňují historický křížek na Soláni v Beskydech.

STROMY ORIENTAČNÍ A HRANIČNÍ

Hraniční stromy odedávna vyznačovaly hranice pozemků či území. Mohlo jít o zahrady dvou sousedů, hranice polí či pastvin, vymezení panství i hranice různých zemí.

Hraniční stromy byly vysazovány cíleně, nebo byl využit stávající porost. Pro označení stromu se v minulosti používaly symboly kříže, kalichu, uváděla se jména, letopočty atd. Tyto znaky se vypalovaly nebo vyřezávaly do kůry.

S ohledem na trvanlivost byly vybírány dlouhověké dřeviny. Pouze na vlhkých loukách se jednalo o vrby.

Specifickým příkladem stromů majících orientační a zároveň duchovní poselství jsou dřeviny nesoucí svaté obrázky. Ty se objevují v 16. století s nástupem protireformace. Měly šířit katolictví mezi nejnižší lidové vrstvy. K jejich největšímu rozšíření došlo v 19. století. Jejich nositeli bývají

Nový hraniční jasan byl vysazen v roce 2013. Polsky se hraniční strom nazývá *drzewo graniczne*.

Starý hraniční jasan roste přímo u hraničního přechodu s Polskem.

často mohutné či geograficky důležité stromy, které poskytují zázemí pro odpočinek. Takové stromy jsou chápány jako orientační body právě pro svoji jednoznačnou identifikaci. Zavěšené obrázky nejčastěji zobrazují Ježíše Krista, Pannu Marii či jiného světce, anebo určitou událost z církevních dějin. Stejně jako jiné drobné sakrální stavby byly tyto stromy i cílem zastavení procesí, která se konala například za dobrou úrodu.

Na hraničním přechodu s Polskem Mladkov-Petrovičky/Kamienczyk dodnes dožívá starý hraniční jasan. Blíže se o něm pojednává v zemské knize. V roce 1581 se dohodl Zdeněk z Valdštejna, pán Kralického panství, s Georgem Bremem, toho času rychtářem na Steinbachu, že na místo starého hraničního jasanu, který se již stářím rozpadl, vysadí jasan nový. Tento strom vyznačuje hranici mezi Čechami a Kladskem.

V pražské Uhříněvsi, na okraji zdejší obory, roste mohutný hraniční dub, o kterém se zmiňuje hraniční protokol z roku 1662, stanovující hranice mezi panstvími Uhříněves a Škvorec.

Na popud polské strany tu byl v roce 2013 umístěn pamětní kámen a vysazen nový jasan v rámci zachování historického významu tohoto místa.

Ve Vrapících na okraji Kladna je na mohutném dubu u nového hřbitova svatý obrázek Panny Marie, který stromu dodává duchovní rozměr (nositel obrázku) a dává mu též výraznější orientační význam.

2.3 Stromy mimořádného ekologického významu

Vzrostlé stromy mohou být též cenné z hlediska svého ekologického významu. Mohutné exempláře mohou být biotopem pro celou řadu živočichů. V některých případech můžeme takové stromy označit za samostatné ekosystémy. Řadě živočichů vytvářejí životní prostor a poskytují jim útočiště či jsou na ně navázány z hlediska potravy. Zvláště staré stromy s dutinami a odumírajícím dřevem umožňují výskyt a vývoj specifických organismů vázaných na tyto podmínky. Zvyšování objemu a podílu mrtvého dřeva zvedá jejich ekologickou hodnotu. Vzhledem k nedostatku takovýchto stanovišť jsou mnohé z těchto druhů živočichů kriticky ohrožené a chráněné. Míra zjištění výskytu těchto chráněných organismů spoluurčuje i stupeň významu daného stromu.

Zvláště cenné bývají v tomto směru staří solitérní veteráni, kterým bylo umožněno rozvinout korunu do značných rozměrů. V lesních porostech mají značný význam pro biodiverzitu tzv. výstavky (strom ponechaný na mýcené lesní ploše, často jedinec mimořádné vitality a kvality poskytující semena pro přirozenou obnovu lesa, s velkou ekologickou a estetickou hodnotou). Na vzácnost mohutných stromů v lese poukazuje Horák (2012), který říká, že mohutný strom v dnešním lese při jeho době obmýtí, ale především způsobu hospodaření, nenaroste. Dále podotýká, že většina našich lesů se obhospodařuje víceméně čistě komerčně a při delší době obmýtí hrozí ztráta ceny dřeva kvůli hnilobám nebo omezeným zpracovatelským technologiím.

Věkovité stromy vytvářející příhodné prostředí pro širokou škálu organismů najdeme proto spíše ve volné krajině, jako jsou hráze rybníků, aleje, parky, zahrady, staré extenzivní sady nebo obory.

Z hlediska biodiverzity stromového biotopu je rozhodující, zda se jedná o druhy domácí či introdukované (nepůvodní). Nepůvodní druhy stromů hostí jen zlomek organismů v porovnání s tím, co hostí příbuzný druh domácí. Nejvíce vzácných a chráněných druhů hmyzu se vyvíjí ve starých dubech. Krása (2015) uvádí důvody: duby neprodukují silné toxické látky, vytvářejí specifickou škálu mikrostanovišť (dutiny, zlomy, uvolněná kůra atd.),

Buk na Bařince ve Velkých Karlovicích, nad osadou Grúň je statným veteránem s velikou otevřenou dutinou poskytující značné množství odumírajícího dřeva pro nejrůznější živočichy. Zbytky velkých větví jsou ponechány přirozenému rozkladu u stromu. Mimořádný ekologický význam podtrhuje velikost jedince. Se svým obvodem kmene bezmála 7 m je nejmohutnějším bukem v okrese Vsetín.

na jediném stromě navíc bývá k nalezení jak dřevo živé, tak mrtvé v různém stupni rozkladu (dubové dřevo je tvrdé a tlí pomalu). Dále tentýž autor doplňuje, že výhodou starých dubů je větší stabilita oproti jiným druhům (tolik často nedochází ke zlomům kmene, spíše se jen odlamují jednotlivé větve).

Na určitých stanovištích může být u stromů zvýrazněna též funkce půdoochranná, kdy jedinci napomáhají ochraně půdy před vodní a větrnou erozí. Zpomalují odtok a zajišťují postupnou evaporaci a transpiraci. Zároveň pomáhají udržovat půdní úrodnost či svými kořeny zpevňují svahy a břehy vodních toků a rybníků.

Svým působením stromy napomáhají zlepšování mikroklimatu a pozitivně ovlivňují větrné proudění.

Mimořádný ekologický význam stromu zohledňujeme tam, kde jsou funkce dané dřeviny jedinečné a jsou zajišťovány výhradně sledovaným exemplářem.

Pohled na stromy jako biotopy a jejich vazby na další organismy je blíže představen v následující kapitole.

VÝZNAMNÉ STROMY JAKO BIOTOP

Na stromy, ať již rostoucí solitérně v krajině, v zápoji v podobě alejí, remízů, větrolamů či v sadech, anebo ve větších lesních celcích, je vázána celá řada druhů a skupin organismů, a to zejména houby a lišejníky, některé druhy rostlin, a především celá řada živočišných druhů. Živočichové mohou stromy využívat jako úkryt, místo k odpočinku, potravní stanoviště, anebo k rozmnožování. Některé druhy organismů vytvářejí se stromy mutualistické vztahy.

Stromy a houby

Některé druhy hub vytvářejí se stromy mutualistické vztahy (mykorhiza). Hustá podzemní síť houbových vláken se pod zemí propojuje s jemným kořenovým systémem stromů, obaluje jemné kořínky stromů (ektomykorhiza), nebo proniká dovnitř kořenových pletiv (endomykorhiza). Houba získává z půdy živiny, jako je dusík, fosfor, zinek a další stopové prvky, a tyto živiny poskytuje stromu. Mykorhiza pomáhá stromům i v obdobích s kritickým nedostatkem vláhy. Stromy zase houbám poskytují organické látky, které získaly prostřednictvím fotosyntézy. Tento symbiotický vztah v podobě mykorhizy začíná již v rané fázi života stromů, kdy malé semenáčky vyrůstají ve vazbě s jedním nebo i více druhy hub. V zapojeném lesním porostu mají semenáčky nedostatek světla a nemohou si prostřednictvím fotosyntézy vytvářet dostatek organických látek potřebných k růstu. Vzrostlé stromy přes mycelium semenáčkům organické látky poskytují a napomáhají jim zvládnout úskalí počáteční fáze růstu. Stromy semenáčkům pokrývají rovněž až poloviční spotřebu vody. Houby stromům zprostředkovávají i jejich vzájemné propojení pod zemí, kdy mycelium propojuje kořenové systémy různých druhů stromů a umožňuje, aby se stromy vzájemně podporovaly. Stromy se v přírodě bez mykorhizy prakticky nenacházejí.

Nejznámějšími mykorhizními houbami jsou hřibovité houby, muchomůrky, holubinky, ryzce, lišky, některé čirůvky a další druhy hub. Jejich symbiotickými dřevinami jsou běžné druhy listnatých a jehličnatých stromů, s výjimkou např. jírovce maďalu, ořešáku, akátu a jasanu. Ke změnám vegetace v zápoji stromů dochází v důsledku nenápadných změn probíhajících skrytě pod zemí,

kdy dlouhodobé sucho a vysoké teploty negativně postihují podzemní síť mykorhizních hub. Předivo mycelia postupně v lesní půdě řídne, mykorhizní druhy hub odumírají a vytvářejí prostor pro invazi druhů hub odolnějších vůči suchu, jejichž mycelium však již nebuduje podzemní sítě vláken, což má pro stromy fatální následky. Stromy jsou pak v důsledku změn druhového spektra mykorhizních hub daleko zranitelnější.

Některé druhy hub však na kmeni či větvích stromů parazitují (tzv. dřevokazné houby). Saprofytické houby kolonizují mrtvé a tlející dřevo. Nejvíce zástupců těchto hub pochází z čeledi chorošovitých (*Polyporaceae*) a nelupenatých hub, ale patří sem i některé lupenaté houby. Většina druhů těchto hub je nejedlá, ale jsou mezi nimi i jedlé druhy, např. sírovec žlutooranžový (*Laetiporus sulphureus*), hlívy (hlíva ústřičná – *Pleurotus ostreatus*) nebo václavka obecná (*Armillaria mellea*).

Stromy a rostliny

Jmelí bílé (*Viscum album*) v korunách listnatých i jehličnatých stromů vytváří kulovité trsy (keříky), jejichž stáří může být i několik desítek let. Jmelí se na stromech vyskytuje od nížin až po horské oblasti, k jeho přenosu napomáhají ptáci, zejména drozd brávník (*Turdus viscivorus*) a brkoslav severní (*Bombycilla garrulus*). Oba tyto druhy ptáků polykají celé bobule jmelí a následně se semena jmelí trusem ptáků dostávají na další stromy. Obdobně konzumuje bobule jmelí i pěnice černohlavá (*Sylvia atricapilla*), nestravitelná semena zanechává zobákem na větvích či kmenech stromů, a i takto dochází k šíření jmelí. Na stromech parazituje rovněž ochmet evropský (*Loranthus europaeus*), který dorůstá větších rozměrů než jmelí (v průměru až 2 metry). Jedná se o opadavý keř se žlutými plody (jmelí má plody bílé). Na šíření této parazitické rostliny se stejně tak podílejí výše zmíněné druhy ptáků.

Některé popínavé rostliny využívají stromy ke svému růstu. Typickým příkladem je břečťan popínavý (*Hedera helix*). Popínavé rostliny běžně rostou na zemi, pokud však narazí na vhodnou vertikální překážku (strom, skálu, budovu), mohou se postupně vyšplhat do větších výšek (až do 30 metrů nad zemí).

Specifické je mrtvé a tlející dřevo, které v přírodě využívají i samotné rostliny. V místech chudých na živiny zajišťuje přítomnost odumřelého dřeva dostatek živin a umožňuje rostlinám růst. Mrtvé dřevo rovněž lépe zadržuje vláhu. Kmeny ležící nad úrovní terénu zvyšují šance na úspěšné vyklíčení těch druhů stromů, které ve vrstvě opadu vyklíčit nemohou, a zvýhodňují jejich semenáčky v soutěži o světlo.

Stromy a živočichové

Na stromy je vázána celá řada živočišných taxonů. Jedná se o nepřeberné množství bezobratlých živočichů z kmene členovců (*Arthropoda*) – zejména tříd pavoukovců (*Arachnida*) a hmyzu (*Insecta*), vázaných především na mrtvé dřevo. Mrtvé dřevo využívají (k rozmnožování, jako úkryt nebo potravní zdroj) i další taxony bezobratlých živočichů, jako jsou zástupci tříd plži (*Gastropoda*), rakovci (*Malacostraca*), stonožky (*Chilopoda*), mnohonožky (*Diplopoda*), chvostoskoci (*Collembola*) nebo kmene kroužkovci (*Annelida*). Z kmene strunatců (*Chordata*), resp. podkmene obratlovců (*Vertebrata*) mají bezprostřední vazbu na stromy a tlející dřevo některé druhy obojživelníků (*Amphibia*), plazů (*Reptilia*), ptáků (*Aves*) a savců (*Mammalia*).

Stromy a členovci

Na stromy, zejména na odumřelé části stromů (mrtvé dřevo), je vázána celá řada druhů saproxylického hmyzu. Mezi saproxylobionty náleží asi 3000 druhů našeho hmyzu. Primárním potravním zdrojem této skupiny organismů je odumřelé a tlející dřevo. To však není jediným potravním zdrojem, který využívají. Kromě konzumentů dřeva (saproxylofágů) jsou zde zastoupeny i druhy, které se živí houbami rostoucími na napadeném dřevě, případně plodnicemi saproxylických hub. Dále do této skupiny patří mrchožravé druhy a mnoho druhů dravých, které se živí larvami, kuklami či dospělci jiných saproxylických druhů. V tlejícím dřevě lze tak nalézt velmi komplexní potravní sítě a potravní pyramidy.

Určité výsadní postavení mezi saproxylickými druhy zaujímají brouci (*Coleoptera*), neboť se mezi nimi nacházejí i zvláště chráněné druhy. Současně brouci patří k nejvíce prozkoumaným saproxylickým členovcům, a to jak z hlediska jejich nároků na prostředí a životní strategie, tak z hlediska rozšíření. Mnozí kůrovci (*Scolytinae*), ale např. také tesařík obrovský (*Cerambyx cerdo*), napadají ještě živé, avšak většinou oslabené stromy, které dále oslabují, případně je mohou i zahubit. Přitom takto zvyšují dostupnost a atraktivitu odumřelého dřeva pro další druhy, které se objevují po nich nebo potřebují specifické typy mrtvého dřeva na ještě živých stromech. Z hmyzu jsou mezi saproxylobionty početně zastoupeny také druhy z řádu dvoukřídlí (*Diptera*). Ti však, na rozdíl od brouků, využívají jen několik potravních nik, které mrtvé dřevo nabízí. Mrtvé dřevo využívají i druhy z řádu blanokřídlí (*Hymenoptera*), jako např. včela medonosná (*Apis mellifera*), sršeň obecná (*Vespa crabro*) nebo mravencovití (*Formicidae*), kteří si v mrtvém dřevu nebo v dutinách stromů budují svá hnízda.

Další taxony využívají tvrdé dřevo, jehož rozklad ještě nezačal nebo je na počátku. Patří sem mnoho druhů z čeledí tesaříkovitých (*Cerambycidae*) nebo krascovitých (*Buprestidae*). Houbami napadeným dřevem nebo houbami samotnými se živí rovněž řada druhů, např. z čeledi lanýžovníkovitých (*Leiodidae*), houbožroutovitých (*Mycetophagidae*), lesanovitých (*Lymexylidae*), nebo někteří potemníci (*Tenebrionidae*). V tlejícím dřevě ve vyšším stupni rozkladu se vyvíjejí roháčovití (*Lucanidae*) – např. náš největší brouk, roháč obecný (*Lucanus cervus*). Mezi dravé druhy patří zástupci následujících čeledí: pestrokrovečníkovití (*Cleridae*), lesákovití (*Cucujidae*) a červenáčkovití (*Pyrochroidae*), také někteří kovaříci (*Elateridae*) a drabčíci (*Staphylinidae*). U některých druhů jsou dravé pouze larvy, u jiných larvy i imaga.

Stromy a ptáci

Ptáci jsou nejpočetnější a v našich podmínkách nejviditelnější třídou obratlovců, která stromy aktivně využívá ke svému životu – ať už k odpočinku, jako úkryt před predátory, před sluncem, ke sběru či k lovu potravy, k obhajobě hnízdního teritoria či k hnízdění. Při obhajobě hnízdního teritoria zpěvem můžeme u ptáků pozorovat různé strategie. Některé druhy, např. z čeledi drozdovitých – kos černý (*Turdus merula*), drozd zpěvný (*Turdus philomelos*) apod. – svůj zpěv přednášejí z vrcholků stromů. Jejich zpěv, sám o sobě již dost hlasitý, je takto slyšitelný ještě na větší vzdálenost, neboť mu při pronikání prostorem nebrání akustické překážky. Tito ptáci jsou však při zpěvu dobře viditelní a mohou se stát snadnější kořistí pro predátora. Na druhou stranu mají dobrý rozhled do krajiny, mohou predátora včas spatřit a ukrýt se. Odlišnou strategii využívají druhy ptáků zpívající v korunách stromů. Jedná se zejména

o velikostně menší ptáky, jejichž zpěv není příliš hlasitý. Zvuk z listnaté koruny stromu musí překonávat více akustických překážek v prostoru, a není proto tak dobře slyšitelný. Tyto druhy však koruna stromu lépe chrání před predátory. Typickým příkladem z lužních lesů je lejsek bělokrký (*Ficedula albicollis*) a lejsek šedý (*Muscicapa striata*), z podhorských a horských oblastí králíček obecný (*Regulus regulus*) a králíček ohnivý (*Regulus ignicapilla*). Některé druhy ptáků mohou obě tyto strategie obhajoby hnízdního teritoria kombinovat a zpívají jak z vrcholku stromu, tak z interiéru koruny, např. pěnkava obecná (*Fringilla coelebs*) nebo strnad obecný (*Emberiza citrinella*).

Ptáci stromy často využívají ke hnízdění. I zde můžeme nalézt několik strategií hnízdní etologie. Některé druhy si svá hnízda staví v korunách stromů, jiné druhy hnízdí v dutinách či polodutinách stromů, další druhy hnízdí v keřovém patru, jiné v bylinné vegetaci nebo přímo na zemi – ať již ve vegetaci, anebo mimo ni – a menší část druhů hnízdí pod zemí v zemních norách. Z celkového počtu 399 zastižených druhů ptáků v ČR u nás nehnízdí 176 druhů (44 %), 196 druhů (49 %) hnízdí pravidelně nebo lokálně a 27 druhů (7 %) hnízdí výjimečně. Z uvedeného počtu 223 hnízdících druhů ptáků u nás využívá stromy ke hnízdění 93 druhů (41,7 %) – 52 druhů hnízdí v korunách stromů, 32 druhů v dutinách a 9 druhů v polodutinách stromů. Z ostatních biotopů hnízdí 11 druhů ptáků v keřích, 25 druhů v bylinné vegetaci, 68 druhů bezprostředně na zemi, 9 druhů v hnízdech postavených na vodě, 5 druhů v zemních norách, 8 druhů na lidských stavbách a 4 druhy na skalách či v jiných polodutinách. V určitém protikladu jsou druhy, které si staví svá hnízda ve vrcholových částech korun stromů, a naopak druhy hnízdící na zemi. V nejvyšších patrech koruny stromů si svá hnízda staví především ptáci z čeledi krahujcovitých a krkavcovitých a čáp černý (*Ciconia nigra*). Jimi postavená hnízda bývají větších rozměrů a s delší životností a později jsou často využívána ke hnízdění dalšími dravci z čeledi sokolovitých nebo některými druhy sov, např. kalousem ušatým (*Asio otus*). Způsoby umístění hnízd některé druhy ptáků kombinují. Např. pěnice černohlavá (*Sylvia atricapilla*) hnízdí běžně v keřích, avšak nezřídka si svá hnízda staví v bylinné vegetaci anebo ve větvích stromů nízko nad zemí. Snad nejvýraznějším hnízdním oportunistou je naše největší sova, výr velký (*Bubo bubo*), který běžně hnízdí na skalkách a skalách, ale stejně tak na zemi (pod vývratem stromu, v kořenových náběžích stromu nebo kdekoliv jinde), ve vysoko umístěných hnízdech dravých ptáků na stromech a v posledních letech vzácně i na výškových stavbách. V různých typech biotopů může výr upřednostňovat různá umístění hnízd. Např. v pahorkatinách hnízdí zejména na skalkách a skalách, ale i na zemi, naopak v lužních lesích a remízech využívá k hnízdění hnízd dravců. Dalším významným hnízdním oportunistou je kukačka obecná (*Cuculus canorus*), kladoucí svá vejce do hnízd jiných druhů ptáků, umístěných na stromech, v keřích, v bylinné vegetaci anebo v dutinách stromů.

Samostatnou kapitolu tvoří druhy ptáků hnízdící v dutinách či polodutinách stromů, celkem 41 našich druhů. Významní jsou šplhavci, kteří si – s výjimkou krutihlava obecného (*Jynx torquilla*) – v kmenech a silnějších větvích stromů aktivně tesají hnízdní dutiny, v nichž pak hnízdí. Zatímco datel černý (*Dryocopus martius*), žluna šedá (*Picus canus*), žluna zelená (*Picus viridis*) a strakapoud velký (*Dendrocopos major*) tesají hnízdní dutiny v kmenech stromů, ostatní naše druhy strakapoudů využívají pro tesání dutin spíše silnější a z části odumřelé větve stromů. Dutiny šplhavců může v dalších letech využít ke hnízdění řada dalších dutinných druhů ptáků. Ve větších dutinách po datlu černém a žlunách hnízdí např. sýc rousný (*Aegolius funereus*) a holub doupňák (*Columba oenas*). Menší dutiny po strakapoudech

využívá k hnízdění kulíšek nejmenší (*Glaucidium passerinum*) a krutihlav obecný (*Jynx torquilla*). Dále v nich hnízdí pěvci, např. lejsek bělokrký (*Ficedula albicollis*), lejsek černohlavý (*Ficedula hypoleuca*), brhlík lesní (*Sitta europaea*), špaček obecný (*Sturnus vulgaris*) a všechny naše druhy sýkor (*Periparus ater*, *Lophophanes cristatus*, *Poecile palustris*, *Poecile montanus*, *Cyanistes caeruleus*, *Parus major*).

Ptáci využívají stromy (borku, lýko, větve, listy) i ke sběru a k lovu potravy. Různé druhy ptáků mají na stromech při získávání potravy odlišné potravní niky. Některé druhy sbírají potravu na listech a větvích, jiné na odumřelém dřevě a jiné na borce. Další druhy, např. ťuhýk šedý (*Lanius excubitor*), stromy využívají jako lovecká stanoviště, z jejichž vrcholků vyhlížejí a loví kořist. Stromy dále využívají ke sběru, k lovu potravy a k úkrytu i druhy ptáků, které na stromech nehnízdí.

Stromy a savci

Významnou skupinou, která osidluje dutiny stromů, je řád letouni (*Chiroptera*). Všech 26 u nás se vyskytujících druhů letounů patří mezi zvláště chráněné živočichy. V dutinách stromů se v letním období rozmnožuje 8 druhů – netopýr velkouchý (*Myotis bechsteinii*), netopýr vodní (*Myotis daubentonii*), netopýr stromový (*Nyctalus leisleri*), netopýr rezavý (*Nyctalus notula*), netopýr nejmenší (*Pipistrellus pygmaeus*), netopýr parkový (*Pipistrellus nathusii*) a netopýr ušatý (*Plecotus aureus*). Dutiny stromů využívá i u nás vzácný netopýr obrovský (*Nyctalus lasiopterus*). Dále se ve štěrbinách stromů vyskytuje vzácný netopýr alkathoe (*Myotis alcathoe*). V zimním období lze v dutinách stromů zastihnout pouze 4 druhy – netopýra velkouchého, netopýra stromového, netopýra rezavého a vzácně netopýra obrovského.

Dutiny stromů využívají k úkrytu, rozmnožování a zimování také menší druhy savců z řádu hlodavci (*Rodentia*), např. plchovití (*Gliridae*) – plch velký (*Glis glis*), plch zahradní (*Eliomys quercinus*), plch lesní (*Dryomys nitedula*) a plšík lískový (*Muscardinus avellanarius*). Dále myšovití (*Muridae*), např. myšice lesní (*Apodemus flavicollis*) a myšice křovinná (*Apodemus sylvaticus*). K úkrytu a rozmnožování využívají dutiny a polodutiny stromů i některé šelmy, zejména kuna lesní (*Martes martes*), kuna skalní (*Martes foina*) a v posledních letech s narůstající početností i geograficky nepůvodní mýval severní (*Procyon lotor*). Na stromech tráví větší část života veverka obecná (*Sciurus vulgaris*), která si ve větvích, dutinách a polodutinách staví svá hnízda.

2.4 Stromy s výrazným dendrologickým potenciálem

Řada stromů upoutává pozornost nejen svým vzrůstem, ale jsou též význačné svými charakteristikami z hlediska dendrologie (vědy o dřevinách). O paletě rozmanitosti druhů dřevin a jejich kultivarů se můžeme přesvědčit v arboretech. Někteří jedinci jsou ceněni pro své genetické bohatství. Pozoruhodné jsou i dřeviny mající genofond našich původních populací. Na opačné straně mohou stát introdukované dřeviny či samotní jedinci, kteří k nám byli dovezeni jako první svého druhu. Stromy mající dobré přírodní podmínky a nerušený růst mohou dosáhnout nadprůměrných rozměrů či úctyhodného stáří. Někteří z těchto veteránů se těší náležité pozornosti svých obdivovatelů, jiné rostou bez výraznějšího povšimnutí. Každý druh má určité předpoklady a strategie pro svůj růst. Například nejmohutnější exemplář břízy u nás nikdy nepředčí nejmohutnější lípu nebo dub. Věk starého stromu není přesně určitelný, pokud nemáme k dispozici spolehlivé údaje (záznamy o výsadbě), avšak rámcově ho lze určit podle charakteristik hodnoceného jedince, přičemž není rozhodující jen rozměr kmene, ale též stanovištní poměry a další vlivy působící na strom. I v tomto případě mají jednotlivé druhy stromů různou míru obvyklého dožití. V některých případech sledovaný jedinec nemusí na první pohled vypadat například svým vzrůstem nijak mimořádně, avšak z vědeckého hlediska se může jednat o velice neobvyklou a jedinečnou dřevinu.

STROMY VÝJIMEČNÝCH DENDROLOGICKÝCH TAXONŮ A STROMY SBÍRKOVÉ

Některé druhy stromů i konkrétní exempláře jsou na našem území vzácné. Může se jednat jak o domácí, tak i o introdukované (nepůvodní) druhy. Do této skupiny patří stromy netypického vzrůstu a věku. Rovněž se jedná o vzácné jedince arboret či dalších botanických nebo sbírkových zahrad.

V Nasavrkách, severně od zámku, je při ulici Havlíčkova a Strádovská starý sad kaštanovníků setých na rozloze přibližně 1 ha. V roce 1776 ho založil Jan Adam Auersperg na části zámecké zahrady. Nachází se v něm přibližně sto stromů. Nejmohutnější z nich, zvaný „Knížák“, pochází spolu s dalšími devatenácti stromy ještě z původní výsadby. Od 90. let 20. století mají Nasavrky rozkvetlý strom kaštanovníku setého ve znaku. Sad patří k nejstarším sadům kaštanovníku u nás.

Na Praze 3, v lokalitě Na Balkáně, v areálu tenisových kurtů, roste význačný cedr atlaský se široce rozloženou korunou. Jedinec se dostal do Čech zásluhou Dendrologické společnosti, která vznikla v roce 1908 ve Vídni pro podporu zahradního umění a nauky o dřevinách v Rakousku-Uhersku. Společnost neusilovala jen o shromažďování sbírek dřevin a jejich studium, ale i o využití rozsáhlé introdukce dřevin v zahradní tvorbě. Významnou složkou činnosti byly sběrné expedice nebo dovoz dřevin ze západní Evropy. Tento cedr byl do Průhonic dovezen jako semenáček z Holandska. Odtud byly šířeny stromky po celé Praze. Další jedince stejného stáří můžeme nalézt například v ulici K Netlukám v Uhříněvsi, v ulici Polední v Hodkovičkách či v ulici K Červenému dvoru v Malešicích.

Výjimečně staré exempláře kaštanovníku setého u nás najdeme v Nasavrkách.

Cedr Na Balkáně v Praze byl v roce 1998 vyhlášen památným stromem, ostatní cedry velkoměsta zvýšenou ochranu nemají.

STROMY V ARBORETECH A BOTANICKÝCH ZAHRADÁCH

Arboretum je zvláštní botanická zahrada specializující se na výzkum a pěstování dřevin. Je tvořena buď parkovou úpravou, nebo má charakter lesního porostu, např. v případě arboret sloužících k výzkumným lesnickým účelům. Arboretum může být specializované na jednotlivé rody, čeledi apod., na dřeviny určitého území, nebo může být všeobecné, zaměřené na všechny dřeviny bez rozdílu. Arboreta vědeckovýzkumná kladou důraz především na přesný původ rostlin, jejich dokonalou evidenci, pravidelné sledování a vyhodnocování. Arboreta okrasného typu kladou důraz především na zahradní architekturu a jsou odborně méně náročná. Velmi rozšířená jsou arboreta při různých odborných školách, kde slouží jako didaktická pomůcka při výuce a poznávání cizích druhů.

Sbírkový fond arboreta v Žampachu u Ústí nad Orlicí zahrnuje zhruba 600 druhů a kultivarů dřevin, včetně u nás vzácně zastoupených druhů.

Ukázka podoby označení dřeviny v arboretu Žampach.

Jednou z nejstarších dřevin v botanické zahradě v pražských Malešicích je ořešák černý, jenž je význačným exemplářem svého druhu u nás.

STROMY MIMOŘÁDNÉHO VZRŮSTU, VZEZŘENÍ, DIMENZÍ

Stromy mající dobré přírodní podmínky, dostatek prostoru a nerušený růst mohou dosáhnout neobvyklých rozměrů. V rámci jednotlivých druhů se jejich vzrůst pochopitelně liší, protože mají jiné růstové predispozice a jiné strategie. Ke stromům s největšími korunami u nás patří lípy, duby, buky a platany. Největší výšky korun dosahují douglasky a smrky.

Vejdova lípa na Pastvinách u Žamberka je nejmohutnější lípou a zároveň i nejmohutnějším památným stromem u nás. Obvod kmene má přes 13 metrů. Vnitřek stromu tvoří centrální dutina zakrytá rozsáhlou stříškou.

Lípa pochází z doby, kdy obec Pastviny ještě neexistovala – první zmínka o obci pochází z roku 1513. Své jméno lípa získala díky přezdívce jednoho z dřívějších majitelů statku, u něhož roste. Ten prý, když se vracel z hospody domů do prudkého kopce, pronášel větu: „Kdy já na ten kopec vejda?“ Štamgasti mu začali říkat Vejda a lípa je po něm pojmenována.

Vejdova lípa je navíc opředena mnoha pověstmi a legendami. Podle jedné z nich kdysi dávno do stromu zapadl pasáček, možná když se chtěl schovat před deštěm nebo bouřkou. Pak se prý po některé noci, zvláště o půlnoci, z lípy ozývalo sténání a v koruně stromu se objevovalo světlo. Vše ustalo, když se kmen otevřel a bylo možné do něj vstoupit. Lidé v dutině údajně našli kostru malého pasáčka a řádně ji pohřbili.

Vejdova lípa roste nad vodní nádrží Pastviny u usedlosti čp. 21.

Borovice černá rostoucí v barokním zámeckém parku ve Valči na Karlovarsku je nejmohutnější borovicí svého druhu u nás. Obvod kmene má 4,3 m a její koruna sahá do výšky 31 m. Nese jméno „Černá dáma“ a váže s k ní následující pověst: Vypráví se, že jedna z četných komtes ze zámku byla nucena ke sňatku s postarším šlechticem z okolí. Nutila ji zvláště matka, které se hovorný kavalír zalíbil. Komtesa si vymínila, že o svůj osud si s otcem, výborným šachistou, zahraje jednu partii šachu. Pokud zvítězí, bude se smět rozhodnout sama. V zámeckém parku pod touto – tehdy ještě mladou – černou borovicí postavili šachový stolek a za napjatého přihlížení četného příbuzenstva hráli. Komtesa vyhrála, když dala mat černou dámou. Až do smrti svého otce trochu podezírala, že uprostřed hry umožnil slabým tahem její úspěšnou koncovku – a byla mu vděčná.

Korunu mohutné borovice ve Valči tvoří tři silné kmeny.

Jerlín japonský rostoucí v zámeckém parku ve Valticích je převislým kultivarem Pendula. Ten obvykle dorůstá do výšky 3–5 metrů a šířky 4 metry. Valtický strom je unikátní svými zakořeněnými větvemi, které vytvářejí nové kmeny. Svým vzrůstem je tento kultivar jerlínu nejmohutnější nejen u nás, ale i ve střední Evropě. Podle místních pamětníků byl stromek do Valtic přivezen na vagonu v roce 1910.

Nachází se v upraveném parteru při jižní zdi zámecké budovy.

Převislý jerlín před valtickým zámkem.

Pohled do koruny prastarého jerlínu.

Buk lesní střihanolistý (‘Asplenifolia’) v zámeckém parku v Kamenici nad Lipou patří k nejmohutnějším exemplářům svého kultivaru u nás. Obvod kmene měří 4,5 metru a jeho koruna sahá do výšky 32 metrů.

Liliovník tulipánokvětý v zámeckém parku v Ratibořicích u České Skalice je jeho impozantní dominantou. Svým vzrůstem patří tento jedinec k nejmohutnějším svého druhu u nás. Obvod kmene měří 6,6 metrů.

Nejmohutnější sekvojovec u nás roste v osadě Chabaně u Buchlovic. Obvod kmene má přes 6 m. Pravděpodobně byl vysazen Zikmundem II. Berchtoldem na počátku 70. let 19. století.

NEJMOHUTNĚJŠÍ JEDINCI VYBRANÝCH DRUHŮ STROMŮ U NÁS

jméno vědecké	jméno české	obvod kmene v cm	rok měření	obec	poloha GPS
Acer campestre	**javor polní (babyka)**	464	2020	Soutok	48°42´25,8´´N 16°55´38,6´´E
Acer pseudoplatanus	**javor horský (klen)**	758	2016	Věstoňovice	49°17´13,08´´N 15°51´29,19´´E
Carpinus betulus	**habr obecný**	463	2017	Soutok	48° 42´42,9´´N 16°54´29,6´´ E
Fagus sylvatica	**buk lesní**	655	2018	Pěčín	50°09´59,83´´N 16°26´15,46´´E
Fraxinus excelsior	**jasan ztepilý**	882	2019	Budkov	49°08´44,16´´N 15°10´45,76´´E
Larix decidua	**modřín opadavý**	523	2018	Benešov nad Černou	48°43´11,6´´N 14°38´19,9´´E
Picea abies	**smrk ztepilý**	524	2020	PR Diana	49°37´54,7´´N 12°34´45,9´´E
Pinus sylvestris	**borovice lesní**	476	2020	Lom u Tachova	49°49´27,6´´N 12°41´48,8´´E
Populus nigra	**topol černý**	796	2016	Nymburk	50°10´47,78´´N 15°04´00,6´´E
Pyrus pyraster	**hrušeň polnička**	505	2020	Chouzovy	49°37´53,2´´N 13°27´58,8´´E
Quercus robur	**dub letní**	1 031	2017	Náměšť n. Oslavou	49°12´33,58´´N 16°10´00,45´´E
Salix alba	**vrba bílá**	826	2018	Brno	49°10´26´´N 16°32´8,7´´E
Taxus baccata	**tis červený**	471	2018	Krompach	50°49´36,3´´N 14°42´34,1´´E
Tilia platyphyllos	**lípa velkolistá**	1358	2019	Pastviny	50°05´42,2´´N 16°33´14,7´´E
Ulmus laevis	**jilm vaz**	607	2020	Soutok	48°43´30,4´´N 16°54´48,9´´E

STROMY MIMOŘÁDNÉHO STÁŘÍ

Staré stromy se již od nepaměti těší úctě. Jejich mohutnost a věk jim zajišťovaly nedotknutelnost. Nejstarší stromy u nás jsou staré kolem tisíce let. Ve světě se udává stáří některých exemplářů i několik tisíciletí. Nutno dodat, že pokud neexistují průkazné záznamy, pak je stáří odhadováno. Vždy záleží na stanovišti, kde strom roste, a jeho podmínkách. Při určování stáří vycházíme též z charakteristiky dřevin s ohledem na jejich růstové vlastnosti. K dlouhověkým dřevinám, které mohou růst 500 let i více, patří například tis, lípa, dub, javor, buk, jasan či kaštanovník. Ke krátkověkým dřevinám rostoucím obvykle do sta let patří například bříza, vrba, topol a jeřáb. Zatímco stoletou vrbu bílou můžeme z hlediska stáří považovat za mimořádnou, dub letní stejného věku ještě veteránem zdaleka není.

Tisíciletá lípa v osadě Kotel u Českého Dubu je nejmohutnějším památným stromem Libereckého kraje. Lípa roste u cesty na severovýchodním okraji obce. Kmen lípy se dělí na tři duté terminály. Její stáří je odhadováno do 1000 let.

Lípa v Kotli patří k nejmohutnějším lípám v republice.

Tisíciletá lípa v Tatobitech u Semil patří k nejstarším stromů u nás. Lípa roste u komunikace směrem na Žernov naproti čp. 86. Kmen lípy je dutý, nekompletní. Pravidelnou korunu stromu tvoří více terminálů. Stáří lípy je odhadováno na 800 až 1000 let. K zasazení stromu se váže stará pověst: Lípu sázel muž jménem Kilián se svojí milenkou Hedvikou. Když byla práce dokonána, pronesl Kilián: „Ať nekácí, kdo nezasadil“. Uběhla spousta let a lípa měla být pokácena. Když chtěli dřevorubci začít s prací, ozval se z koruny stromu hlas: „Nesázel jsi, nekácej!“ Dřevorubci se zalekli a lípa byla zachráněna.

Spisovatel Jan Dědina mladší (1906–1980) složil 17. dubna 1957 následující báseň oslavující lípu.

Naší tisícileté lípě

Přešly bouře, přešly slávy,
odešly nám drahé hlavy
a ta lípa, stará lípa
v Tatobitech dosud stojí
Jaké pouto ji zde pojí?

Kdo as lípu tu zde sázel...
člověk, vítr, kdo ji zasel?
A ta lípa, stará lípa,
co ta všechno v sobě tají...
co viděla v českém kraji?
Pamatuje dějin kvasů,
pamatuje knížat časů...
to ta lípa, stará lípa,
pamatuje dávných časů,
snad pohanských obyčejů.

Pamatuje kruté boje,
zem jak dusí nepokoje.
A ta lípa, stará lípa,
vidí vojska, jak se ženou
naší zemí zuboženou.

Po staletí odolává
i když čas ji rozhlodává.
A ta lípa, stará lípa,
stojí i když mrak se táhne,
i když blesk ji v kmen zasáhne.

I když, zdá se, čas ji schýlí,
nová míza tělo sílí.
A ta lípa, stará lípa,
jako vlast, když v mučení je,
vzchopí se a opět žije.
Vždy, když jaro otvírá se,
v zeleň lípa odívá se.
A ta lípa, stará lípa,
rozkvétá a květy její
včelky hostí v sladkém reji.

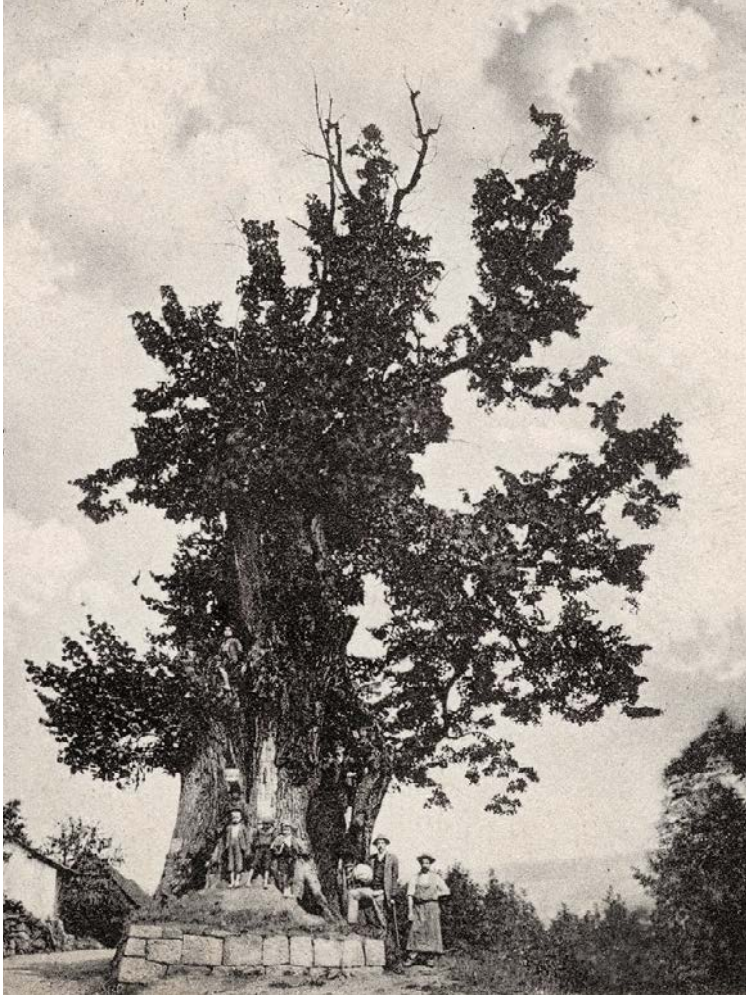

Kmen tatobitské lípy byl v 60. letech minulého století svázán obručemi.

Tak jako vlast naše česká
všechny zloby světa přečká,
i ta lípa, stará lípa,
bude s námi vzdorovati,
s námi v bouřích pevně státi.

Kdyby chtěl kdo kmen tvůj zvrátit,
kdyby chtěl tvůj život zkrátit,
tu my, lípo, naše lípo,
semkneme se jedním šikem,
my ti lípo budem štítem.

(Dědina 1957)

Tatobitská lípa na dobové pohlednici z roku 1910.

Lukasova lípa v Telecím na Svitavsku je jedním z nejstarších a nejkrásnějších stromů u nás. Roste u stavení čp. 102 již zhruba 700 let. Dutý kmen nese malebně rozložitou korunu.

Jméno Lukasova odkazuje na majitele gruntu vedle lípy. Rod Lukasů zde žil od roku 1700 přes 200 let. Avšak lípa tu rostla již dávno před nimi. Traduje se, že koncem 17. století v lípě nacházel útočiště český bratr a písmák Jiroušek, který tu opisoval modlitby a zakázané písně při světle lojových svíček. Lípa mu poskytovala ochranu; tehdy se do ní dalo vstoupit jen otvorem shora, úkryt byl dokonalý. Písmák zpíval a lidem se zdálo, že zpívá lípa. A začali lípě říkat „zpívající lípa".

O lípě a pověsti vázající se k ní psal už v roce 1887 Alois Jirásek, po něm Tereza Nováková (u obou jde o první a rozdílné verze pověsti o lípě), dále Adolf Wenig, Jan Orebský, Miloslav Bureš, František Páral a Marie Hrušková. Lípa však byla také modelem pro výtvarníky.

A jaký dojem udělala lípa na Aloise Jiráska?

Chudinka lípa stará! Z daleka jsem ji poznal, babičku sešlou, kmene trouchnivého, div že se nerozpadla, s korunou z části jen zelenou. Ale žila a zelenala se jakoby se těšíc z krásného, letního jitra, jaké právě bylo, když jsem k ní docházel. A divnou náhodou byla mně také zpívavou. Z nitra jejího ozýval se mladý, svěží hlas, jenž jasně zahalekal a pak vesele zazpíval. Poslouchal jsem, pak blížil jsem se opatrně, abych ptáčka nesplašil. A tak jsem přistihl tam pasáčka bosého, jehož dvě kravky se opodál pod jasany na zarosené trávě popásaly.

(Jirásek 1897, Domů a jiné obrázky, Stromy)

Celkový pohled
na Lukasovu zpívající lípu.

Jednou z nejstarších lip u nás je lípa v zámeckém parku v Kamenici nad Lipou. Roste pod terasou budovy zámku. Je charakteristická velmi netypickým habitem s vodorovnými hlavními větvemi. Místní pověst říká, že byla vysazena při založení města v roce 1248, vepsala se i do samotného názvu města Kamenice.

Jedná se o lípu velkolistou (*Tilia platyphyllos*) se stářím odhadovaným na 700 až 900 let. Původně 20 m vysoký strom byl v roce 1824 zničen bleskem. Do dneška se dochovalo pouze torzo hlavního kmene o výšce zhruba 4 m, ze kterého vyrůstají čtyři (v mi-

Dcera památné lípy byla vysazena 28. června 1998 při oslavách 750. výročí města. Roste taktéž v zámeckém parku v Kamenici nad Lipou poblíž své matky.

nulosti 19) asi 20metrové větve. V průběhu 19. a na počátku 20. stol. stával na mohutných větvích taneční parket zámeckého panstva.

Dne 25. září 1995 byla tato lípa vyhlášena památným stromem.

V roce 1998 k výročí 750 let města byla v zámecké zahradě vysazena dcera této lípy.

Lípa v Kamenici nad Lipou roste nedaleko budovy zámku.

Kmen a větve prastaré lípy v Kamenici.

STROMY GENOFONDOVÉ

Genetické bohatství (genofond) starých stromů je velmi cenným zdrojem pro tvorbu a ochranu krajiny. U řady jedinců můžeme s ohledem na jejich věk předpokládat, že jsou reliktem původních nebo člověkem málo ovlivněných populací. I staré stromy v záměrných výsadbách (např. u stavebních objektů, památníků, soch, kapliček) pocházejí z autochtonních (původních) populací dřevin z blízkého okolí, protože s výjimkou hospodářsky cenných dřevin nebo introdukovaných dřevin v minulosti nedocházelo k dálkovému přenosu.

I genofond cizokrajných dřevin si zaslouží pozornost nejen z hlediska historického (např. prvointrodukce), ale i z hlediska růstových a dalších vlastností.

Zajímavý je i kulturně-historický aspekt záchrany genofondu památných stromů v tom smyslu, že například potomstvo Oldřichova dubu v Peruci nebo Lukasovy zpívající lípy v Telecím takto označeno; ať bude vysazeno kdekoliv, ponese si s sebou kulturní náboj vázaný k matečnému stromu. Budou to potomci významných rodičů.

Za stromy genofondové lze též považovat staré odrůdy ovocných stromů. Jedná se o tradiční, krajové a místní odrůdy, jež se pěstovaly a využívaly přibližně do 50. let 20. století. Tyto staré odrůdy jsou kulturním dědictvím a zvyšují biodiverzitu v zemědělské krajině. Jsou často dobře přizpůsobeny místním přírodním a klimatickým podmínkám, mnohé odolávají mrazu, některé suchu, jiné nedostatku živin

V genofondovém sadu v Nedvězí u Dubé najdeme staré odrůdy jabloní, hrušní a třešní získané mapováním na Kokořínsku a v Máchově kraji.

v půdě a některé z nich i lépe odolávají chorobám a škůdcům. Jako vysokokmeny a polokmeny mají významnou krajinářskou a estetickou hodnotu. Některé odrůdy slouží jako kmenotvorné odrůdy nebo jsou zdrojem semen pro podnože.

Uchovávat jedinečný genofond starých odrůd mají za cíl záchranné výsadby. Ty navazují na národní sbírky v Průhonicích, Holovousech, Žabčicích atd. i na sbírky zřizované a spravované nejčastěji neziskovými organizacemi (ČSOP, pozemkovými spolky, zahrádkáři i jinými sdruženími). První z možností je konzervace *in situ*. Jde o metodu, která má za cíl uchovat genetické zdroje daného stromu (odrůdy, variety) jako součásti ekosystému na místě jeho původního výskytu, tj. přímo v místě nálezu nebo v prostředí velmi blízkém, a to buď péčí o strom nebo dosadbou identických, tj. naštěpovaných stromků.

Metoda on-farm spočívá v založení sbírkového sadu (zpravidla extenzivního), který má šlechtitelské i produkční účely. Jde o dynamické pojetí konzervace

ZÁCHRANA GENOFONDU PAMÁTNÝCH STROMŮ

Záchrana genofondu památných stromů probíhá v rámci výzkumných záměrů Výzkumného ústavu Silva Tarouccy pro krajinu a okrasné zahradnictví (VÚKOZ). Projekt je řešen od roku 1997. Postupně jsou zpracovávány jednotlivé regiony České republiky. Odebíraným materiálem jsou semena, rouby a řízky.

Předmětem projektu je i namnožení a pěstování vybraných jedinců pro uchování genového spektra dřevin. V Dendrologické zahradě VÚKOZ došlo k vytvoření genobanky památných stromů. Část jedinců nesoucí genofond určitého mimořádného stromu je nabízena k prodeji společně s vystavením osvědčení pravosti množeného stromu garantujícího jeho původ.

Lípa velkolistá u kostela sv. Václava v Pečkách nese genetickou výbavu památné Fojtíkovy lípy z Tošovic (okr. Nový Jičín). Byla vysazena 28. března 2012 k uctění památky Františka Voláka (1883–1942), což byl významný místní činovník Sokola. Za svoji odbojovou činnost proti německému nacismu byl dne 28. 3. 1942 umučen v koncentračním táboře Flossenbürg.

místních, krajových a tradičních odrůd kulturních rostlin v určitých podmínkách.

Genofond je též sledován v oblasti lesních dřevin. Klíčovým dokumentem je Národní program ochrany a reprodukce genofondu lesních dřevin. Jeho cílem je zachovat a reprodukovat genofond lesních dřevin jako součást národního bohatství pro budoucí generace.

Genetickou diverzitu lesních dřevin uchovává Národní banka osiva a explantátů lesních dřevin. Ta je rozdělena na dvě samostatné části – Národní banku osiva lesních dřevin, která je umístěna ve Výzkumném ústavu lesního hospodářství a myslivosti (VÚLHM) – Výzkumné stanici Kunovice u Uherského Hradiště, a Národní banku explantátů lesních dřevin v sídle VÚLHM ve Strnadech. V případě genových bank pro rostlinné druhy je obecným cílem zachování genetické rozmanitosti existujících druhů a odrůd, a to jak hospodářsky významných rostlin, tak rostlin planě rostoucích.

Genetické zdroje jsou chráněny a reprodukovány též v místě jejich přirozeného výskytu *in situ*. Příkladem jsou genofondové základny. Jejich seznam lze nalézt ve veřejné části datového systému ERMA (Evidence reprodukčního materiálu).

2.5 Stromy právně chráněné, stromy v červených seznamech a stromy oceněné v soutěžích

Určité stromy nebo jejich skupiny požívají zvláštní zákonné ochrany, jež má zajistit jejich dlouhodobé setrvání na stanovišti či jim zabezpečit adekvátní péči a možnost jejich uplatnění.

Dále je zvýšená pozornost věnována ohroženým druhům stromů. V této kapitole se budeme věnovat i stromům, které získaly zvláštní ocenění prostřednictvím anket či soutěží nebo byly zařazeny pro svoji hodnotu do regionálních databází významných stromů.

PAMÁTNÉ STROMY

Pojem „památný strom“ je uzákoněn jako kategorie zvláštní ochrany dřevin podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Památné stromy jsou vyhlašovány rozhodnutím příslušného orgánu ochrany přírody a jde o mimořádně významné stromy, jejich skupiny a stromořadí.

Pro výběr stromů k vyhlášení za památné nebyla dosud stanovena žádná striktní pravidla. Stromy je proto třeba hodnotit ze všech hledisek a brát v úvahu i jejich zdravotní stav či životaschopnost.

Za památné stromy je možné prohlásit dřeviny vynikající svým vzrůstem či věkem, významné krajinné dominanty, zvlášť cenné introdukované dřeviny a v neposlední řadě dřeviny historicky cenné, připomínající historické události nebo ty, se kterými jsou spojeny různé pověsti a báje.

Reš (1998) pracovně rozděluje památné stromy do tří kategorií:

I. kategorie: památné stromy kmetského věku

II. kategorie: památné stromy zralého věku 200 až 400 let

III. kategorie: památné stromy – čekatelé, mladšího věku.

O stromy je nutno pečovat tak, aby se ty, které patří do I. kategorie, co nejdéle zachovaly na svém stanovišti, stromy II. kategorie by měly být co nejpůsobivější a stromy III. kategorie aby se dožily svého plného působení a posléze i kmetského věku.

Obecně je vhodné prohlašovat za památné stromy i určitý počet jedinců v mladém nebo relativně mladším věku, tj. asi 150 až 200 let, kterým bude dána možnost dožít se úctyhodného stáří a stát se němými svědky naší současnosti pro budoucí pokolení.

Památné stromy je zakázáno poškozovat, ničit a rušit v jejich v přirozeném vývoji. Jejich ošetřování je prováděno se souhlasem orgánu, který ochranu vyhlásil. Památné stromy mají kolem sebe ochranné pásmo ve tvaru kruhu o poloměru desetinásobku průměru kmene měřeného ve výšce 130 cm nad zemí, pokud nebylo vymezeno jinak. V něm není dovolena žádná pro strom škodlivá činnost, například výstavba, terénní úpravy, odvodňování a chemizace.

Všechny památné stromy jsou evidovány v Ústředním seznamu ochrany přírody, který vede Agentura ochrany přírody a krajiny ČR.

Návrh na prohlášení stromu za památný může podat každý občan ČR na příslušný orgán ochrany přírody (tj. nejčastěji na obce s pověřeným obecním úřadem, magistráty měst a správy chráněných krajinných oblastí a národní parky).

POČET PAMÁTNÝCH STROMŮ V ČR A JEJICH DRUHY

Stromů vyhlášených památnými je u nás zhruba 26 500 (k 3. únoru 2021 bylo vyhlášeno 26 456 jedinců).

Z hlediska druhové skladby je nejvíce památných stromů druhu lípa srdčitá, následuje dub letní, jírovec maďal a lípa velkolistá. Relativně velké zastoupení má i javor klen a jasan ztepilý.

K pěti nejmohutnějším památným stromům z hlediska obvodu kmene patří: Vejdova lípa na Pastvinách u Žamberka (13,5 m), Zpívající lípa v Telecím u Poličky (11,9 m), Sudslavická lípa u Vimperka (11,8 m), Žižkův dub v Náměšti nad Oslavou (10,2 m) a Tatobitská lípa u Semil (9,8 m).

Klokočovská lípa je nespornou dominantou návsi.

Jedním z nejstarších památných stromů u nás je Klokočovská lípa rostoucí na návsi obce Klokočov na Havlíčkobrodsku. Lípa velkolistá je mohutným veteránem s velkou dutinou ve kmeni, která je stejně jako ostatní otvory zastřešena šindelem. Strom je od roku 1923 stažen obručemi a je též oplocen. První konzervaci stromu provedl už v roce 1935 na náklady tehdejšího československého ministerstva školství a národní osvěty profesor J. Frič. Památným stromem je lípa od 1. ledna 1989. V současnosti má obvod kmene 9 metrů.

Uvádí se, že lípa roste na svém místě již od dob knížete Václava, kdy byl kraj pokrytý hustými lesy protkanými močály a bažinami. Pravděpodobně sloužila jako významný orientační bod na trase středověké obchodní stezky zvané Libická. Vypráví se, že se pod ní v roce 1370 zastavil Karel IV. se svou družinou při cestě z královského hradu Lichnice, který roku 1334 vyplatil ze zástavy. Lípa je tak někdy nazývána Královská nebo Karlova.

Na pamětní desce u lípy stojí následující text:

Tisíc skoro let přeletělo přes moji hlavu a jsouc nejstarší v království, mohu vypravovat o slávě Žižkově a Jiříkově i o ponížení lidu svého po bitvě bělohorské. Stáří moje nechť zírá vstříc jen šťastným dnům příštím.

Bratrská lípa v Kunvaldu, jež je krajinnou dominantou, roste nedaleko čp. 77.

V Kunvaldu u Žamberka roste Bratrská lípa mající mohutnou a rozložitou korunu vejčitého tvaru. Původně lípu tvořily tři hlavní kmeny, jeden se však v roce 1930 vylomil (vzniklá dutina je zakryta stříškou). Památným stromem je lípa od 23. května 1997. Obvod kmene měří přes 8 m. Podle pověsti zde čeští bratři před nuceným odchodem z vlasti v roce 1547 zasadili těsně vedle sebe tři lípy: za víru, za lásku a za naději, že se do vlasti vrátí. Lípy posléze srostly v jeden strom. Pověst je vyprávěna ale i jinak: Když čeští bratři odcházeli, nakázal stařec dětem, ať nahrabou trochu české půdy s sebou na památku. Ze třech lipových větviček, kterými děti hrabaly, pak vyrostla současná lípa.

STROMY CHRÁNĚNÉ JAKO VÝZNAMNÝ KRAJINNÝ PRVEK

Součástí zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny je institut významného krajinného prvku (VKP). Tím se rozumní ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny utvářející její typický vzhled nebo přispívající k udržení její stability.

Některé významné krajinné prvky vyplývají přímo ze zákona. Jsou jimi veškeré lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolní nivy.
Příslušné orgány ochrany přírody (obce s pověřeným obecním úřadem) mohou registrovat další části krajiny, které se rovněž stanou významným krajinným prvkem. Jednat se může zejména o mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní porosty, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé a přirozené skalní útvary, výchozy neboli odkryvy nebo i cenné plochy porostů v sídelním útvaru, např. historické zahrady či parky (historické zahrady a parky mohou být zároveň nemovitou památkou podle zákona o státní památkové péči č. 20/1987 Sb., v platném znění). Někdy takovouto ochranu mají skupiny stromů nebo dokonce aleje.

Významné krajinné prvky jsou chráněny před poškozováním a ničením.

PAMÁTKOVĚ CHRÁNĚNÉ STROMY

Stromy jsou chráněny rovněž podle zák. č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Ochrana se týká dřevin, jež jsou součástí nemovitých kulturních památek (včetně nemovitých národních kulturních památek) nebo které se nacházejí v památkově chráněných územích (památkových rezervacích a zónách) či v památkových ochranných pásmech. V památkově chráněných územích je nutné mít ke kácení a výsadbám dřevin souhlas orgánu památkové péče. Povolení (závazné stanovisko) vydává orgán památkové péče na základě vyjádření odborné organizace památkové péče, tedy Národního památkového ústavu.

Příkladem může být monumentální platan u zámku v Liběchově na Mělnicku, který roste v areálu zámku, jenž je kulturní památkou. Chráněny jsou v tomto případě i všechny dřeviny zámeckého parku.

Povolení může být podmíněno provedením určitých opatření k zajištění ochrany příslušné památky nebo kulturně-historických hodnot v daném území.

Pokud se jedná o pěstební zásahy na dřevinách (řez), které rostou na území kulturní památky, tj. jsou její součástí, tak i v tomto případě je nutný souhlas orgánu památkové péče (uvedený zásah náleží do § 14 odst. 1 Obnova kulturních památek).

CHRÁNĚNÉ DRUHY STROMŮ

Vybraným, vzácným nebo vědecky a kulturně významným druhům rostlin poskytuje zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, zvláštní, přísnější ochranu. Podle míry ohrožení jednotlivých druhů jsou stanoveny tři kategorie ochrany, a to druhy kriticky ohrožené, silně ohrožené a ohrožené.

V zámeckém parku v Telči můžeme nalézt mnoho vzácných dřevin podléhajících památkové ochraně.

Ke stromům kriticky ohroženým patří jeřáb krkonošský, muk (jeřáb) český, k silně ohroženým tis červený a k ohroženým dub pýřitý (šípák).

Výše zmíněným zákonem jsou stanoveny tzv. základní ochranné podmínky zahrnující zákaz určitých aktivit, které by mohly představovat pro tyto druhy ohrožení (§ 49).

STROMY V ČERVENÝCH SEZNAMECH

Červené knihy nebo červené seznamy rostlin jsou seznamy ohrožených nebo mizejících druhů naší flóry. Vyhynulé (nezvěstné) druhy, které se na území ČR dříve vyskytovaly, se zapisují do tzv. černých seznamů – např. bříza nízká (*Betula humilis*) nebo růže rolní (*Rosa arvensis*).

První verze seznamu vyhynulých a ohrožených druhů rostlin pro Českou republiku byla publikována J. Holubem již v roce 1979. Zatím jedinou publikací, která se věnovala přímo dřevinám, je **Červená kniha dřevin ČR** (Úradníček a kol. 2017).

STROMY ZVLÁŠŤ OCENĚNÉ

Vybrané stromy jsou pro své hodnoty zařazovány do specializovaných databází či jsou oceňovány prostřednictvím anket nebo soutěží. Evidence jim má zajistit uznání, vyloučení z těžby a odborný přístup a v případě jejich historického poselství mít možnost připomínat jej co nejdéle. Soutěže a ankety především popularizují konkrétní stromy a upozorňují na jejich důležitost.

STROMY V ČERVENÝCH SEZNAMECH

Kritéria pro zařazení do červených seznamů jsou v posledních letech převzata z kategorií ohrožených druhů IUCN (Mezinárodní svaz ochrany přírody). Kategorie IUCN jsou určeny kvantitativními, jasnými a odborně věrohodnými kritérii a umožňují uživatelům hodnotit stav druhu v jakékoliv z pěti následujících situací:

1) pokles početnosti populace
2) malý areál rozšíření a úbytek nebo kolísání početnosti populace
3) nízká početnost populace a její úbytek
4) velmi nízká početnost populace a omezený areál rozšíření
5) matematické modelování životaschopnosti populace.

Na základě těchto údajů jsou druhy zařazovány do následujících kategorií:

Vyhynulý nebo vyhubený (EX) – druh, pro který rozsáhlé průzkumy nezpochybňují skutečnost, že poslední jedinec uhynul

Vyhynulý nebo vyhubený ve volné přírodě (EW) – druh, který přežívá pouze v lidské péči (kultivace, pěstování, chov),

Kriticky ohrožený (CR) – druh, který čelí výjimečně vysokému nebezpečí vymizení ve volné přírodě

Ohrožený (EN) – druh, který čelí velmi vysokému nebezpečí vymizení ve volné přírodě

Zranitelný (VU) – druh, který čelí vysokému nebezpečí vymizení ve volné přírodě

Téměř ohrožený (NT) – druh, který prozatím neřadíme mezi druhy kriticky ohrožené, ohrožené nebo zranitelné, ale je blízko této klasifikaci, nebo bude pravděpodobně do jedné z těchto kategorií zařazen již v blízké budoucnosti

Málo dotčený (LC) – rozšířený a početný druh

Druh, o němž jsou nedostatečné údaje (DD) – druh, pro něž nejsou k dispozici informace, které by umožnily vyhodnotit, jakému nebezpečí vymizení čelí

Nevyhodnocený (NE) – druh, který zatím nebyl hodnocen podle kritérií IUCN (Grulich 2017).

Celkově lze říci, že červené seznamy:

a) poskytují údaje o stavu druhů či dalších prvků biologické rozmanitosti z hlediska nebezpečí jejich vymizení a o jeho změnách a trendech stejně jako o činitelích (hnacích silách), které je ohrožují;
b) určují druhy, kterým by ochrana přírody měla věnovat pozornost přednostně, kupříkladu v zákonodárství a národních (celostátních) strategiích a akčních plánech ochrany biodiverzity (National Biodiversity Strategies and Action Plans, NBSAP);
c) informují o účinnosti druhové ochrany, tj. příslušných akčních plánů či záchranných programů;
d) podporují začlenění druhové ochrany do celostátních, regionálních a místních územních a rozvojových plánů, do hodnocení vlivů na životní prostředí (EIA) a do dotačních programů podporujících péči o přírodní a krajinné dědictví;
e) usnadňují informování, výchovu a vzdělávání veřejnosti a cílových skupin obyvatelstva a získávání jejich podpory pro ochranu přírody a obecněji životního prostředí (Grulich 2017).

Podle seznamu zde uveřejněného ke kriticky ohroženým stromovitým druhům patří převážná většina v nedávné době objevených malých populací jeřábů, např. *Sorbus rhodanthera* – jeřáb manětínský nebo *S. moravica* – jeřáb moravský. Jiné druhy, jako např. *Sorbus eximia* – jeřáb krasový nebo *S. albensis* – jeřáb labský či jeřáb muk jsou zařazeny do skupiny silně ohrožených druhů. Z dalších druhů jsou zařazeny *Populus nigra* – topol černý a *Salix elaeagnos* – vrba šedá. Do skupiny ohrožených druhů patří např. *Pinus uncinata* subsp. *uliginosa* – borovice blatka, *Quercus cerris* – dub cer (slovenský) nebo *Ulmus minor* – jilm habrolistý. Stromy ze zákona zvláště chráněné, jako dřín jarní, dub pýřitý nebo tis červený, jsou hodnoceny pouze jako druhy zranitelné. Podobný přístup k těmto taxonům je i v posledním Červeném seznamu cévnatých rostlin ČR (Grulich, 2017), kde je např. dub pýřitý uveden ve skupině téměř ohrožených druhů a dřín je zařazen do kategorie málo dotčených druhů.

Významné stromy Lesů České republiky

Od roku 2003 státní podnik Lesy České republiky na svých pozemcích vyhledává a eviduje stromy významné svým věkem, habitem nebo spojitostí s historickou událostí. Tyto stromy jsou důležité nejen jako zdroj osiva, ale významné jsou také z krajinářsko-estetického hlediska. Zmapované dřeviny jsou zařazovány do databáze a v terénu jsou označeny informační tabulí. Takto dekorované dřeviny jsou vyloučeny z těžebních plánů a jsou chráněny před poškozením.

Ke dni 16. listopadu 2020 evidence čítala 792 významných stromů.

Označení významných stromů Lesů České republiky.

Jedním z významných stromů Lesů České republiky je dub letní v areálu zámku Kačina.

Významné stromy Vojenských lesů a statků

Státní podnik Vojenské lesy a statky (VLS) vede evidenci historicky, krajinářsky, druhově a objemově významných stromů na pozemcích, kde má právo hospodařit. Snahou je mimo jiné zachovat co největší množství těchto stromů i pro následné generace. V databázi zajímavých stromů VLS ČR bylo k 29. lednu 2021 zaznamenáno 310 jedinců, z nichž jsou vybírány Významné stromy VLS, kterých bylo k výše uvedenému datu evidováno 50 jedinců. Tito jedinci jsou v terénu označeni a příslušná lesní správa ve spolupráci s divizí má dbát o stav jedince a jeho nejbližšího okolí.

Významné stromy Prahy

V roce 2013 byla na webu Pražské stromy (prazskestromy.cz) zpřístupněna databáze významných stromů Prahy. Zařazování významných stromů do celopražské evidence probíhá ve spolupráci s odborníky, městskými částmi a širokou veřejností.

Do databáze jsou průběžně zařazovány stromy, jež byly vysazeny na paměť důležité události, dřeviny, které nesou historické poselství, jsou výjimečné svým vzrůstem či jsou jinak vzácné. K 31. březnu 2021 obsahovala databáze 313 významných stromů. Jejich označení probíhá v součinnosti s majiteli předmětných stromů. Ve spolupráci s Agenturou Koniklec bylo v roce 2019 vytištěno druhé vydání Mapy památných a významných stromů Prahy určené široké veřejnosti.

Jedním z významných stromů Vojenských lesů a statků je jilm horský rostoucí v Ralsku při vrcholu Velké Bukové. Mohutný strom má obvod kmene přes 4,5 metru.

Anketa Strom roku

Cílem ankety, kterou pořádá Nadace Partnerství, je najít nejoblíbenější strom, který spojuje lidi z okolí, posiluje místní komunitu a pomáhá budovat vztah člověka k přírodě a rozvíjet mezilidské vztahy. Anketa probíhá od roku 2002. Z nominovaných stromů vybírá porota 12 finalistů. Výherce pak určuje hlasování veřejnosti. Vítězný strom dostane odborné ošetření a postupuje do soutěže Evropský strom roku.

Anketa Alej roku

Cílem ankety, pořádané sdružením Arnika je propagace stromořadí, která od nepaměti patří k české krajině. Nominovány mohou být jak aleje, jimž hrozí zánik, tak i čerstvě vysázené aleje. Nezáleží, zda jde o aleje známé, neznámé, vzrostlé, mladinké, ve městech, v krajině, kolem silnic nebo turistických tras. O vítězství může rozhodnout mimořádná krása, silný příběh, snaha místních lidí o záchranu nebo odhodlání lokálních patriotů uspět v konkurenci z celé republiky. První ročník ankety se uskutečnil v roce 2011.

Valdštejnská lipová alej se stala alejí roku Libereckého kraje v roce 2012. Alej vede od zámku v Zahrádkách u České Lípy na jih, k Novozámecké bažantnici a Žižkovu vrchu. Podle tradice bylo stromořadí založeno v 17. století z popudu Albrechta z Valdštejna.

Prastará alej v Zahrádkách tvoří význačnou krajinnou dominantu.

2.6 Průzkum a hledání významných stromů

Při mapování významných stromů v určité lokalitě nebo oblasti je potřebná důkladná prohlídka řešeného území a zároveň je často nutné čerpat současně z mnoha dalších zdrojů.

Zatímco u stromů, jež mají význam coby krajinné dominanty, si můžeme vystačit s obchůzkou terénu, u stromů s kulturně-historickým významem je jejich nalezení mnohdy daleko obtížnější. V následujících řádcích se proto zaměříme především na stromy této kategorie.

Průzkum v terénu

Hlavní zásadou je detailně a systematicky projít řešené území. V první fázi se zaměřujeme na velikost a vzrůst dřevin. Věkovitý strom může signalizovat, že mnoho pamatuje, a mohou se k němu vázat zajímavé skutečnosti. Pozornost je dobré věnovat především solitérním jedincům rostoucím na důležitých a reprezentativních místech. Zaměřujeme se především na parky a parkově upravené plochy. Je zapotřebí si všímat i mladších jedinců, rostoucích před významnými budovami, u pomníků, na náměstích a návsích a na navazujících veřejných prostranstvích. Svůj zájem směřujeme i do okolí předmětných stromů. Dobrým zvykem je významné stromy označovat přímo v místě jejich růstu, tak aby mohly své poselství připomínat příchozím návštěvníkům a jejich důležitost byla zřetelně prezentována. I nevelké či částečně travou zarostlé označení mám může poskytnout cennou informaci, s níž můžeme dále pracovat.

Pátrání v archivních materiálech

Další zásadou, chceme-li dosáhnout úspěchu, je hledání v archivních materiálech a nejrůznějších záznamech. Vhodné je se spojit též s místním kronikářem či dalšími pamětníky. Zvláště u stromů, které byly vysazeny při určité slavnostní příležitosti, mají o nich tito lidé povědomí. Často se rádi rozpovídají, protože dané území dobře znají. Dobrým pramenem jsou obecní kroniky, kde bývají slavnostní momenty výsadeb náležitě zaznamenávány. Některé obce mají také fotokroniky, jež umožňují rychlý vhled do událostí v průběhu jednotlivých roků. Cenným zdrojem jsou také školní kroniky či pamětní knihy spolků. Řada obcí a měst vydává vlastním nákladem publikace či brožury o své historii, v nichž mívají významné stromy své místo či v nich lze narazit na zmínku o jejich výsadbě. Tyto publikace nemají obvykle vysoký náklad a jsou často k dostání či k nahlédnutí pouze v dané obci. Dobrým zdrojem jsou rovněž obecní zpravodaje či další periodické tisky

ODKAZY NA ZDROJE VYUŽITELNÉ PRO HLEDÁNÍ STROMŮ S KULTURNĚ-HISTORICKÝM VÝZNAMEM

Národní knihovna ČR (vč. digitální knihovny) – nkp.cz
Adresář knihoven – knihovny.cz
Adresář archivů – cesarch.cz
Archivní mapy vč. leteckého snímkování – ags.cuzk.cz
Adresář muzeí a galerií ČR – cz-museums.cz
Adresář turistických informačních center – aticcr.cz
Dále mají jednotlivé obce a města své kronikáře, místní (vlastivědné, přírodovědné) spolky či nadšence do historie a životního prostředí.

místních samospráv, jež obce vydávají. V posledních letech jsou ukládány na webové stránky jednotlivých obcí a je možné je pročítat i vzdáleně. Dále je možné využít zdrojů tzv. paměťových institucí, jejichž cílem je ochrana a zpřístupňování dokumentů kulturního dědictví. Jedná se o knihovny, archivy, muzea, výzkumné ústavy a univerzity. V místních knihovnách vždy najdeme regionální literaturu vztahující se k danému místu.

Informace zjištěné studiem literárních pramenů či rozhovory s pamětníky poté jdeme opět ověřit do terénu. Prověřujeme, zda daný strom v místě stále existuje.

Pokud zjistíme, že strom nese historické poselství či byl vysazen při důležité společenské události a není žádným způsobem označen, je vhodné obrátit se na místní samosprávu nebo spolek či instituci, která za výsadbou stojí, s žádostí o vhodné označení předmětného stromu či skupiny několika jedinců.

Pokud se kulturně-historická hodnota daného stromu stane všeobecně známou, tak je danému jedinci zajištěna větší ochrana, na rozdíl od situace, kdy je považován za běžnou zeleň.

Označení lípy republiky v Jílovišti u Prahy rostoucí v květinovém záhonu napomáhá snadnému nalezení a identifikování příslušné lípy.

VÝZNAMNÉ STROMY JAKO DŮLEŽITÁ SOUČÁST KULTURNÍ IDENTITY NAŠICH SÍDEL

Stromy jsou nedílnou součástí našich měst a obcí. Jsou jejich svébytnou a nepřehlédnutelnou složkou. Spoluvytvářejí veřejná prostranství, doplňují zahrady a další vymezené areály. Stromy zároveň propojují dané sídlo s navazující krajinou. Zeleň je symbolem života, proměnlivou, barevnou, životem kypící hmotou v neživé zástavbě. Dřeviny jsou do sídel záměrně vysazovány pro benefity, které obyvatelům poskytují. Navozují pocit klidu, bezpečí, domova a krásy. Zároveň vytvářejí příjemné mikroklima a jsou přirozenou bariérou proti prachu a hluku. Stromy nebyly sázeny bez rozmyslu, ale vždy v souvislosti s potřebami obyvatel sídel a v návaznosti na urbanistickou strukturu daného sídla, jeho polohu atd. Uspořádáním zeleně a její volbou vznikl vžitý obraz naší krajiny. V každé vsi najdeme několik význačných jedinců, kteří udávají její tvář a charakter. Někteří nesou historická poselství, jiní doplňují stavby či vytvářejí místa k setkávání. Zeleň na venkově utvářeli přímo místní obyvatelé v souladu se svými požadavky a zvyklostmi, zatímco zeleň ve městech byla z velké míry navrhována architekty. Zahrady a parky byly zakládány jako umělecká díla s cílem povznést kvalitu života ve městech.

PŘEDPOKLADY PRO UPLATNĚNÍ STROMŮ VE VENKOVSKÝCH SÍDLECH

Struktura jednotlivých obcí vytvořila předpoklady pro utváření zeleně. Typicky česká je výšková gradace staveb a zeleně u návesních obcí (výškově gradovaná silueta). Tyto obce vytvořily ve svém hospodářském a společenském středu předpoklad pro uplatnění vysoké zeleně (např. kostel, hřbitov, vjezdy do stavení) a pro souvislý vnitřní nebo vnější pás ovocných zahrad.

Siluetu lineárního typu najdeme u silničních obcí. U nich vznikla možnost pro uplatnění stromových alejí, které zdůrazňovaly jejich lineárnost spolu se souvislými pásy předzahrádek. Rovněž zde má původ souvislý vnitřní nebo vnější pás ovocných zahrad.

Bodově a prostorově nepravidelná silueta vznikla u lánových obcí. Ty vytvořily předpoklad pro vznik solitérních sestav staveb a jejich krajově zvláštní zeleně – zahrada, stromy jako závětří či osázené pastviny.

Hromadné obce vytvořily předpoklad pro půdorysně nepravidelnou soustavu různých typů zeleně a daly vzniknout celé řadě malebných vesnických detailů a lokalit. V tomto případě se jedná o nepravidelně členěnou siluetu.

Identita venkovské zeleně

Zeleň, a zvláště stromy, zásadním způsobem utváří venkovský prostor. Mareček (2005) uvádí, že plošné zastoupení zeleně u všech typů venkovských sídel běžně dosahuje 50–60 %, často i 75 % plochy intravilánu.

Výsadba zeleně v obcích nevznikala nahodile, ale vždy v souladu s prostorovým a funkčním pojetím staveb a navazujících systémů zeleně. Vždy se jednalo o vzájemně podmíněný celek.

V tomto procesu krajinářské tvorby má mimořádný význam tzv. lidové krajinářství. Tentýž výše uvedený autor jej definuje jako souhrn činností utvářejících venkovskou krajinu místními obyvateli v určitých zeměpisných, hospodářských a sociálně-kulturních podmínkách, odpovídajících daným potřebám, nárokům a tradicím.

Lidové krajinářství zahrnuje především utváření přírodních prvků, zejména stromů (trvalá vegetace), organizaci a využití zemědělské půdy a vztah staveb k jejich krajinnému prostředí.

Projevuje se jako určitá krajová zvyklost ve smyslu provozních a sociálně-kulturních potřeb a možností obyvatelstva.

Hospodářsko-provozní zvykovost

Výsadby stromů a jejich skupin byly významně ovlivňovány hospodářsko-provozními podmínkami a potřebami obce. Tato zvykovost se poměrně rychle měnila s ohledem na technický pokrok. Příkladem mohou být hraniční stromy a stromořadí, které odrážely soukromoprávní vztahy na venkově. Potřeba protipožární ochrany vedla k používání širokokorunných stromů v sousedství hospodářských budov s cílem zabránit rychlému šíření požáru. Funkci dobových bleskosvodů plnila například řada pyramidálních topolů u stavení. Jsou to právě topoly a duby, které přitahují blesky více než jiné druhy. Na nádvořích, před kovárnami, hospodami, ale i na polích, kde se pracovalo, byly vysazovány skupiny stromů s hustými a širokými korunami plnící funkci přístřešků proti nepřízni počasí či proti silnému slunečnímu záření. Stromy byly též záměrně vysazovány na návětrné straně stavení, aby tlumily poryvy větru. Velké

a husté koruny rovněž chránily krytinu. Došková i šindelová střecha tuto ochranu nutně potřebovala. Když strom začal projevovat známky stárnutí, byl v jeho blízkosti a na vhodném místě neprodleně vysazován strom nový, aby se mohl rozrůst a později nahradit dožívající strom.

Hospodářská funkce návsi dala vzniknout velice výrazné tradici v přednostním využívání vysokokmenných stromů, které snášely tento provoz. Často se jednalo o lípy, javory, jasany, duby a hrušně. Ze stejných důvodů pak náves doplňovaly rozsáhlé travnaté porosty. V ovocnářských oblastech se mohlo jednat o zatravněný ovocný sad, jenž byl tvořen vysokokmeny. Tradice vysokých stromů na návsi a velké travnaté plochy vytvářejí vžitý obraz české návsi. Druhy vysokokmenných stromů jsou jiné na jižní Moravě (ořešáky, akáty, lípy), jiné na Vysočině (lípy, javory, jilmy, jabloně) a jiné na Valašsku (slivoně, jasany, jeřáby). Používání keřových skupin či dokonce jehličnanů je v přímém rozporu s tradičním pojetím návsi.

Štěpánek (1958) uvádí, že stromy s velikou transpirační schopností (zejména topoly) odčerpávaly svými kořeny značné množství vody a rychle vysoušely okolí silnice, čímž přispívaly k dobré sjízdnosti cest.

Sídla se nikdy nenacházela vedle krajiny, ale byla s ní přirozeně srostlá. Uspořádání pozemků pro zemědělství, jejich tvar a velikost měly zásadní vliv na měřítko kompozice, jednu z nejdůležitějších krajinných estetických kategorií. Struktura pozemků spolu s polními cestami vytvořila systém krajinných linií utvářejících dynamiku. Okolí cest doplnily keře a stromy. Bohatá cestní síť směřující k sídlům doplněná o meze vytvářela prostupnost krajiny pro pěší, čímž krajina získala vysokou obytnou hodnotu. Nelze na tomto místě opomenout důležitou roli sadů a ovocných alejí, které vytvářely pohostinnou a příjemnou atmosféru.

Jedním z projevů lidového krajinářství je použití širokokorunných stromů u stodol s cílem zabránit šíření případného požáru. Stromy jsou zde i přechodem mezi zástavbou a volnou krajinou (Křenovice u Votic).

Jedním z projevů zvykovosti na úrovni sociálních a kulturních potřeb je souměrná výsadba stromů u návesních kapliček. Lípy doplňující kapli na návsi ve Vlkově na Benešovsku z ní – vzhledem ke svému vzrůstu – vytvářejí takřka chrám.

Zvykovost na úrovni sociálních a kulturních potřeb

Uplatnění stromů či jejich skupin prostřednictvím této zvykovosti často přerostlo do lidových estetických projevů. Tato zvykovost je velmi výrazná, rovněž proměnlivá, avšak má mnohem trvalejší charakter a časovou setrvačnost než rychleji se měnící hospodářsko-provozní poměry.

V řadě případů je aktuální i v současné době. Příkladem je vysazování pamětních stromů zaznamenávající důležitou událost či výročí.

Pozornosti se vždy těšily rodové stromy, které jsou symbolem určité rodiny v daném místě (statek, zemědělská usedlost). K estetickým projevům patří vytváření souměrných kompozic stromů a staveb, zdůrazňování významných staveb a prostor vysokými stromy (např. průčelí domu, vjezdy, kostely, hřbitovy, střed či obvod návsi). Ke sjednocení prostoru a vytvoření jednoho kompozičního celku docházelo například opakováním stejného druhu stromu nebo motivu (na kruhové návsi byl kruhový rybník nebo kruhová zídka kolem kostela, systém alejí, drobných ovocných sadů či vinic, seskupení druhů dřevin typických pro daný kraj). Dalším projevem je i výtvarná jednota stavby a její doprovod stromy – prostorová vyváženost průčelí statku, analogičnost tvarů barokní stavby a koruny jírovce.

Význačnou úlohu měl též používaný sortiment dřevin. Uplatňovaly se především domácí druhy dřevin. Výsadbový materiál pocházel z místních zdrojů a obdobný sortiment sídel a navazující krajiny vytvořil provázanost širšího venkovského prostoru.

Lidové krajinářství je dokladem určitého řádu a kulturní vyspělosti našeho venkova. Zároveň

Na návsi v Březince u Bělé pod Bezdězem zdůrazňují vjezd do stavení dvě mohutné lípy, což je jedním z typických projevů lidového krajinářství.

dokládá, že se zeleň uplatňovala vždy z vůle člověka a jeho potřeb, a nebyla proto náhodným jevem bez ohledu na to, zda byla vysazena záměrně nebo vznikla spontánně.

Jeho význam je dán početností, všudypřítomností, proměnlivostí forem a zejména velmi úzkým vztahem k životu obyvatel. Je význačnou hodnotou paměti krajiny a její identity.

Aplikace principů lidového krajinářství u historických objektů, areálů a charakteristických částí sídel a krajiny by měla být doslovná, tj. historicky pravdivá jak z hlediska prostorového umístění, tak i druhové skladby.

Lidové krajinářství by mělo být chápáno jako nezbytný podklad pro územní plánování a navazující krajinu.

Na tomto místě je potřebné podotknout, že odlišný společenský i hospodářský základ představují záměrné a velkoryse komponované zejména barokní krajinné koncepce a přírodně krajinářské úpravy vybraných území.

Pro zachování identity našeho venkova je důležité použití vhodného sortimentu. Venkovská sídla vždy doplňovaly naše domácí druhy dřevin. Vnášením pestrobarevných kultivarů či dalších nepůvodních dřevin se stírá po staletí utvářený venkovský ráz. Exotické dřeviny mají své místo v zámeckých parcích a zahradách, kde zpestřují záměrně utvářené kompozice.

PŘEDPOKLADY PRO UPLATNĚNÍ STROMŮ VE MĚSTECH

Zatímco na venkově je sídlo přímo a bezprostředně provázáno s krajinou, větší městské aglomerace tvoří svébytný celek. V jeho centrální části je původní krajina značně pozměněna. Zeleň zde byla většinou záměrně zakládána. Krajinářská architektura a výsadba stromů se soustřeďuje hlavně na následující objekty: zeleň na náměstích a v ulicích, před význačnými budovami, okolo pomníků a památníků, městské parky a parkově upravené plochy, doprovodná zeleň podél vodních toků, parkoviště a další veřejná prostranství.

Identita zeleně města a specifika jejího historického vývoje

Rozsah zeleně ve městech souvisí s dobou založení, a tím i s urbanistickým pojetím daného města. Mnoho zelených ploch v historických městech má původ ve středověku. Toto období sice přímo nepřineslo veřejnou zeleň, ale vytvořilo pro ni předpoklady do následujících staletí. Tehdy veřejné zeleně nebylo příliš potřeba, protože na městské jádro navazoval přírodní krajinný rámec. Navíc se zeleň nacházela v zadních částech parcel jednotlivých domů či ve velkých klášterních zahradách. Středověké osídlení tvořila síť opevněných měst, hradů, tvrzí, kostelů a klášterů. Trasa opevnění vznikla současně se založením města a vymezila jeho obrys pro následující staletí. Nezastavitelný pás kolem hradeb byl udržován ze strategických důvodů proti případnému nepříteli. V dobách bez válek byly v okruhu hradeb zřizovány zahrady, vinice či zemědělské plochy. V době odstraňování hradeb v 19. století byly tyto plochy přeměňovány na prstence sadů a veřejných parků, které lemovaly nejstarší městské jádro. Jako „gotickou parkovou krajinu“ lze podle Kupky (2006) nazvat okolí středověkých sídel, které tvoří zázemí města a mimo své základní užitkové funkce slouží ke hrám dětí či odpočinku v době volna. Jedná se o drobné zemědělské plochy s mozaikou malých lesů a hájů a skupinovou či rozptýlenou zelení.

V období renesance se staly zahrady novým významným urbanistickým prvkem. V této době dosáhla důležitost zahrady téměř stejné úrovně jako sama architektura. Renesanční zahrady byly ovšem nepřístupné a byly ohrazenou součástí panského sídla.

V nastupujícím období baroka byl kladen důraz na kompoziční vztahy nových objektů vůči okolní architektuře a městu jeho celku, ale i v návaznosti na přírodní útvary daného města a krajinu v širším rámci. Barokní zahrada se stala výrazným městotvorným prvkem. Soubory zahrad se staly mnohdy dominantou celého sídla. V 18. století nastala proměna typu ve výsadbách stromů. Na rozdíl od dřívějších solitérních uspořádání byla v ulicích vysazována stromořadí a na náměstích vznikaly řady stromů či pravidelné skupiny.

Došlo i ke značnému otevření do krajiny. Vznikly barokní komponované krajiny, které v podobě velkolepých krajinotvorných celků přetvářely území celých panství. Paprsky alejí propojily důležité stavby v krajině (šlechtická sídla, dvory, poutní místa), obory a lesní revíry rozčlenily hvězdicovité průseky.

V 19. století se začíná formovat veřejná zeleň. Její podíl se postupně stal prvkem zhodnocujícím kvalitu i cenu bydlení ve městě. Koncem tohoto století vznikla koncepce zahradních měst, kde byla zeleň plnohodnotným urbanistickým celkem. Potřeba zeleně ve městě se odrážela v přispění samotných obyvatel na jejím budování. Vzniklo mnoho okrašlovacích, turistických, horských a osvětových spolků, jednot a komisí. Oblíbené byly promenádní aleje, jež mnohde vytvořily předstupeň budoucích

parků. Promenády byly budovány v okolí hradeb i uvnitř měst. Na místě hradebních pásů rovněž vznikaly ovocné sady. Aleje a stromořadí taktéž propojovala města s okolní krajinou. Jelikož náměstí postupně ztratila svoji výlučnou roli tržiště, vznikaly na jejich plochách veřejné parky. Také do hlavních ulic byly vysazovány stromy. Břehy řek a ostrovy se rovněž dočkaly více zeleně.

Vysoký podíl zeleně měla lázeňská města, pro která je charakteristický široký centrální park a na něj navazující cesty a promenády určené k procházkám.

Ve 20. století již nebyla zpochybňována důležitost zeleně ve městech, avšak ne vždy byly plochy zeleně respektovány. I v současnosti stále narážíme na zastavování či zmenšování ploch parků. Zahradní architekti první republiky promyšleně revitalizovali starší úpravy zeleně a povznesli tehdejší zahradní umění. Druhá polovina minulého století vnesla do měst mnohdy nevhodný sortiment jehličnanů, které nemají žádné historické opodstatnění. Zatímco listnaté stromy umožňují vnímat architekturu bez překážek alespoň v období od podzimu do jara, jehličnany ji celoročně zakrývají. V některých případech bylo problematické i samotné umístění výsadeb.

Současné století přineslo do revitalizací zeleně nové pohledy. Vznikají zdařilé projekty, které kladou důraz na dostatek stromů ve městech a pohlížejí na ně jako na nedílnou součást životního prostředí. Některé realizace, zvláště v jádrech historických měst, však méně respektují po staletí utvářenou zeleň a novým provedením a jejím uspořádáním stírají vžitý obraz zeleně a její propojení s navazujícími architektonickými skvosty.

Mariánský sloup na náměstí T. G. Masaryka v Sedlčanech umocněný lípami.

Park na Masarykově náměstí v Bělé pod Bezdězem byl založen roku 1883. Jeho součástí je i promenáda lázeňského charakteru. Část parkové úpravy tvoří arboretum, které obsahuje zajímavé druhy dřevin.

Z uvedeného je zřejmé, že jednotlivé stromy či rozsáhlejší vegetační prvky hrají v krajině města klíčovou roli. Spoluvytvářejí urbanismus města a přímo se podílejí na jeho výrazu. Mohou doplňovat komunikace a tvořit liniovou zeleň či být vlastním svébytným prvkem, jako jsou parkově upravené plochy. Vzhledem k dlouhému vývoji měst a staletému formování jejich struktury jsou prvky zeleně v každém městě identické, avšak jedinečné s ohledem na krajinný rámec, ve kterém je město usazeno.

Mimo jejich poslání z titulu architektonického prvku zlepšují stromy životní prostor, a to jak z estetického hlediska, tak i svojí funkcí (zlepšení mikroklimatu, ovzduší, zmírňování teplotních extrémů atd.). Historické parky a zahrady ve městech jsou často uměleckými díly se zřetelnou kompozicí a významem.

Stromy na náměstích

Náměstí v historii vznikala jako shromaždiště, kde se odehrával veřejný život. Ve středověku se stala téměř výlučně prostorem pro trhy. V evropských podmínkách se teprve za renesance a baroka stávala výraznými urbanistickými prvky, a to hlavně z prostorových důvodů. Byly zde soustřeďovány kostely, radnice a jiné význačné stavby, které potřebovaly dostatečný prostor. Náměstí začala plnit funkce jak ekonomické, tak i kulturně-společenské, shromažďovací a podobně. Stromy na náměstích mají nejdůležitější prostorotvornou a estetickou funkci. Našly uplatnění například po jejich obvodu či doplňovaly drobné stavební prvky či architektonické skvosty. Stromy bývaly především u kašen, fontán, morových sloupů, památníků apod. Pomocí stromů lze podpo-

řit dominantní působení důležité stavby. Před danou budovou můžeme vytvořit v řadě stromů mezeru či zakrýt výsadbou nežádoucí součásti náměstí. Při péči o dřeviny se vysazují takové dřeviny, které odpovídají převládajícímu slohovému období, jež náměstí utváří. Novák (2001) považuje za důležitou zásadu úměrnosti, která pamatuje na množství použitého sortimentu v rámci druhu. Pokud byla exotická dřevina použita pouze v jednom exempláři, pak ji nebudeme používat pro celou alej. V pozici solitéru bude zachována její jedinečnost (např. jinan dvoulaločný).

Příkladem vhodných druhů stromů jsou lípy, javory mléče (kulovité formy javorů), hlohy, akáty, jírovce maďaly a další. Někdy se stromy na náměstích tvarovaly. Obecně však lze říci, že do malých prostorů se sázejí dřeviny s malou korunou, do velkých otevřených prostorů velkokorunné dřeviny.

Stromy v ulicích

Zeleň ve formě stromořadí se objevovala v ulicích od 18. století. Jednalo se většinou o hlavní ulice vycházející z náměstí či širší ulice, sloužící jako tržní. Na přelomu 19. a 20. století dochází ke zvelebování veřejných prostranství a objevuje se široký sortiment dřevin, který umožnil výběr s ohledem na stanovištní a prostorové požadavky.

Při volbě vegetačních prvků doplňujících ulice by měl být charakter stromořadí vždy v souladu s okolní zástavbou. V případě několikapatrových domů volíme vysokou zeleň, u nízké zástavby volíme méně vzrůstné stromy a keře, příp. použijeme kultivary.

Vybíráme listnaté opadavé stromy. Nejen proto, že v období vegetačního klidu lépe vynikne architektura zástavby, ale také proto, že i obyvatelé ocení prosluněnou cestu v období od podzimu do jara, kdežto v létě právě naopak. Wagner (1990) doplňuje, že v krátkých ulicích se vysazují stromy jednoho nebo maximálně dvou druhů. V dlouhých ulicích je vhodnější druhy měnit, čímž se dosáhne rozmanitosti.

Výsadbu je nutné dávat do pravidelných rozestupů. Před architektonicky nebo historicky cennými stavbami se souvislé výsadby přerušují a stromy je spíše jen rámují. Zdůraznit se mohou také odlišným charakterem výsadby. V případě, že je v ulici hodnotných budov více, je třeba vybrat jen několik nejvýznamnějších, protože příliš častými změnami motivu by mohl vzniknout kompoziční chaos.

Zeleň městských parků

Parky jsou jedním ze základních městotvorných prvků a zároveň nejvýznamnějšími kompozičními celky krajinářské architektury.

Parky jsou řešeny jako samostatná uzavřená kompozice s případnými průhledy na architektonicky nebo historicky cenné budovy. Park může být též pokračováním architektury, kdy se před význačnými budovami rozvíjejí samostatné parterové plochy (pravidelné nebo i nepravidelné, které vytvářejí dohromady jeden celek).

Až do období baroka byly parky a zahrady jako součásti soukromých sídel běžně nepřístupné. Do městského organismu se zeleň záměrně a uvědoměle zapojuje až od konce 18. století. Veřejný městský park se postupně stal novým skladebním prvkem plánovitého rozvoje města.

Z hlediska náplně a provozu jsou rozlišovány parky centrální, obvodové, lázeňské, historické, specializované či s určitým zaměřením – jako například sportovní, relaxační, výstavní nebo edukační. Podle možnosti přístupu veřejnosti jsou specificky zamě-

řené parky často oploceny a mají zvýšený režim údržby a časově omezenou přístupnost. U takto vymezených prostranství je proto častěji možné setkat se spíše s označením zahrada, jež je slovem odvozeným od slova ohradit – vychází tedy z historické potřeby člověka ohradit určitý prostor. Uplatnění dřevin souvisí s posláním daného parku, s jeho uspořádáním a rozlohou. V případě menších ploch zeleně se jedná o parkově upravené plochy.

Menší plochy ztrácejí schopnost uspokojivě plnit rekreační funkci, která je nejvýznamnějším faktorem při zřizování parkových ploch. Jedná se nejčastěji o lokální bodová prostranství, jež zaujímají centrální postavení daného urbánního celku. Jsou to odpočinkové plochy s estetickou funkcí doprovázené například určitým artefaktem, vodním prvkem nebo dětským hřištěm. Často se jedná také o doprovodné plochy převážně s funkcí mikroklimatickou (u obytných souborů, škol, kampusů, sportovišť, nemocnic, kostelů, domovů pro seniory či jako ochranná zeleň u průmyslových a výrobních zařízení). V těchto plochách hraje zeleň doprovodnou roli a její dominance závisí na prostorových možnostech.

Sady 1. máje v Šumperku byly do roku 1947 soukromou zahradou, která náležela k Pavlíninu dvoru. Dnes je veřejný park s řadou cenných dřevin místem kulturního dění.

VÝZNAM ZELENĚ V SÍDLECH

Stromy jsou nejvýraznější, nejkrásnější a nejdůležitější přírodní složkou sídel. Výrazně se podílí na jejich celkové podobě a charakteru. Zeleň spoluvytváří výsledný obraz města či obce. Pokud je o stromy dobře pečováno a mají štěstí, mohou dorůst úctyhodných rozměrů a vysokého stáří.

Zeleň v intravilánu obcí a měst poskytuje celou řadu benefitů a plní zde nezastupitelnou roli.

V zástavbě se plně projevuje její mikroklimatická funkce zmírnění teplotních extrémů zastíněním, zvyšováním vlhkosti vzduchu při transpiraci a vyvoláváním vzdušného proudění. Zeleň rovněž zlepšuje hygienické podmínky zachycováním prachových částic, snižováním rychlosti proudění vzduchu a omezováním hluku. Zásadní je v přetíženém a zpevněném centru funkce psychohygienická – působení na duševní pohodu.

Kontakt s přírodními prvky je pro člověka přirozený – stačí jediný strom a prostřednictvím jeho vegetačního cyklu jsme spjati s děním v přírodě i kolem nás (rozkvetlé stromy, opadané listí). Dále má zeleň funkci estetickou a reprezentační, kdy dotváří působnost významných prostranství efektními kompozicemi dřevin založenými na habitu, struktuře, textuře a barevnosti.

Na veřejných prostranstvích se plně uplatňuje prostorotvorná funkce zeleně – architektonické členění prostoru, zdůraznění nebo doplnění dominanty nebo připomenutí původních stavebních prvků.

Nelze opomenout rovněž památkový význam solitérních stromů, stromořadí, alejí a parků, které dokládají historický vývoj a úroveň společnosti. V parcích jakožto nejvýznamnějších kompozičních celcích krajinářské architektury má zeleň dominantní funkci. Náměstí a ulice zeleň dotváří.

Zeleň se též vždy uplatňovala v těsné návaznosti na územní strukturu sídel. Prostorové a funkční pojetí staveb a navazující zeleně vytvářelo vždy jeden vzájemně podmíněný celek. Jedná se především o optickou propojenost vnitřních částí sídel s navazující krajinou (s tím souvisí volba sortimentu a kompoziční řešení). V otevřené krajině zeleň lemuje např. komunikace či vodoteče a je nepostradatelným skladebním prvkem životního prostředí. Může zdůrazňovat hranice pozemků, upozorňovat na památná místa apod. Ve volné krajině najdou stromy uplatnění jako solitérní dominanty či důležité orientační body. Stromy mohou dokonce některé architektonicky hodnotné stavby či objekty umocnit, nevhodné naopak zakrýt.

V současné době je množství zeleně ukazatelem kvality bydlení a také výrazným činitelem ovlivňujícím atraktivitu dané lokality.

VÝZNAM STROMŮ A JEJICH FUNKCE

Rozlišit můžeme následující funkce zeleně: ekologický, zdravotně-rekreační, stabilizační, estetickokrajinářský a kulturně-historický význam.

Ekologické funkce

Dřeviny pomáhají při formování příznivějšího porostního klimatu. Porosty kolem sebe vytvářejí oproti umělým povrchům odlišné mikroklima působením své rostlinné hmoty. Kolařík (1994) uvádí, že pro vnímání lidského organismu je nejdůležitější vzduchová vrstva zhruba do výšky 2,5 metru, kde může vegetace významně ovlivnit bilanci tepla, vlhkost, složení a pohyb vzduchu.

Vícepatrový porostní kryt brání ve dne přehřívání vzduchu v okolí půdního povrchu a stíněním obzoru korunami stromů zase brání vyzařování tepla z přízemní vrstvy v noci. Suchara (1993) exaktně uvádí, že průměrná vzdušná teplota vegetačních ploch bývá ve dne nižší o 0,5–3,0 °C.

Snižování teploty vzduchu vegetačním povrchem je založeno na následujících principech: jedná se hlavně o spotřebu energie pro transpiraci, intercepci a výpar vody (například rosy) z vegetačního povrchu a dále odraz části slunečního záření zpět do atmosféry. Rovněž je rozhodující patrovitost vegetačního povrchu, kdy proces přeměny slunečního záření na tepelnou energii probíhá v mnoha rovinách. Posledním principem je spotřeba části energie pro fotosyntézu.

Ve stínu stromů se aktivní povrchy (například lidské tělo) zahřívají o 15–30 °C méně, než je povrchová teplota přímo osluněných povrchů (Suchara 1993). V důsledku spolupůsobení dalších funkcí bude většinou vegetační stín hodnocen obyvateli jako komfortnější než stín slunečníku či domu.

Vegetace též zvyšuje vlhkost vzduchu výparem vody z půdy (evaporace) a z rostlin (transpirace). Suchara (1993) podotýká, že ve městech je relativní vzdušná vlhkost trvale snížena o 5–10 % oproti okolní krajině.

Další funkcí je ovlivňování rychlosti proudění vzduchu. Stromy mají kromě mechanického vlivu na směr a sílu větrného proudění schopnost vyvolávat takzvané konvekční proudění (gradientový vítr). Princip jevu spočívá ve stékání chladnějšího vzduchu z parkových ploch do míst s vyšší teplotou, například do přehřátých ulic.

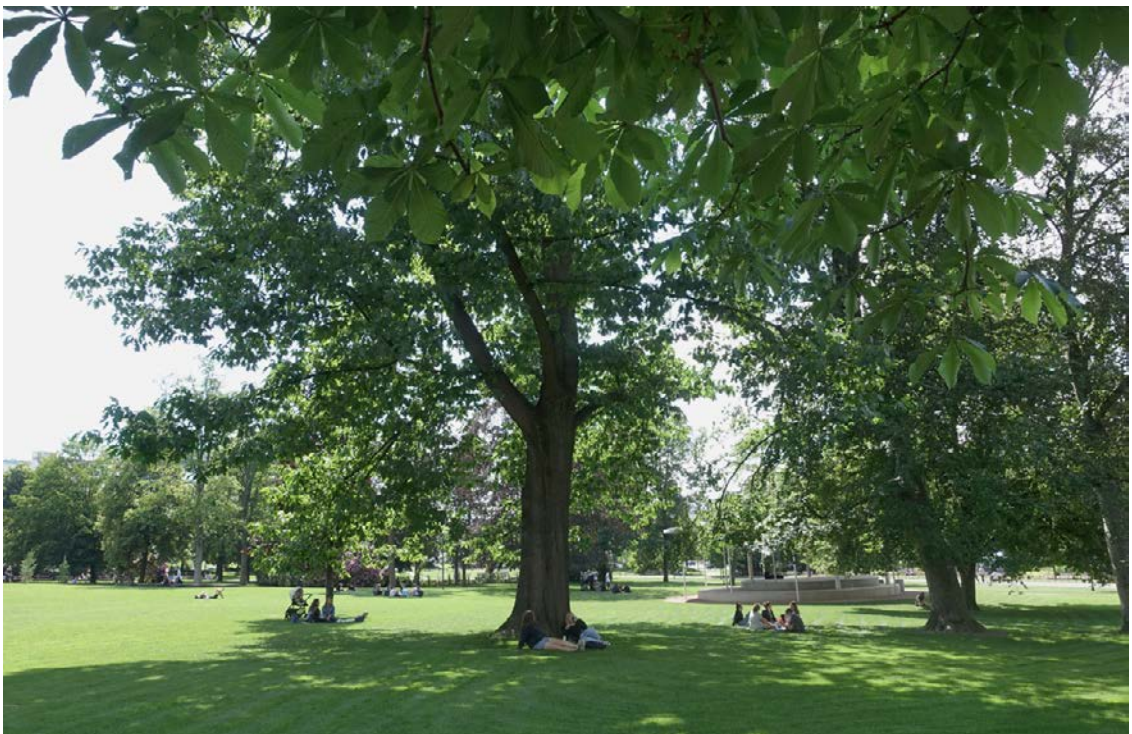
Stromy tvoří – stejně jako všechny zelené rostliny – základ celé potravní pyramidy, kterou od producentů, jimiž jsou rostliny, postupně protéká energie získaná ze slunce přes jednotlivé stupně konzumentů až k vrcholu pyramidy. Dospělé a zejména staré stromy jsou samostatným a svébytným biotopem a rovněž habitatem – obydlím. Celá řada organismů je na daný strom odkázána nejen potravně, ale nacházejí zde i trvalý úkryt. Zvyšování objemu a podílu mrtvého dřeva během života dřeviny je projevem přirozeného stárnutí a zvyšuje její ekologickou hodnotu. Staré dřevo je nezbytnou podmínkou pro vytvoření velmi specifického, složitého a ekologicky mimořádně hodnotného ekosystému. Staré stromy jsou důležitým útočištěm vzácných a chráněných druhů. Mnohé chráněné druhy brouků se vyvíjejí uvnitř stromů i v městských a zámeckých parcích, lesoparcích či ve starých sadech.

Důležité je též dodat, že z hlediska biodiverzity stromového biotopu je rozhodující, zda se jedná o druhy domácí nebo druhy introdukované. Nepůvodní druhy stromů hostí jen zlomek organismů z toho, co hostí příbuzný druh domácí.

Zdravotně-rekreační funkce

Stromy pozitivně ovlivňují plynné složení atmosféry. Při fotosyntetické reakci spotřebovávají oxid uhličitý a produkují kyslík. Množství kyslíku neustále doplňu-

Park Komenského ve Zlíně byl založen v roce 1930 na místě bývalé panské zahrady. V současnosti je hojně využíván k relaxaci a odpočinku.

jí, a tím mají nenahraditelný význam. Děje se tak průduchy, jimiž dřeviny uvolňují i další biologicky aktivní látky působící příznivě na lidský organismus. Z hlediska člověka k nim mimo vylučování kyslíku patří také vylučování látek s bakteriostatickými a repelentními účinky a vylučování látek do půdy.

Důležité také je, že listy výrazně zvyšují plochu vegetačního povrchu. Oproti průměru koruny je to (v důsledku překrývajících se ploch listů) přibližně desetkrát. Obecně se uvádějí hodnoty snížené prašnosti osmkrát nižší u parků oproti okolní zástavbě a čtyřikrát nižšího počtu prachových částic na ulicích se stromy v porovnání s ulicemi bez stromů.

Vegetace přispívá k regulaci prašnosti prostředí následujícími způsoby: zachycuje prach na nadzemních orgánech (záleží na velikosti listů, kvalitě jejich povrchu a pohyblivosti čepelí), snižuje rychlost proudění vzduchu a tím i jejich pohybovou rychlost částic a urychluje jejich sedimentaci. Porosty dřevin rovněž snižují hlučnost. Kolařík (2003) uvádí, že širší pruhy hustě olistěných stromů snižují hluk o 10–12 dB.

Schopnost porostů dřevin snižovat hlučnost závisí na klimatických podmínkách, na zastoupení jednotlivých frekvencí zvuků, typu zdroje, orientaci zdroje a zeleně, vegetačním složení zeleně a vlastnostech okolních povrchů.

Zeleň je využívána i pro rekreační účely. Významné stromy se mohou stát častým cílem návštěvníků. V přítomnosti starých a mohutných stromů si člověk uvědomuje svoje odvěké sepětí s přírodou, překračuje jakousi pomyslnou hranici a stává se její součástí. Pobyt v přítomnosti stromových velikánů pozvedá mysl, dodává člověku novou energii, elán, optimismus a víru v dobro a spravedlnost, zkrátka povzbuzuje tělesnou a duševní vitalitu a zdraví.

Stabilizační funkce

Nesporný význam mají stromy v regulaci koloběhu vody a ochraně půdy před vodní a větrnou erozí. Je nutné si uvědomit, že z tvrdých povrchů voda rychle odtéká, a tím vzniká nebezpečí přívalových vod a následně nedostatku vody z důvodu pozdějšího výparu. Souvislé porosty v jednotlivých patrech zachycují srážky a zpomalují jejich odtok, zajišťují postupnou evaporaci a transpiraci. Snižuje se tím rozkolísanost odtoků a vylučují se všechny formy vodní eroze půdy. Zvlhčování prostředí má význam i pro globální koloběh vody. Rozptýlená a liniová zeleň v krajině tvoří určitou bariéru pro volný pohyb vody. Tato zeleň vytváří zasakovací (infiltrační) pásy na okrajích utužených polí. Pásy zachycují odnos erodované půdy. Stromy podél vodních toků a vodních ploch zmenšují nadměrný výpar stíněním hladiny a zpomalováním proudění vzduchu. Zvyšuje se tak kvalita podzemních vod a brání se eutrofizaci povrchových vod.

Význam půdoochranný spočívá v udržení úrodnosti půdy na vegetačních plochách, které nejsou chemicky ošetřovány. Podstatné je zachování půdní struktury, přirozeného složení a aktivity půdních mikro- a makroorganismů (bakterie, houby, žížaly, drobní hlodavci a další), přirozeného koloběhu látek a tvorby humusu.

Stromy též svými kořeny zpevňují svahy a břehy řek a rybníků.

Esteticko-krajinářské funkce

Estetická hodnota zeleně je nenahraditelná. Zelená barva, střídání světla a stínu a mnoho zrakových, sluchových i čichových vjemů člověka uklidňují a osvěžují.

Estetické vjemy vyvolává vzrůst stromů a keřů i jejich celkový habitus, bohatství tvarů borky, proměnlivost barvy a tvaru listů. Krása dřevin má bohatou škálu projevů násobenou dalšími přírodními činiteli, jako je reliéf krajiny, roční období nebo i klima a jeho proměny. Tak jako je každý člověk jiný, tak ani dva stejné stromy nenajdeme. Každý strom prošel stejným vývojem jako člověk, jen v jiných časových dimenzích. Tak jako se narodí člověk, tak strom vyklíčí ze semínka, potom přichází jeho mládí, dospělost, stáří, a nakonec – jako u lidí – smrt. Strom je němým svědkem minulosti, pamětí generací a poselstvím do budoucnosti pro ty, co přijdou po nás.

Staré stromy zlepšují životní podmínky, zpříjemňují prostředí a stávají se inspirací pro umělce.

Rozptýlená zeleň zvyšuje estetickou hodnotu jednotvárné krajiny, vytváří její malebnost a mnohotvárnost, formuje ji a rozčleňuje plochu. Rámuje výhledy do kraje a působí značnou měrou při vhodném začlenění obcí a měst do krajiny.

Samo určení estetické funkce u dřevin je ovšem obtížné. Stejný jedinec může být vnímán zcela rozdílně z pozice člověka, který rozumí jeho sadovnické, historické či taxonomické hodnotě, a naprosto odlišně člověkem vnímajícím pouze negativa plynoucí z jeho běžných fyziologických funkcí (opad listů, stínění). Vliv existence stromů v urbanizovaném prostředí je nutné chápat z hlediska jejich celospolečenského efektu. Ten je popisován v řadě sociologických studií z mnoha pohledů, mezi něž patří především vzdělání, péče o zdraví obyvatel, úroveň kriminality, vnímání historie a vztah k bydlišti.

Při hodnocení estetické funkce se nutně dostaneme k tomu, že strom je architektonický prvek. Má své architektonické články a působí stejně jako kterýkoliv jiný architektonický či výtvarný element. Navíc má tu vlastnost, že je to prvek živý, proměnlivý jak krátkodobě, tak i dlouhodobě.

Strom můžeme posuzovat z hlediska působivosti jako jedince. Zde hodnotíme především velikost (hmotu), tvar (habitus), povrch (texturu), členění (strukturu) a barvu. Všechny tyto plastické znaky mohou i nemusí být okrasné. Stromy rostoucí ve vhodných podmínkách, zdravé, s přirozeně tvarovanými korunami a dobře ošetřované mají téměř vždy okrasný charakter. Na druhou stranu plastické znaky zanedbaného stromu s předčasně usychajícími listy, napadeného chorobami a škůdci nebo s vážným mechanickým poškozením, již okrasné nejsou.

Stromy nedorůstají stejné výšky, některé mají přirozený tvar koruny kulatý (například jilm habrolistý), jiné vytvářejí úzký jehlan (pyramidální topol) nebo jehlan pravidelný (smrk, jedle a modřín), případně mají korunu oválnou (jako lípa srdčitá a velkolistá). Korunu ve tvaru kupy sena má vrba. Některé stromy mění tvar koruny v průběhu růstu. Borovice přechází z jehlancovitého tvaru na tvar deštníkovitý.

Vysazením dvou nebo více stromů stejného druhu ve skupině ovlivníme tvar jejich korun na základě výsadbové vzdálenosti.

K plastickým znakům také řadíme vnitřní strukturu. Tou se pro daný druh myslí charakteristické uspořádání, hustota, směry a proporce silných i slabých větví nebo výhonků vyplňujících korunu stromu. Diferenciace dřevin daná znaky jejich vnitřní struktury je podstatně větší než diferenciace na základě tvaru. Olistěná lípa a jírovec mají z listnáčů koruny nejhustší a vyvolávají představu neprostupného celku. Naproti tomu bříza a jeřáb mají koruny velmi řídké a působí proto dojmem lehkosti a prostupnosti. U jehličnanů můžeme tento kontrast najít mezi smrkem a modřínem.

Texturou rozumíme kvalitu povrchu koruny. O jeho charakteru rozhodují různé prvky – listy, květy, plody, výhonky. Největší plastický význam mají listy. Textura tvořená listy, které na podzim opadají, je sezónním znakem. U velkých stromů má rovněž

Na podzim hrají dřeviny všemi barvami. Listí se každoročně vybarvuje i v zámeckém parku v Jilemnici.

výrazný plasticko-okrasný význam povrch kmene a silných větví.

Posledním plastickým znakem je barva. Dominující barvou listů, jehličí či šupin je zelená. Na jaře se objevují mladé listy, které bývají velmi světlé a vyznačují se různými, často velmi jemnými odstíny. Odlišnost zabarvení mladých listů se zmenšuje v závislosti na dosažení jejich maximálních rozměrů, postupně se stávají temně zelenými. Velmi atraktivní je vzhledem k zabarvení stromů období podzimu. Jestliže je počasí teplé a slunečné, stromy mnoho dní vytvářejí náladu „zlatého podzimu“. Dynamika plastických přeměn světa rostlin a v něm i stromů způsobuje, že tyto jevy a s nimi spojené estetické prožitky mají svůj neopakovatelný charakter.

Kulturně-historický význam

Na tomto místě je opět zapotřebí připomenout i kulturně-historický význam stromů. Některé stromy jsou součástí historických a kulturních památek (historické parky a zahrady). Vhodně umístěná zeleň umocňuje účinek architektury. Může zdůraznit nebo potlačit linie či její horizontálnost nebo vertikálnost. K řadě velikánů se váže pověst nebo historická událost, jsou pamětí krajiny a pomáhají utvářet její krajinný ráz. Historicky významné památné stromy jsou spojovány s věhlasnými osobnostmi, ale i se jmény prostých lidí, třeba hospodářů, na jejichž gruntech stromy rostly. Řada stromů připomíná konec nevolnictví, roboty, konec válek či vznik Československé republiky. Některé stromy připomínají návštěvy významných státníků a vědců.

Významné jsou též hraniční stromy. Byly vysazovány v místech, kde se stýkaly hranice pozemků nebo hranice panství.

Dobrým zvykem bývalo vysazovat stromy při dokončení stavby. Mohlo se jednat o obytný dům, kostel nebo kapli. I mladší jedinci mohou nést důležitá historická poselství, pokud byly vysazeny při zvláštní příležitosti nebo na počest důležité události.

STROM JAKO ARCHITEKTONICKÝ PRVEK

Strom je hlavním kompozičním prvkem krajinářské architektury, a to svým působením navenek i proměnlivostí v čase.

Strom působí jako jedinec, ve skupině i jako její jednotlivá část.

Strom je prvkem živým a proměňuje se jak během jednoho roku, tak v řádu let či staletí.

Každý strom na nás působí svojí velikostí, tvarem, povrchem, členěním a barvou.

U stromů též můžeme rozlišit jednotlivé architektonické články. Těmi jsou větve a kmeny (jejich napojení a větvení), borka (její struktura, textura a barva), listy (tvar, barva, velikost), květy a plody (barva, trvanlivost).

Výrazový projev jedinců je ovlivněn celou řadou vnějších i vnitřních činitelů. Působivost daného stromu navenek ovlivňují přírodní podmínky spojené s dostatkem zdrojů pro zdárný růst (kvalitní půda, dostatek vody, světla apod.) a dále pak kultivovanost prostředí, ve kterém se jedinec nachází (pozice a umístění v prvku parkové úpravy, reprezentativnost místa, jeho funkce v systému zeleně daného sídla či volné nebo komponované krajiny). Zároveň svoji významnou roli hraje i zdravotní stav daného jedince a péče o něj. Z vnitřních činitelů se jedná o druh stromu a genetické dispozice konkrétního jedince, které spoluurčují vzrůst či charakteristický tvar koruny.

PŮSOBIVOST STARÝCH STROMŮ

Již staří Keltové byli známi jako velcí obdivovatelé a uctívači stromů. Stačí vzpomenout na posvátné háje a mystérium dubů nebo jmelí, obřadně odsekávaného posvátnými zlatými srpy.

Slované rovněž obdivovali staré stromy ve svých kultovních hájích. Do nich vstupovali jen „povolaní“ a stromy, které je tvořily, byly nedotknutelné. Padlé stromy zůstávaly ležet na zemi, ani větev nesměl nikdo odlomit.

Po přijetí křesťanství lidé považovali staré stromy za odkaz předků a za svoje ochranné stromy. U velikánů na návsích (odtud tradice návesních stromů) se lidé scházeli na besedy a probíhala zde různá rokování.

Úctu ke starým stromům dosvědčuje například i nařízení Karla IV., aby se staré stromy nekácely, protože jsou krásné.

Můžeme zalistovat i v knihách našich předků. Známý šumavský spisovatel Karel Klostermann ve svém díle vypráví mnoho příběhů o úctě ke stromům a k lesu, dědící se z generace na generaci. Snad proto otce a dědy tolik zabolí, když životaschopný a silný les zničí vichřice. Nezřídka dojde i k onemocnění nebo úmrtí majitele, tolik spjatého s jeho existencí.

Velkým milovníkem starých stromů byl Jan Evangelista Chadt-Ševětínský, který celý život poukazoval na nešetrný vztah k památným stromům, a koncem 19. století se proto rozhodl sepsat jejich seznam, aby na ně zachoval vzpomínku pro budoucí generace. Ve svém příspěvku do časopisu „Český lid" v úvodu napsal:

V různých krajích zemí koruny České zříme staré velikány stromů, němé svědky dávné minulosti. Mnohé z nich vyznačují se vysokým stářím až 2 000 let. Jiné jsou památné historickými zmínkami v knihách pamětních a ve spisech historických. K jiným druží se různé pověsti v lidovém podání. Některé mají zvláštní jména po osobách z historie. Mnohé stojí u bývalých stezek zemských, u kapliček, u stavení, u křížů a bývají body trigonometrickými. Valná většina z nich vyniká obrovskými rozměry. Mnohé odedávna byly mezní znamení, jiné budily pozornost podivným vzrůstem. Právem předkové naši prokazovali starým a památným stromům úctu velikou. Ale žel, lid nynější až na malé výjimky nevěnuje velikánům takové pozornosti a ochrany, jaké zasluhují. Pro okamžitý nepatrný zisk kácí a ničí nemilosrdně tyto pamětníky naší historie. Přátelé přírody měli by pamětníky ty vzít v ochranu, poukázat na sobecké jich ničení a dle možnosti zamezovat jich vymizení.

(Chadt 1908)

První přehled památných stromů v Čechách publikoval roku 1899, o devět let později vyšel rozšířený soupis pod názvem Staré a památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Zahrnoval celkem 165 stromů a roku 1913 vyšlo v Písku ještě další vydání, tentokrát už s popisem 320 stromů a 160 ilustracemi. Z jeho záznamů o starých stromech čerpáme dodnes.

Staří velikáni jsou odedávna přirozenou složkou naší krajiny a působí impozantním dojmem.

Jsou jejím klenotem. Spoluvytvářejí kraj domova a dávají dané krajině historický ráz.

Nápadnou a poutavou siluetu koruny, prastarý kmen s rozbrázděnou borkou, větvemi o velikosti samostatných stromů, široko rozložené kořenové náběhy a křivolaké a propletené větve – tím vším je každý strom jedinečný. Staré stromy mají též dutiny, které vznikají přirozeně rozkladem starého dřeva. Tvorba dutin je jedním z přirozených projevů stárnutí stromů. Dutiny rovněž představují jednu z dalších estetických hodnot, kterou staří velikáni mohou mít. K prostorům v kmenech se vázaly pověsti, sloužily jako úkryt, či dokonce v některých z nich vznikly zvonice či kaple.

Věkovité stromy odedávna přitahovaly pozornost lidí. Často se stávaly inspirací pro umělce, jako jsou malíři, básníci, skladatelé či fotografové.

Pod starými stromy se sdělovaly důležité informace z chodu obcí či se plánovala vojenská tažení.

Starý strom je němým svědkem minulosti, pamětí generací a poselstvím budoucnosti pro ty, co přijdou po nás.

Staré stromy rovněž inspirují svojí vytrvalostí a zpříjemňují životní prostředí, v němž žijeme. Přispívají tím k regeneraci našich sil.

Strom může taktéž ve svém těle uchovávat řadu informací o svém životě a vývoji. Tyto vlastnosti mohou mít zásadní význam pro poznání vlastností stanoviště nebo dosavadního působení člověka na velikána a jeho reakce na toto působení (např. pěstování, poškozování, způsob využívání).

Vědní obor dendrochronologie analyzuje stáří dřeva pomocí letokruhů. Stáří daného kusu dřeva je možné zjistit s přesností na jeden rok.

Velikáni jsou zároveň ostrovem či oázou pro život mnoha dalších organismů. Řada živočichů, rostlin či hub se bez starých stromů neobejde. Stromy s odumírajícím a trouchnivějícím dřevem jsou pro některé živočichy doslova rájem. Úbytek těchto stromů má za následek, že jsou živočichové závislí na tomto typu prostředí zvláště chráněni či ohroženi.

Úcta ke starým stromům přinesla i zájem o jejich ošetřování a prodloužení jejich života. Pouze promyšlená a odborná péče o veterány může zajistit jejich delší setrvání na místě. Některé zásahy stromům v minulosti uškodily. Příkladem může být vyzdívání či vyplňování dutin nejrůznějšími materiály. Dnes již víme, jak dobře a efektivně starým stromům pomoci.

Péčí o dřeviny, zejména v urbanizovaném prostředí, případně speciálními sanačními zásahy na solitérních stromech ve speciálně založených okrasných výsadbách zvláštního významu v krajině (památné stromy, významné aleje, zámecké parky apod.) se zabývá vědní obor zvaný arboristika.

K prastarým stromům naší vlasti patří i Žižkův dub v Želivě, jehož mohutný kmen má obvod téměř 8 metrů. Podle pověsti u dubu poblíž rybníka tábořili husité při obléhání Želivského kláštera roku 1424.

LITERÁTI O STROMECH

Mnoho spisovatelů našlo ve stromech zalíbení či dokonce inspiraci ke své tvorbě.

Alois Jirásek ve svém díle *Domů a jiné obrázky* v kapitole „Stromy" píše následující:

Mnozí rádi vyhledávají starožitnosti v zemi, v museích, tvrze i hrady a jiné historické památky. Já zase prastaré pamětníky — věkovité stromy. Shledávám se s nimi nejčastěji v samotách, kdež zůstaly utajeny lidské hrabivosti, nebo kdež je zachovala šetrnost prostého lidu, která je snad zbytek oné posvátné úcty, kterou k nim chovali jeho předkové, jelikož k sídlům mocných bytostí a duchů.

Co mne k nim vábí?

Je-li to bezděčná úcta k vysokému věku, k síle, jež tolikráte déle než my odolává zkáze a smrti nám tak za krátko souzené? Je-li to pomyšlení na vše to, co nemluvný ten svědek trouchnivého již těla, ale svěží dosud a ohromné koruny pamatuje, co přestál bouří a vichrů, co mrazů a metelic, co pokolení za jeho věku žilo, zápasilo, mořilo se a radovalo a trpělo, až všechno pomřelo?

Unaven lidmi i prací rád se na čas utíkám do stínu těch velikánů, kteří mně prchajícímu před společností jsou nejmilejšími společníky. Oni jsou minulost a přece „jdou s časem".

Ať stojí o samotě v širošíré krajině, ať v hájovém mlází nebo ve tmavé hlubině rozlehlého hvozdu, vždy dojímají a dojímaly vnímavou mysl. Dokud neuměl člověk budovati a klenouti smělé, nádherné báně, měl mohutné, šeré klenby věkovitých stromů. Poesie starých hájů, tajemné šero jejich i ševel účinkovaly mocně na živou mysl našich předků. Tu povznášeli svá srdce k bohům, kteří k nim tu mluvili tajuplným hlasem haluzí a vln, odkud vyšlehovalo tajemné, magické světlo věšteb, tu ve stínu omšených pamětníků rodily se báje i zpěvy hrdinských varyt.

Teď usedám pod nimi, moderní unavenec, abych užil klidu jejich i samoty; řeč jejich od věků jednostejná, líbezná, vzrušivá, jež několika pokolením šuměla v sen a dumu, konejší neklidnou, nespokojenou mysl. Naslouchám, nazírám v kraj nebo v klidný ruch lesa, a volněji dýchám, zapomínaje na rozpory, vzbuzené knihami a poznáním lidí. V duši probouzejí se dojmy mladých let jako ohlas líbezných, dávno zaniklých zvuků a jest jí, jakoby mladla. A přece cítí žalné zatrnutí nad tím, že vše to zašlo a že již nemá té síly, aby tak ještě jednou, a tak živě a vroucně cítila a — šťastna byla."

(Jirásek 1897)

Jaroslav Vrchlický se své sbírce *Strom života* opěvuje v básni „Píseň kořenů" jejich sílu, mohutnost a odolnost.

Jen se bratři protáhněme
v staré matce zemi.
Pijme tam co nalezneme,
všemi ručejemi:
vždycky staré Síly
vzdor a vytrvalost,
k velikému cíli
houževnatost, stálost!

Neoblomné vytrvání
proti každé bouři,
proti větrům odhodlání,
když se z vrchů kouří,
zhrdu proti blesku,
když nám sjíždí po pni,
třeba v hromotřesku,
bouře předpotopní!

Vědomí, že my to nesem,
v čem ty vichry třeští,
a že my se nezatřesem
v krupobití, v dešti.
Větve mají právo,
prohýbat se vánkem,

nám je v zemi zdrávo
nekonečným spánkem.

Náš však spánek – to zdroj bytí;
základny jsme všeho
odvěkého v zemi žití,
bez dna nezměrného!
Na nás mladé listí,
na nás květ a plody,
vše co zrá, se čistí,
pouští ve závody.

Naše jest jen země vůně,
čerstvá vůně hlíny,
naše taje v skalin lůně
s hrobů tmou a stíny;
tmou se nejlíp život chytá
prvních vláken matky,
tmou se živí, vře a splítá
veškerý taj látky.

Jen se braši protáhněme
v staré naší zemi,
dokavad k ní pevně lneme,
žijem třeba němy.
Šťáva která běží,
a se námi třese,
nový život svěží
věčné hmoty nese!

(Vrchlický 1941)

DOPORUČENÍ K VÝSADBĚ VÝZNAMNÝCH STROMŮ

Přípravám na vysazení výjimečného stromu je třeba věnovat mimořádnou pozornost. Dřevina, která dostane do vínku určité poselství, by se měla stát reprezentativní chloubou a ozdobou daného sídla. Dále jsou uvedena základní pravidla, jak je doporučeno postupovat při výsadbě důležitého stromu. Pokud má daný strom připomínat určitou událost, pak je potřeba přijmout při výsadbě nadstandardní opatření. Správně provedená výsadba je základem úspěchu.

Výběr vhodného místa pro výsadbu

Při hledání optimální lokality pro růst významného stromu je klíčové, aby daná dřevina měla co nejlepší podmínky pro svůj rozvoj a aby na stanovišti vydržela co nejdéle.

Pro důstojnou připomínku určitého poselství je potřebné zvolit reprezentativní místo (v optimálním případě veřejné prostranství).

Při výběru konkrétní lokality je třeba zvolit takovou, kde strom nebude do budoucna ohrožen – např. výstavbou, dopravou, výkopy a terénními úpravami a působením dalších negativních vlivů. Rozhodující jsou pro správný vývoj a trvalost stromu přírodní podmínky.

Hlavními faktory úspěšného růstu daného stromu jsou kvalitní zemina, dostatek vody a vzduchu v půdě a světlo. Dále na strom pochopitelně působí teplota, větrné proudění nebo čistota ovzduší. Dalším faktorem je dostatečně veliký prokořenitelný prostor a možnost v dospělosti plně rozvinout svoji korunu.

Vhodné jsou travnaté plochy ve větší vzdálenosti od komunikací, kde se strom může stát lokální dominantou. Naopak neperspektivní z hlediska trvalosti stromu jsou rušné, zadlážděné plochy s nadměrným pohybem chodců a pojezdem automobilů.

Ke snížení pravděpodobnosti kolizí mezi stromem a okolím je vhodné dřevinu ochránit proti možnému mechanickému poškození (vandalismus, sečení) či nežádoucímu zhutnění půdy (sešlap) v okolí kmene instalací technických prvků (plůtky, ohrádky) či vegetačního doprovodu (poléhavé keře, trvalky). Podrobněji jsou tyto možnosti představeny v následujících kapitolách.

Při plánování místa výsadby je zároveň nutné držet se zákonných a dalších omezení, které s tímto aktem souvisí (například souhlas vlastníka pozemku či souhlas orgánu státní památkové péče s výsadbou dřevin v památkově chráněných územích).

Přihlédnout bychom měli též k ochranným pásmům sítí technického vybavení.

Neopomenutelným krokem při plánování výsadby významného stromu je výběr podoby jeho označení. Umístěním informace u stromu zabráníme ztrátě jeho poselství a jedinečnosti.

Důležitá je realizace stabilního označení, které bude s hrdostí přenášet jeho kulturně-historické hodnoty dalším generacím.

Z hlediska termínu výsadby je vhodné období vegetačního klidu.

Volba výsadbového materiálu

Dalším hlavním faktorem pro úspěšnou výsadbu je výběr vhodného druhu, kvality a velikosti výsadbového materiálu.

Obecně dáváme přednost našim domácím dlouhověkým stromům. Výsadní postavení má v případě významných stromů lípa (*Tilia*), která je naším národním stromem. Pro svoji symboliku bývá vysazována nejčastěji. Původní je u nás lípa srdčitá a lípa velkolistá.

V sídlech se znečištěným ovzduším můžeme volit i odolnější druhy stromů, avšak vždy je nutné, aby daný strom přirozeně zapadl do daného místa.

Pořízení výsadbového materiálu

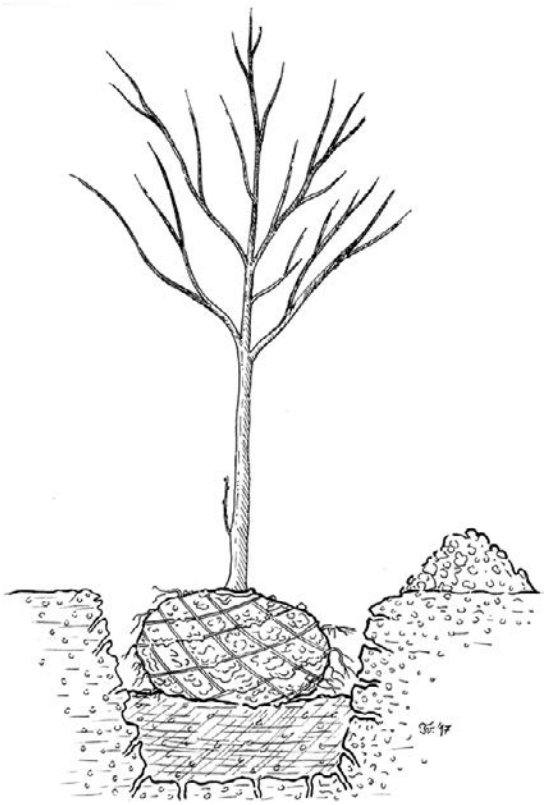
Nejvhodnější je odebírat výpěstky přímo ze specializovaných školek, kde jsou typy a kvalita výsadbového materiálu určeny technickými normami. Důležité je zkontrolovat kvalitu. Sazenice stromů musí být zdravé, bez známek poškození kmene a kosterních větví s vyzrálými výhony, bez chorob a škůdců. Zvýšená pozornost musí být věnována kořenům, kořenovému balu a kořenovému krčku. Pokud některý jedinec daným parametrům neodpovídá, je nutné požadovat výměnu za jiný.

Typy výsadbového materiálu

Pro výjimečné výsadby jsou vhodné vzrostlejší stromky, které jsou nabízeny se zemním balem nebo kontejnerované. Tento typ výsadbového materiálu se označuje jako krytokořenný.

Prostokořenný sadební materiál (tedy sazenice bez kořenového balu) je citlivější na zacházení během přepravy a výsadby. Prostokořenné stromky jsou nabízeny v menších velikostech a nejsou tím pádem vhodné pro slavnostní výsadby.

Krytokořenný materiál mírní povýsadbový šok (růst není při výsadbě prakticky přerušen). Pro slavnostní výsadby nepoužíváme menší výpěstky než stromy s obvodem kmene 10–12 cm či 14–16 cm.

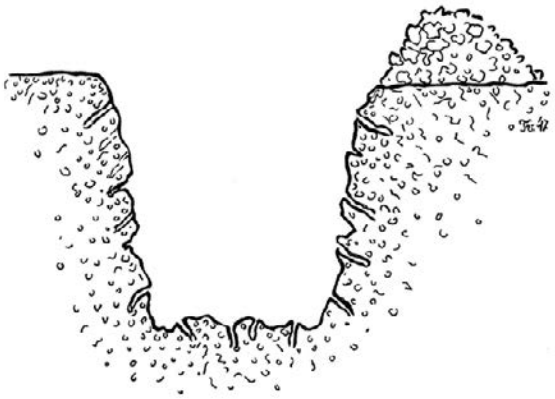

Přeprava dřevin

Při přepravě chráníme dřeviny před poškozením, nevystavujeme je slunci, větru a přímým účinkům teplot. Kořeny je potřebné zachovat vlhké a ve tmě. Nesmí dojít k jejich vyschnutí.

Příprava výsadbové jámy

Pouze správně provedená výsadba a patřičná následná péče je základem úspěchu. Můžeme mít sebelepší výsadbový materiál, ale pokud nezajistíme řádnou výsadbu a přijatelné podmínky pro ujmutí a růst stromu, veškerá snaha vyjde naprázdno a výsledkem budou chřadnoucí a skomírající dřeviny.

Důležité je říci, že čím větší výsadbová jáma, tím lépe bude nový strom prospívat. Její hloubka by měla být přibližně stejná nebo jen o něco málo větší, než je výška kořenového balu. Šířka výsadbové jámy by měla být minimálně 1,5–2násobek šířky kořenového balu. Ideální tvar výsadbové jámy je kónický. Stěny jámy – pokud možno – zdrsníme a zkypříme rýčem, aby se mohly kořeny do budoucna snáze dostat do okolní rostlé zeminy.

Dno výsadbové jámy rovněž nesmí být hladké a zhutněné, ale je nutné jej taktéž narušit.

Nekvalitní půdu z výsadbové jámy promícháme s předem připraveným lehce prokořenitelným a kvalitním zahradnickým substrátem. Alespoň

50 % vykopané zeminy by však mělo být použito při zasypání. Pro zlepšení podmínek pro růst můžeme přidat půdní kondicionéry.

Na většině stanovišť ve městech a návsích byla půda v průběhu let a vlivem stavby výrazně zhutněna a je nevhodná pro zdravý růst kořenů. Nakypření půdy ve velkém okruhu kolem stromu umožní novým kořenům rozšířit se do volné půdy a urychlit zakořenění. Většina kořenů bude růst v horních 30–40 cm půdy.

Výsadba a kotvení stromu

Kořenový krček (místo u báze kmene, kde se začínají větvit kořeny) má být při povrchu rostlé země. Strom „neutápíme“ ani nesázíme příliš mělko. Hloubka jámy by měla být zhruba shodná s výškou balu. Manipulace se stromem je přípustná pouze za bal, nikoliv za jeho kmen. Strom s obvodem kmene větším než 20 cm by měl být umístěn ve výsadbové jámě tak, jak byl ve školce – proto při dobývání musíme označit severní stranu stromu a při výsadbě touto značkou strom opět v jámě natočit na sever.

Před vložením stromu do jámy pochopitelně odstraníme kontejnery, květináče či další obaly, jež nemohou v půdě zetlít.

U dřevin s kořenovým balem je potřebné rozvázat uzly obalového materiálu na vrchní straně balu a uvolnit úvazek na kořenovém krčku. Pokud kořenový bal obepíná přírodní juta či je zajištěn drátěným košem z rychle se rozkládajícího drátu (tzv. černý drát), můžeme tyto materiály ponechat ve výsadbové jámě (do roka se přirozeně rozpadnou). Drátěné pletivo balu musí být v horní části uvolněné a vrchní stahovací drát musí být přestřižený, aby ještě před jeho rozpadem nedošlo k zařezávání drátu do kmene stromu. Pokud by drátěný koš byl z pozinkovaného pletiva, které se v půdě nerozloží, předem ho odstraníme.

Vzrostlý strom je důležité ukotvit pomocí kůlů (ochrana proti větru, mechanickému poškození, vandalismu). Minimálně dva kůly umisťujeme po směru provozu (aby se strom co nejvíce ochránil před mechanickým poškozením). Vhodnější je využití tří kůlů, které po dokončení výsadby spojíme pojicími lištami. Kůly zatloukáme do dna jámy ještě před jejím zasypáním.

Kořeny a kořenové baly je potřebné obsypat zeminou ze všech stran a pečlivě zhutnit. Nesmí vzniknout vzduchové kapsy, které by mohly způsobit zasychání kořenů. Při přitlačování zeminy dbáme na to, abychom nepoškodili bal či kořeny nebo kořenový krček.

Následná zálivka vodou napomůže sesedání (v případě slehnutí zeminy se doplní substrát).

Povrch zeminy v nejbližším okolí stromu je vhodné upravit do mísy, v níž se bude držet voda při zálivce. Závlahová mísa kruhového tvaru by měla být ideálně alespoň o 1/3 větší než výsadbová jáma.

Závlahovou mísu a povrch zasypané jámy je vhodné pokrýt mulčem (drcená kůra, dřevěné štěpky). Ten zadržuje vlhkost, chrání před extrémními teplotami a snižuje konkurenci trav a plevelů. Vrstva mulče by neměla být silnější než 10 cm a mulč neumisťujeme těsně ke kmeni.

Nezapomínáme na ochranu kmene před korní spálou. Nejčastěji se používají rákosové, bambusové nebo slaměné rohože.

V případě potřeby můžeme ochranu stromu posílit proti mechanickému poškození, ohryzu či okusu např. drátěným pletivem umístěným na kotvicí kůly.

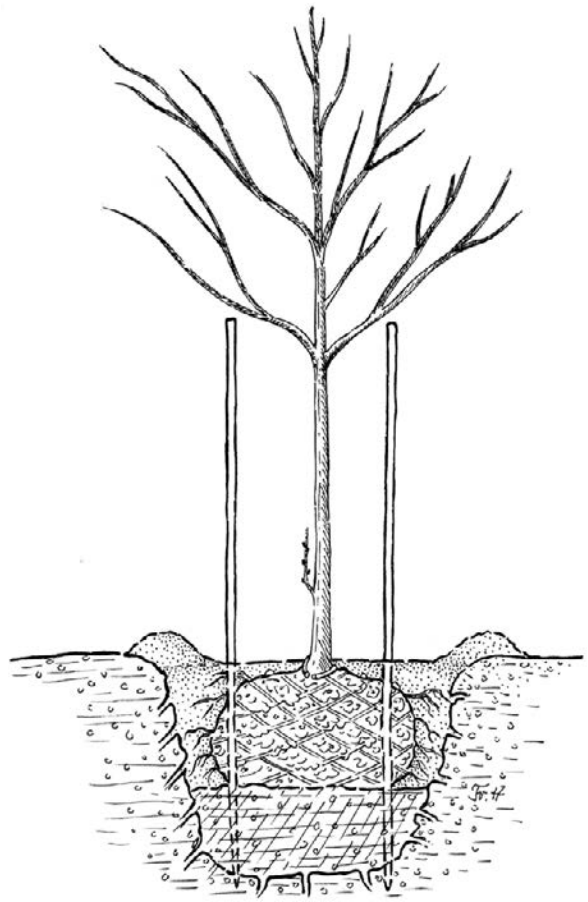
Nejzávažnější poškození nových výsadeb v sídelní zeleni způsobuje sečení křovinořezem, které poškodí bázi kmene. Takovéto poškození bývá pro strom zásadní a mnoho výsadeb jím bývá natolik poničeno, že je nutné stromy vyměnit.

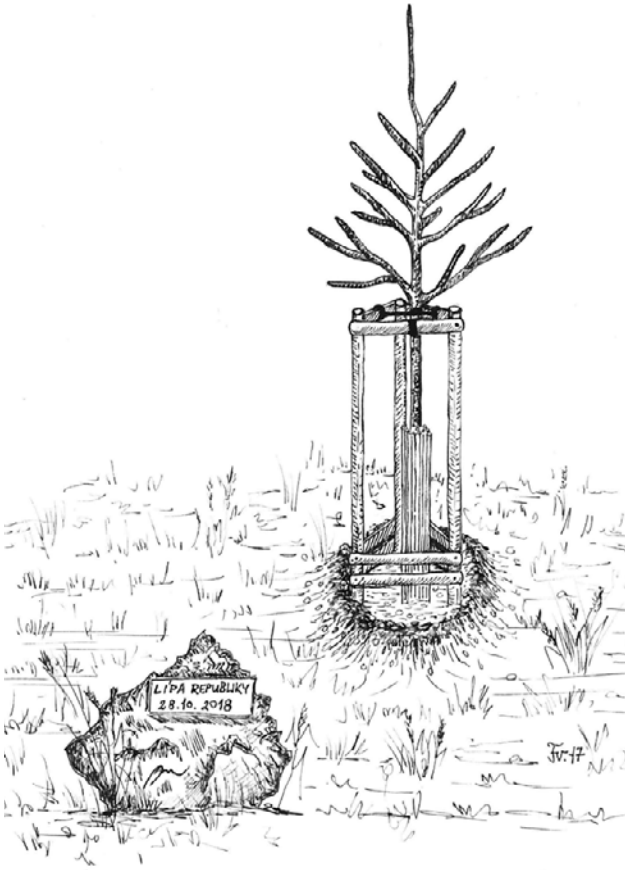
Po výsadbě upevníme kmen stromu ke kotvicím kůlům pomocí fixačních úvazků. Využíváme osmičkových uzlů a úvazek zajišťujeme proti posunutí. Úvazky nesmí poškozovat kůru ani bránit tloustnutí kmene.

Zároveň by měl být proveden povýsadbový řez, při kterém dochází k vyrovnání objemu kořenového systému a objemu koruny. Řez by měl být svěřen odborníkům. Zásadní je, že nikdy neodstraňujeme vrcholový výhon – terminál.

Následovat by měla dostatečná zálivka.

Vlastní výsadbou ovšem péče o strom zdaleka nekončí. Je nutné zajistit kvalitní a zodpovědnou následnou péči trvající několik let.

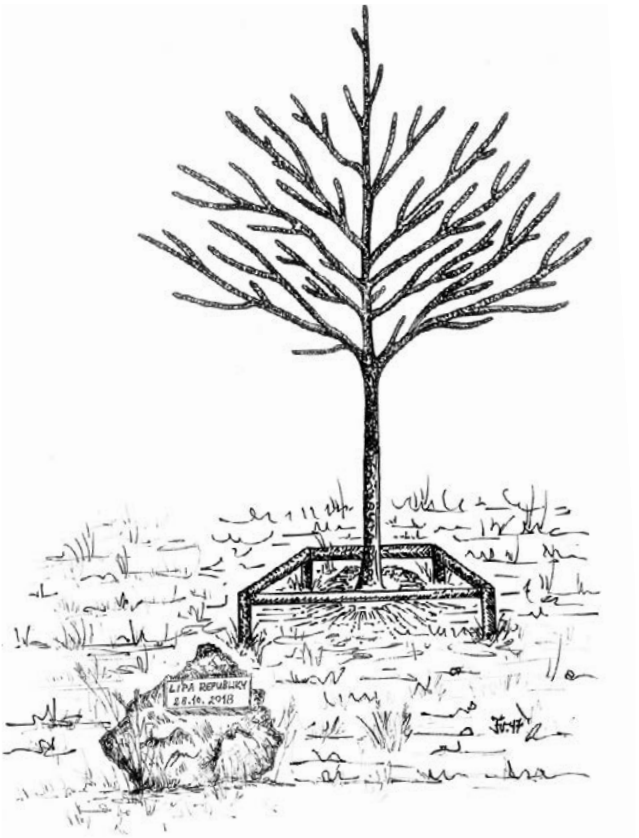

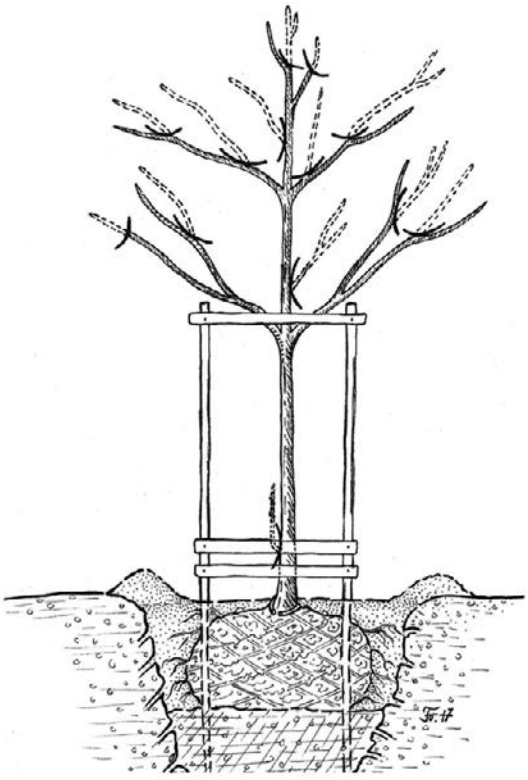
Povýsadbová péče

Pro zdárné ujmutí a optimální růst nově vysazeného stromu je potřebné provádět následující opatření:

- zálivka a hnojení: závlahová mísa je udržována minimálně po dobu dvou let a dále pak po celou dobu, kdy probíhá zálivka; délku povýsadbového šoku lze orientačně stanovit na 1 rok na každých 80 mm obvodu kmene (zaokrouhlených nahoru), hnojení se využívá zejména tehdy, jsou-li stromy vystaveny stresu (např. poškození, choroby, nepříznivé klimatické vlivy), pro podporu regeneračních schopností
- péče o závlahovou mísu, kypření a odplevelování výsadby
- výchovný řez korun mladých stromů: jeho cílem je podpoření charakteristické architektury a tvaru koruny, který je pro daný druh typický a dává

předpoklad pro vytvoření zdravé, vitální funkční a stabilní koruny v období dospělosti stromu
- pravidelná kontrola ochrany kmene, kotvení a úvazků: stínicí rohože jsou obvykle odstraněny po 2 letech, ochranu proti okusu a ohryzu je nutné udržovat déle, do doby, než si strom vytvoří hrubší borku, nadzemní kotvení je nutné kontrolovat jednou za vegetační sezónu, rovněž musí být kontrolovány a povolovány úvazky, kotvení je obvykle odstraňováno po 2 letech
- ochrana před chorobami a škůdci: v průběhu vegetace je potřeba sledovat celkový stav dřeviny a v případě zjištění napadení je nutné patogenní organismus identifikovat a podle druhu a nebezpečnosti zajistit adekvátní opatření
- ošetření mechanických poranění vzniklých při výsadbě a v prvních letech po ní.

V dalších letech po výsadbě strom pravidelně kontrolujeme a reagujeme na jeho zdravotní stav a vitalitu. V případě déletrvajícího sucha přistoupíme k zálivce.

Technické či vegetační prvky zajišťující mechanickou ochranu stromu pravidelně udržujeme a pečujeme o ně. Rovněž dbáme na to, aby i stabilní označení bylo v dobrém stavu.

Případné negativní záměry, jež by ovlivnily významný strom, jeho růst či snížily jeho hodnotu nebo důstojnost místa, kde roste, by měly být vyloučeny a nemělo by dojít k jejich realizaci.

V případě nemožnosti jiného řešení a nevyhnutelnosti zásahu do okolí stromu je nutné důsledně uplatnit ochranu stromů při stavebních činnostech.

Vhodnou pomůckou je arboristický standard Výsadba stromů (SPPK A02 0013:2013), který vydala AOPK ČR, či využití oborové normy, např. ČSN 83 9021:2006 Technologie vegetačních úprav v krajině – rostliny a jejich výsadba.

PÉČE O STARÉ STROMY

Stárnoucí, staré (senescentní) a odumírající (senilní) stromy se zpravidla, na rozdíl od stromů dospívajících a dospělých, vyznačují zvýšeným biologickým potenciálem (jsou často významnými biotopy pro mnohé živé organismy, včetně zvláště chráněných druhů). Péče o tyto stromy a pěstební opatření (zásahy) na nich prováděné jsou proto mnohdy zaměřeny zejména nejen na zachování či zvýšení jejich vitality, zachování či dokonce zvýšení jejich stability (odolnosti vůči vývratu či zlomu kmene a kosterních větví) a perspektivy na stanovišti, ale též zachování či zvýšení jejich biologického potenciálu. Ovšem jen do té míry, kdy tato péče a prováděná opatření nezpůsobí jejich rozsáhlé poškození. Hlavním úkolem péče o staré a odumírající stromy je snaha o zpomalení přirozeného procesu jejich stárnutí a odumírání, které ve skutečnosti znamená zejména zachování či dokonce zlepšení stanovištních podmínek stromů, v nichž zpravidla desítky let rostou a na něž jsou zvyklé (zejména je důležité se vyvarovat jakýchkoliv náhlých negativních změn v kořenovém prostoru těchto jedinců).

Dalším cílem péče o staré stromy je napomáhat procesu transformace jejich pomalu odumírajících korun se suchými větvemi na obvodu bez významnějších rušivých zásahů do jejích regenerujících částí u báze kosterního větvení či na kmeni. Přirozený vzhled starých stromů je jedním z významných požadavků na jejich ošetření. Veškerá pěstební opatření (zásahy) by proto pokud možno měla mít charakter zakrývající jejich antropogenní (člověkem vytvořený) původ.

Za účelem zabránění rozpadu korun starých stromů a k podpoře přeměny primárních korun v nové sekundární se provádí velmi často postupná obvodová redukce, která je v souladu s jejím přirozeným ústupem. Za účelem zvýšení stability starého stromu (odolnosti vůči vývratu z kořenů, zlomu kmene či kosterních a jiných silných větví v koruně) lze provádět buď obvodovou redukci zahrnující především ty části koruny, u nichž je vysoké riziko selhání (silné dlouhé suché větve, větve s otevřenými dutinami, prasklé či jinak infikované větve, výrazná asymetrie koruny a podobně), nebo zajistit jejich stabilizaci bezpečnostními vazbami, popř. kombinovat řez koruny s instalací vazeb či podpěr. Obrost sekundárními výhony níže v koruně, na kmeni a v oblasti kořenových náběhů starých stromů často představuje efektivní náhradu ustupující periferie koruny. Proto je v rámci pěstebních opatření tento obrost zcela ponechávána, případně pouze citlivě redukován. Zvláště v případě kořenové a pařezové výmladnosti je nutné respektovat požadavky na využívání stanoviště. V případě asymetrických korun starých stromů lze provádět jejich symetrizaci. Účelem je zamezit vzniku zatížení větví krutem. Technologie provedení odpovídá lokální redukci za účelem stabilizace. Pokud je to možné z hlediska zajištění provozní bezpečnosti, v korunách starých stromů se ponechávají zejména stabilní suché větve, případně jejich vhodně redukované části. Zahřížené spodní větve starých stromů představují možnost další vegetativní propagace stromu. Pokud to stanoviště umožňuje, zahřížené části je vhodné účelně chránit. Sklánějící se větve, u kterých je pravděpodobný dotyk s půdním povrchem, není vhodné odlehčovat či podpírat. Veškeré redukce živých částí koruny spojené s odstraňováním asimilačního aparátu probíhají v postupných etapách s opakováním definovaným v rámci plánu pěstebních opatření. V opodstatněných případech lze doporučit i cílený bezzásahový režim s ponecháním stromu nebo části porostu přirozené dekompozici.

Plán pěstební péče o staré stromy (zahrnující zejména péči o jeho stanoviště, řez větví a jejich stabilizaci bezpečnostními vazbami) by měl být vytvořen na základě dokonalé znalosti stavu stromu a lokality, na níž roste, podpořený specializovanými průzkumy (např. biologickým průzkumem, přístrojovými metodami hodnocení stability a vitality stromu apod.), jejichž závěry budou akceptovány orgány ochrany přírody.

Charakteristické pro péči a dlouhodobé kvalitní ošetřování starých stromů je zejména:

- zachování a péče o přirozeně vytvořené mikrohabitaty ve kmeni a v koruně starých stromů využívané jinými živými organismy (zejména ptáky, netopýry, bezobratlými a savci či dokonce rostlinami) spadajícími do kategorie zvláště chráněné druhy (ZCHD) – jedná se hlavně o otevřené (ale i uzavřené) dutiny bází kmene a kosterních větvení, vletové a výletové otvory na kmeni a silných větvích starých stromů, praskliny, trhliny, odloupnutou kůru, zlomené pahýly větví, vodní kapsy (dendrotelmy) apod.
- člověkem uměle vytvářený řízený ústup koruny (obvodové, případně lokální redukce)
- maximální ponechání obrostu sekundárními výhon na kmeni či v kosterním větvení
- symetrizace obvodu odumírající koruny
- ponechávání stabilních silných suchých větví v koruně
- ponechávání ořezaných či odlomených větví v koruně, na kmeni nebo v blízkosti ošetřeného stromu a management jejich postupné pomalé degradace
- ponechávání a ochrana nalomených větví, popř. zahřížených větví u země
- rozložení pěstebních opatření do několika etap
- péče o stanoviště, na němž strom roste, a management okolního porostu – zejména je nutné zamezit jakékoliv negativní činnosti v kořenovém prostoru starého stromu, včetně odstraňování kořenů a poškozování povrchových kořenů či kořenových náběhů.

Regionální předpoklady při volbě druhů stromů

Při volbě druhu stromů na konkrétní místo nemůžeme postupovat nahodile, ale vždy je nutné nejprve zohlednit nároky konkrétní dřeviny pro její zdárný růst. Jsou to přírodní poměry a procesy v krajině, jež dávají předpoklad určité druhové skladbě a rozmanitosti vegetace, která v území může růst.

Perspektivy růstu zeleně závisí na přírodních podmínkách území (reliéf, půdy, klima atd.), které ji limitují. Charakter stanovištních podmínek (sklon a expozice svahů, kyselost půd, vlhkostní poměry, množství srážek apod.) ovlivňuje zastoupení druhů v závislosti na existenčních možnostech a nárocích dřevin.

Teplotní podmínky jsou u nás ovlivněny především nadmořskou výškou. Důležité jsou i poměry vláhové. Se stoupající nadmořskou výškou se snižuje průměrná roční teplota, ale naopak stoupá množství srážek a relativní vzdušná vlhkost.

Základním podkladem pro správnou volbu dřevin je tzv. rajonizace, tedy roztřízení dřevin podle jejich nároků.

Charakteristika potenciální přirozené vegetace poskytuje informace o původním druhovém zastoupení vegetace, které by bylo v daném území přirozené, kdyby nebylo ovlivněné člověkem. Mapa potenciální přirozené vegetace je významným zdrojem pro určení geografické původnosti rostlin.

Dalším faktorem promítajícím se do výběru konkrétního druhu jsou kulturně-historické hodnoty daného území a lokální druhová identita řešeného místa, která ho charakterizuje a určuje jeho obraz. Každý druh stromu má jiný vzrůst, jinou působivost atp. V historických jádrech měst a ve venkovských sídlech by výběr nových druhů měl probíhat s rozmyslem a s respektováním po staletí utvářené tradice. Jednoznačně preferujeme naše domácí druhy, jež

STROMY TYPICKÉHO VENKOVSKÉHO SORTIMENTU

Následující stromy jsou považovány za venkovský sortiment s uvedeným místem použití:

ovocné stromy – náves, cesty
javor babyka (*Acer campestre*) – hřbitov
javor mléč (*Acer platanoides*) – náves, hřbitov
javor klen (*Acer pseudoplatanus*) – náves, hřbitov, u vjezdu do stavení
jírovec (*Aesculus hippocastanum*) – náves, hřbitov, vesnice
bříza (*Betula pendula*) – sakrální stavba, hřbitov, krajina, stromořadí
jasan (*Fraxinus excelsior*) – náves, u vjezdu do stavení, cesta za humny, hřbitov
ořešák královský (*Juglans regia*) – náves, u vjezdu do stavení, hospodářský dvůr
moruše (*Morus sp.*) – zahrada
topol (pyramidální topol) (*Populus sp.*) – vesnice
švestka (*Prunus domestica*) – záhumenní cesta
hrušeň (*Pyrus communis*) – náves, u vjezdu do stavení
dub zimní (*Quercus petraea*) – náves, hřbitov
dub letní (*Quercus robur*) – náves, hřbitov
dub (*Quercus sp.*) – krajina, vesnice, u sakrální stavby
vrba (*Salix sp.*) – rybník, vesnice, na návsi
jeřáb (*Sorbus sp.*) – krajina, stromořadí
lípa srdčitá (*Tilia cordata*) – náves, hřbitov
lípa (*Tilia sp.*) – náves, sakrální stavba, symbol republiky, hospodářský dvůr, u vjezdu do stavení
jilm (*Ulmus sp.*) – vesnice, u vjezdu do stavení.

formují naše prostředí po generace a které vtiskují naší krajině typickou „českost“. Hojně používaným druhem je náš národní strom – lípa, vytvářející na návsích, náměstích a na dalších místech ustálený obraz našich sídel a krajiny. V tomto směru je zcela nenahraditelným druhem.

Perspektivy v uplatnění zeleně v sídlech ve 21. století

Na stromy v sídlech působí celá řada stresových faktorů, které je ovlivňují.

Do popředí se dostává dostupnost vody v půdě, jež je jednou ze základních podmínek pro růst stromů. Její nedostatek je citlivě vnímán a mnohdy je limitujícím faktorem pro existenci daného stromu. Velkou měrou se nedostatek vody projevuje na rychlosti růstu. Množství dostupné vody v půdě je dáno půdními charakteristikami, z nichž nejpodstatnější je zrnitost a půdní struktura.

Zhutněním půd či jejich překrýváním nepropustnými materiály (asfalt, beton, dlažba) dochází k velikému snížení výměny plynů mezi půdou a atmosférou. Půda je pak v důsledku dýchání kořenů obohacována o oxid uhličitý, který je při zvýšené koncentraci toxický pro kořenové buňky.

V podmínkách teplého a suchého klimatu tedy budou mít vážnější problémy především dřeviny horské a podhorské nebo ty, jež vyžadují vlhké a humózní půdy.

Problematický je též nedostatek živin v půdě a chybějící humusová vrstva. Navážky a půdy se zbytky stavební suti mění pH. V člověkem přetvořené krajině vzniká antropogenní půda, která má změněné půdní horizonty a zcela jiné vlastnosti než přirozená půda.

Negativně působí na stromy též kontaminace půdy, přičemž nejrozšířenější změnou je zasolování půdy. Ve městech nepříznivě ovlivňují půdu psí výkaly. Problematický může být i únik plynu.

Zvláště ve městech zeleň ovlivňují klimatické poměry, které určuje výrazné kolísání teplot vzduchu. Umělé povrchy se přehřívají a teplo sálá přímo do korun stromů. V sídlech je též nižní relativní vlhkost vzduchu, čímž dochází k větší ztrátě vody v listech. Usazování prachových částeček na listech stromů

ucpává průduchy. Poškození stromů a jejich vývoje způsobuje též znečištěné ovzduší.

Cílem správce zeleně by mělo být co nejvíce eliminovat a snížit tyto stresové faktory a jejich fatální dopad na stromy. Jedině perspektivní a esteticky hodnotná zeleň může být chloubou daného sídla.

Pro následující roky se předpokládá, že velikým problémem bude dostupnost vody v sídlech v optimální míře pro dřeviny. U mladých výsadeb bude nutné prodlužovat povýsadbovou péči, vč. zálivky. V opodstatněných případech bude nutné k významným či kompozičně důležitým stromům dovést závlahu. Nově vysazovaným stromům bude nutné lépe připravit startovací přírodní podmínky. Zvláště v sídlech je často člověkem pozměněná a dalšími způsoby degradovaná půda, která není schopna zajistit požadované živiny a svou strukturou vytvořit předpoklady pro optimální růst. Při výsadbách tak bude ve větším rozsahu nutná výměna půdy za kvalitní substrát a sledování činnosti půdních organismů, jež z půdy vytváří živý systém s charakteristickými vlastnostmi a schopností zabezpečovat růst a vývoj rostlin.

Vlivem dopravy a stavby různých inženýrských sítí často dochází k zásahům do kořenových systémů stromů a převrstvení půdy v jejich okolí. Stromy mají borku i na kořenech a jejím cílem je umožnit příjem živin, chránit dřevo před poškozením a vnikem choroboplodných zárodků hub a plísní. Narušení tohoto rovnovážného stavu má za následek nevratné změny v perspektivě a stabilitě dané dřeviny. Otevřené rány se stávají místem vniku infekce. Rozkladnými procesy dřevo ztrácí schopnost své pevnosti. A statický problém, který se rozšiřuje dál a dál od místa vzniku, začíná ovlivňovat ukotvený strom v půdě. Jelikož daný fakt není na první pohled viditelný, bývá zde snaha o jeho bagatelizaci. Přitom je to právě kořenový systém, jenž má klíčovou roli, a tou je příjem živin a ukotvení rostliny v půdě. Poškození či dokonce odstranění části kořenového systému se neprojeví jen ve zhoršení stability, ale též vede ke zhoršení vitality a společně se pak podílí na výsledném zdravotním stavu.

Zvláště ve větších sídlech čím dál častěji dochází ke změnám pH půdy. Jedním z příčin je solení komunikací a chodníků. To má fatální důsledky v podobě zkrácení perspektivy stromů od nejmladších jedinců po veterány. Celá řada dřevin je na přítomnost soli v půdě velice citlivá. Odstranit sůl z půdy přitom není nijak jednoduché. Jakmile se dostane ke kořenům, ukládá se postupně v listech či pupenech a likviduje je.

Negativně se na změně pH projevuje i psí moč, která je ve větším množství pro stromy toxická.

Správci zeleně hledají odolnější druhy stromů pro zeleň v sídlech. Nutno je však dodat, že žádný strom není tolerantní k mechanickému poškození kořenových systému, půdě bez živin či zemině obohacené o nejrůznější negativně působící chemické sloučeniny.

Jelikož městské prostředí je pro stromy cizí, ale my je v něm z celé řady důvodů potřebujeme, musíme nastavit takové podmínky a připravit budoucí stanoviště pro výsadbu do takové míry, aby mohl daný strom přirozeně růst, nikoliv každým dnem zápasit o přežití. Stromy mající dostatek všech složek potřebných k růstu jsou nejen odolnější k výkyvům či případnému nedostatku jedné z nich, ale též přinášejí pro městské prostředí více benefitů a větší množství blahodárných látek. V neposlední řadě se lépe rozvinou a uplatní i jejich estetické hodnoty.

ZPŮSOBY OZNAČENÍ A OCHRANY VÝZNAMNÝCH STROMŮ PŘED NEPŘÍZNIVÝMI VLIVY

Pro uvědomění hodnoty významného stromu a uchování jeho poselství pro další generace je potřebná instalace trvanlivého a stabilního označení.

Pokud není důležitost stromu všeobecně známa či vhodným způsobem uveřejněna, je jedinec považován za standardní zeleň. Při péči o něj nebo pro odvrácení nevhodných zásahů v jeho okolí není postupováno nadstandardně a může dojít ke zkrácení jeho perspektivy.

Vhodným označením se hodnota významného stromu zvýší. Svou důležitostí převyšuje okolní porost, získává větší respekt, a to nejen u místních, ale též návštěvníků, a při úpravách v okolí je na něj pohlíženo jako na nepostradatelný prvek.

Informace o historických souvislostech či jiné zvláštní hodnotě přímo na místě se snadno dostává široké veřejnosti, ale také orgánům státní správy a samosprávy, architektům a dalším zájemcům, kteří přímo či nepřímo rozhodují o veřejných prostranstvích, kde nacházíme nejvíce stromů s kulturně-historickým významem.

Praxe ukázala, že mnohdy nestačí mít zmínku výjimečnosti daného stromu zapsanou pouze v kronice obce, ale v řadě případů oné nedotknutelnosti pomohlo právě stabilní označení.

Možnosti označení významných stromů

Vhodně provedené označení významných stromů má trvale zajistit stručnou a výstižnou informaci o poselství a důležitosti daného jedince. V případě stromů s kulturně historickým významem, které jsou označovány nejčastěji, se mnohdy daná informace vztahuje k výsadbě stromu.

Odpovídající označení by mělo vždy splňovat několik základních parametrů. Ty zajistí dostatečnou kvalitu provedení i vypovídající hodnotu označení.

Při úvahách o zamýšleném typu zaznamenání dané informace bychom měli vycházet z těchto základních cílů. Označení by mělo být trvanlivé, pevně ukotvené (nepřemístitelné) a odolné proti vandalismu a počasí.

Použitý materiál by měl vykazovat dlouhodobou trvanlivost, stabilitu a odolnost proti povětrnostním vlivům. Důraz by měl být též kladen na bezúdržbovost.

Odcizením informačního bodu hrozí riziko ztráty údajů o výsadbě či výjimečnosti daného jedince.

Dobré vlastnosti, jež zajistí potřebnou trvalost, nejlépe splňuje označení vytesané do kamene či vsazená kamenná nebo kovová deska umístěná na dostatečně velkém balvanu.

Používané materiály pro označení významných stromů

Pro instalaci označení význačných dřevin můžeme použít nepřeberné množství materiálů.

Při volbě označení dbáme na to, aby nový prvek byl v souladu s okolním prostředím a jeho charakterem a přirozeně se do něj začlenil. Je potřebné se vyvarovat rušivým či nepatřičným prvkům. Střídmostí a jednoduchostí lze dosáhnout nejlepších provedení. Sledujeme též výšku označení, tak aby nebyla v řešené lokalitě dominantní. V místech, kde to pohledové vazby a kompozice neumožňuje (např. historické parky a zahrady), volíme označení splývající s terénem. Určitou roli do jisté míry bude hrát vyhrazený rozpočet. Lepší je investovat více do kvalitního a stabilního označení, než méně trvanlivé prvky neustále obnovovat.

Příklady používaných materiálů

Laminovaný papír

Největší výhodou je nízká cena a možnost výroby označení v domácích podmínkách. Laminovaný papír má ovšem velmi nízkou trvanlivost. Takovýto způsob označení je brán pouze jako dočasný a provizorní, případně pro krátkodobé výukové účely.

Plastové nebo kompozitní desky

Hlavní výhodou je mnohem vyšší trvanlivost oproti laminovanému papíru. Velikost tabulky lze jednoduše přizpůsobit. Vhodné jsou kompozitní desky, jež jsou tvořeny sendvičovou konstrukcí (dvě hliníkové vrstvy jsou tepelně vázané na centrální desku z polyethylenu, barevný lak je chráněn fólií). Jednoduché plastové desky mají omezenou životnost a pevnost. Text se po několika letech vlivem slunečních paprsků odlupuje a ztrácí. Tabulky lze přilepit nebo přišroubovat na požadovanou nosnou konstrukci.

Dřevěné tabulky

Největší výhodou tohoto materiálu je, že obvykle nepůsobí rušivě. Text lze do dřevěné tabulky gravírovat nebo vypálit. Při použití dřevěné tabulky je nutné celý materiál dostatečně impregnovat, aby nepodléhal povětrnostním vlivům. Konkrétní životnost

závisí na stanovišti a následné péči o příslušnou tabulku.

Kovové tabulky

Kovové tabulky jsou elegantním způsobem provedení označení. Text se na tabulku gravíruje. Na rozdíl od dřevených tabulek zde může být písmo menší. Pro dlouhou trvanlivost je třeba vybrat materiál odolný proti oxidaci (nejlépe mosaz nebo nerezová ocel). Další možností jsou tabulky smaltované, které rovněž splňují požadovanou životnost. Pro instalaci je potřebné využít pevný a trvanlivý základ, např. kámen, beton, kov. Pozornost by měla být věnována též zabezpečení tabulky proti krádeži.

Kamenné prvky

Kamenné prvky představují velmi trvanlivý a důstojný materiál pro označení. Pro rytí textu do kamene je možné použít tesání, gravírování laserem nebo tryskání (pískování). Text lze vytesat přímo do kamene či umístit na balvan kamennou desku s vyrytým textem. Při výběru horniny bychom měli vždy volit místní druh kamene. Místní kámen dobře zapadá do okolí a působí přirozeně. Kameny je potřebné vždy řádně ukotvit a při označování pamatovat na dostatečnou vzdálenost od stromu. Přestože pořizovací cena se může zdát vysoká, díky kamenným označením mnoho poselství stromů neupadlo v zapomnění.

Označení by mělo být instalováno v dostatečné vzdálenosti od kmene stromu (je nutno si uvědomit rozměry dospělého stromu daného druhu). Označení umisťujeme minimálně 3 metry od stromu (od výsadbové mísy). Vhodně zvolenou vzdáleností předejdeme nutnosti jej za několik desetiletí přemisťovat. K negativním vlivům působícím na stromy je i sešlap půdy. Při vzdálenosti instalace označení zohledňujeme i to, aby v těsném okolí stromu nebyla přicházejícími návštěvníky zhutňována půda .
Při označování již dospělých jedinců nesmí být poškozen jejich kořenový systém.

Formulace textu označení významných stromů

U vhodně provedeného stabilního označení nezávisí jen na volbě materiálu a jeho umístění, důležitá je rovněž jeho obsahová náplň.

Stabilní a odolné označení je mnohdy limitováno možným počtem znaků. Text se proto snažíme formulovat co nejefektivněji.

Pro řádnou vypovídající hodnotu by předmětná tabulka měla sdělovat následující údaje: Strom by měl mít název (např. Lípa republiky v Horní Lhotě). Dále by měl zaznít důvod, čím je strom výjimečný nebo proč byl vysazen (např. Vysazena na počest 100. výročí vzniku ČSR dne 28. 10. 2018). Nezapomínáme uvést též celé datum výsadby. U stromů připomínajících určité výročí je uvedení datace nezbytné. K základní informaci patří rovněž údaj o tom, kdo strom vysadil nebo který místní spolek či samospráva za výsadbou stojí.

Pokud to stabilní označení dovolí, lze uvést i další okolnosti výsadby či rozvinout poselství daného stromu.
Zatímco stabilní označení může poskytnout o daném stromu jen základní informaci, při potřebě sdělení obsáhlejších informací je možné instalovat další doplňková označení.

Dodatkové tabule ovšem nenahrazují stabilní označení, protože vzhledem ke svému pojetí jsou většinou zhotoveny technologií nezaručující dlouhou životnost.

Máme zde možnost použít rozsáhlejší pasáže, jež přiblíží důležitost a hodnoty daného stromu. Prostor můžeme dát i fotografickému či jinému obrazovému doplnění.

I při instalaci těchto tabulí dbáme na jejich umístění (vzdálenost od stromu, neomezovat pohledy na strom) a též na estetické hledisko a soulad s okolním prostředím. Také dáváme přednost kvalitnímu provedení, aby po dobu své životnosti působila tabule reprezentativně. V případě historických sídel a památných míst bychom neměli množstvím rozměrově větších tabulí rušit jejich jedinečnost.

Moderní metodou je instalace tabulek, které obsahují odkazy na určité webové rozhraní, webovou stránku. Po načtení příslušného kódu chytrým mobilním telefonem či jiným obdobným zařízením se návštěvníkovi zobrazí informace k příslušnému stromu. Možnosti internetu a nynějších mobilních zařízení navíc dovolují využít i další prvky obsahu, jakou jsou například videa či audionahrávky.

V tomto případě je výhodou, že nejsme striktně omezeni počtem znaků či množstvím fotografií. Nespornou výhodou je také možnost aktualizace obsahu, aniž by bylo zasahováno do podoby tabulky umístěné u stromu. Při přípravě tabulek s QR kódy je nutné dbát na to, aby internetové adresy, na které příslušné kódy směřují, byly stále aktivní a bylo zajištěno správcovství elektronického obsahu.

Tabulky s příslušnými kódy mohou být oproti klasickým informačním tabulím mnohonásobně menší.

Pěkně provedený stojan na označení jubilejních lip v Bítovanech – škoda jen, že informace jsou sdělovány na laminovaném papíře, který nemá trvalou hodnotu.

Divadelní strom v Chebu je označen plastovou destičkou na kovovém stojanu, jenž prodlužuje setrvání tabulky na místě.

Označení jilmu v Jilemnici ukazuje stav tabulky po 6 letech. Plastová fólie s textem má v porovnání s životem stromu velice krátkou životnost.

Lípa republiky ve Strážnici má rovněž dřevěné označení. Patrně zde zvítězily nižší pořizovací náklady v porovnání s kamenným označením. Máme však záruku, že za několik let bude obec instalovat nákladné kamenné označení?

Lípa republiky v Žiželicích je označena plastovou deskou. Označení vydrží zajisté několik let, avšak trvalost je omezená.

Pamětní strom v Litoměřicích má text vytvořený vypalováním do dřeva. Tato technika umožňuje i rozsáhlejší text (zde jsou údaje ve třech jazycích).

Tabulka u lípy v Martinicích je typickým vkusným dřevěným označením. Při řádné péči může vydržet i desítky let.

Kovová tabulka u Švehlovy lípy v Dřísech vhodným způsobem informuje o její důležitosti. Označení bychom však měli instalovat do větší vzdálenosti od kmene stromu, aby práce na jeho zbudování strom nepoškodily a návštěvníci nebyli nuceni přicházet těsně ke stromu (riziko zvýšeného sešlapu).

Masarykova lípa v Dolních Němčicích má text v dřevěném rámu krytý skleněnou tabulkou.

Kovová tabulka zřetelně informuje o důležitosti významného buku v Chrudimi.

Řemeslně zpracované kovové označení velice důstojně sděluje poselství předmětné lípy v obci Králíky.

Jubilejní lípa z roku 2018 v Novém Bydžově je označena logem celorepublikového projektu Lípy republiky 1918-2018. Kvalitní provedení mu zajistí zaručeně dlouhou trvanlivost.

Kovové označení, jež je součástí ochranného plůtku, má lípa republiky v Berouně.

Husova lípa v Batelově má vytesaný text o jejím významu přímo v kameni, jenž je zabudován v zemi. Tento způsob označení zaručuje nejdelší trvalost.

Lípa milénia ve Slabcích má betonové označení. Jen barva textu a rámečku se za 20 let doslova ztratila.

Stabilní označení lípy republiky v Chotěboři umožnilo doplnit text v roce 2008.

Stromořadí studentů v pražských Modřanech má velice trvalé žulové označení.

Lípa národní hymny ve Štěchovicích díky svému označení nezůstala zapomenuta i přesto, že pískovec není nejvhodnějším materiálem.

Označení u stromu tisíciletí v Chebu nám říká, že je třeba pravidelně pečovat i o kamenné prvky.

Lípa ve Stěžerech má nápadité označení pomocí otevřené betonové knihy.

Oblíbené stabilní označení bývá v podobě desky vsazené či jiným způsobem umístěné do většího kamene, jenž ji nese. V Dublovicích je kámen z místní žuly.

Lípa v Ludvíkově má žulovou desku s textem umístěnou na místním balvanu.

Nahovětvec Olgy Havlové v Třeboni má velikostně přiměřené označení.

Javor v Otrokovicích hlásá své poselství prostřednictvím stabilního kamene s kovovou destičkou.

Lípa v Příboře má označení zapadající do okolního prostředí.

Jubilejní lípa ve Zdechovicích má dominantní označení.

Šácholan v Mladé Boleslavi má příkladné označení, které by mu mělo zaručit nedotknutelnost.

V místech, kde není žádoucí, aby se označení pohledově uplatnilo (například v jádrech historických měst), lze informační desku umístit rovnoběžně s terénem. Tímto způsobem je označena lípa na Masarykově náměstí v Bělé pod Bezdězem.

QR KÓDY A NFC TAGY

Jedná se o aplikaci technologií umožňující propojení mobilního zařízení v terénu s obsahem na internetu. Propojení probíhá jednoduše, intuitivně a bez potřeby zadávat do prohlížeče konkrétní adresu.

QR kódy

QR kód je směsicí černobílých čtverečků připomínající rozsypaný čaj. Zkratka „QR" vychází z anglického quick response, což v doslovném překladu znamená rychlá odpověď. V praxi stačí vyfotografovat daný kód prostřednictvím čtečky QR kódů. Ta rozšifruje znaky kódu a přeloží je na žádané informace, jako například text, vizitku či internetový odkaz. Obsah se zobrazí automaticky po vyfotografování kódu.

Na stejném principu jako QR kódy jsou založeny BeeTagg kódy, které vzhledem připomínají včelí plástve.

NFC tagy

Jsou novějším systémem s technologií NFC. Zkratka NFC (Near Field Code) značí bezdrátovou technologii, která umožňuje s příslušně vybaveným mobilním zařízením zobrazit informace výrazně komfortněji než pomocí QR kódů. Komunikace čipu se zařízením probíhá na podobném principu jako u bezkontaktní platební karty. Po bezdotykovém přiložení mobilního telefonu k čipu se uživateli zobrazí informace, na niž NFC kód odkazuje.

Pomocí QR kódů a NFC tagů jsou označeny významné stromy v pražských Modřanech.

Švehlova lípa v Doubravčicích byla v roce 2018 označena smaltovanou deskou umístěnou na kameni.

Plůtky, ohrádky a doplňkové prvky u významných stromů

Pokud je to v místě vhodné a účelné, lze významný strom ochránit před nežádoucími vlivy instalací technických prvků. Zabránění bezprostřednímu přístupu ke stromu ochrání jedince před zhutněním půdy sešlapem, mechanickým poškozením (lámání větviček, rýpání do kůry, sečení při údržbě navazujícího trávníku, okus zvířaty) či změnou pH půdy (působením psí moči). Zároveň plůtek nebo jiné ohrazení zdůrazňuje důležitost daného stromu a zajišťuje mu nedotknutelnost. Riziko možného poškození je tím výrazně omezeno.

Před instalací takového prvku je potřebné nejprve dobře rozmyslet jeho podobu. Je třeba, aby prvek vhodně zapadl do daného prostředí. Plůtek by měl být vytvořen vždy na míru konkrétnímu stromu. Materiální i vizuální provedení by mělo být v souladu s daným místem a jeho okolím.

Vhodné jsou nízké plůtky nerušící ráz předmětné lokality. V některých případech budou nejvhodnější dřevěné prvky, jindy bude lepší zvolit kov. Povrchová úprava by měla být v tlumených barvách s preferencí odstínů tmavých barev. Prvek by neměl odvádět pozornost od pohledu na strom.

Dřevené oplocení význačné lípy v Olomouci-Neředíně je stabilní ochranou před poškozením stromu.

Dřevěný plůtek u lípy republiky v Neveklově na Benešovsku bezpochyby umocňuje význam stromu a zajišťuje mechanickou ochranu před jeho poškozením.

Rozsáhlejší dřevená ohrádka u jubilejních lip v Chlumu u Nalžovic na Sedlčansku příchozí jednoznačně upozorní na význačné dřeviny.

Ochranu významné lípy v Telecím u Poličky zajišťuje dřevený plůtek.

O dřevěné prvky je nutné pravidelně pečovat a prodlužovat jejich životnost. Plůtek u lípy republiky na Bělisku v Doudlebech nad Orlicí by si zasloužil adekvátní péči.

Originální provedení má plůtek u lípy republiky rostoucí u Nového Města nad Metují. Přestože by vzhled plůtků měl být upozaděn, zde je výjimečný příklad plůtku zřetelně hlásajícího význam lípy a zároveň zajišťujícího ochranu.

I kovový plůtek může zaznamenávat poselství daného stromu. Je tomu například v Jesenici u Rakovníka, kde nám sděluje rok výsadby předmětné lípy.

Řemeslně provedený kovový plůtek má lípa republiky v Berouně, který jí dodává patřičnou exkluzivitu.

Kovové oplocení u jubilejní lípy ve Štěchovicích zřetelně vymezuje okolí stromu a chrání ho před sešlapem. Lze konstatovat, že je zdařilého provedení. Ovšem větší vliv na stav stromu má okolní asfaltová plocha neumožňující zásobit lípu dostatkem vody a v horkých letních dnech území se rozpaluje a vysušuje.

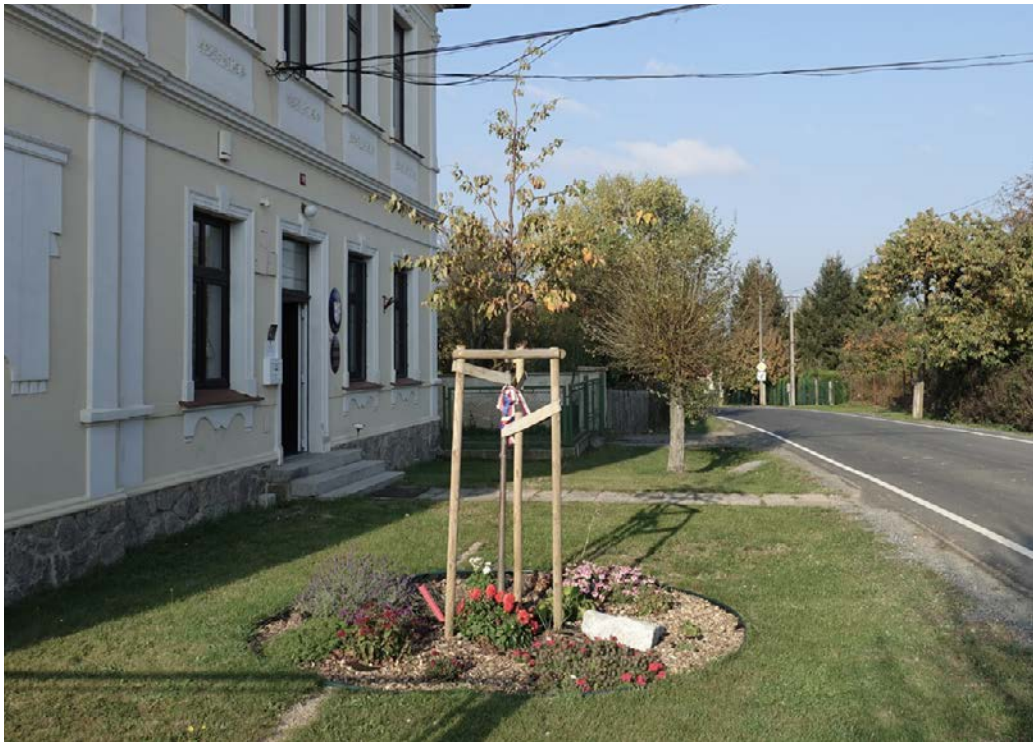
Symbolika motivu lipového listu se promítla do plůtku lemujícího jubilejní lípu v Pačejově u Horažďovic.

Jednoduché kovové oplocení vymezuje jubilejní lípu v Jiříkově u Litomyšle.

Na frekventovaných místech bývá mnohdy problém s nežádoucím sešlapem v těsné blízkosti stromů. Jednoduché rámování plochy kolem lip na Palackého náměstí v Kostelci nad Orlicí zajišťuje příhodné podmínky pro jejich existenci (lze usuzovat, že bez onoho ohraničení by byl zdravotní stav lip horší).

Riziko sešlapu kořenového systému na rušných místech lze odvrátit i výsadbou květinového záhonu nebo nízkých poléhavých keřů. Příkladem květinové výsadby může být jubilejní lípa v Doubku u Mukařova.

Pokud máme zájem o zvýšenou ochranu stromu, avšak jakýkoliv plůtek by v místě působil rušivým dojmem, můžeme zvolit i jiná opatření zabraňující pohybu osob v jeho bezprostřední blízkosti. Okolí kmene může být osázeno poléhavými druhy keřů nebo lze strom podsadit skupinou půdopokryvných trvalek.

Instalace plůtků je žádoucí především u nově vysazených jedinců, své opodstatnění má však i u dospělých a senescentních (přestárlých) stromů.

Umístění těchto prvků by mělo probíhat v dostatečné vzdálenosti od stromu, opět s přihlédnutím k charakteru lokality a požadavkům na zajištění zvýšené ochrany.

K dalším doplňkovým prvkům, které stromy doprovázejí, patří mobiliář. Lavičky umisťujeme zásadně ve větší vzdálenosti od stromu kvůli usměrnění pohybu návštěvníků. Případné odpadkové koše umisťujeme tak, aby nerušily pohledy na strom. I v případě laviček je vhodné, aby svým pojetím odpovídaly charakteru lokality a podporovaly její jedinečnost (pokud to jde, vyhýbáme se katalogovým lavičkám, které k místu nemají žádnou vazbu). V památkově chráněných územích (rezervace, zóny, ochranná pásma) a v areálech kulturních památek je potřebné podobu těchto prvků projednat s orgány památkové péče.

Ochrana významných stromů při stavebních činnostech

Pro existenci a dlouhodobou perspektivu významného stromu je zásadní zdravý a nepoškozený kořenový systém, včetně nadzemní části tvořené kmenem a korunou. Poškození kořenového systému má za následek snížení odolnosti daného stromu vůči dřevokazným organismům a dalším chorobám. Přerušením kořene vzniká rána, která může být vstupní branou pro choroboplodné zárodky. V praxi je ochrana kořenového systému i přes existující normy a standardy stále výrazně podceňována. Kořenový systém kotví strom v půdě a zároveň jsou jím přijímány živiny pro zdárný růst. Každý zásah do vyváženého systému kořeny–koruna přináší nerovnováhu a z ní vyplývající důsledky. Redukce kořenového systému se projevuje na stavu koruny a na vitalitě (životaschopnosti) daného jedince.

V případě významných stromů, u kterých máme zájem o dlouhodobou existenci, bychom neměli připustit zásahy do kořenových systémů (případné riziko rovněž nepodceňovat). Vliv neodborného zásahu do kořenů se neprojeví hned, ale v horizontu následujících let. Nerespektování vegetace a nepřijetí ochranných opatření při výměnách povrchů vozovek či chodníků má za následek plíživé odumírání vzrostlých stromů. Pokud se hniloby šíří od kořenů, pak se hůře identifikují, avšak pro stabilitu stromu jsou značně nebezpečné, protože na bázi kmene je veliký nápor například při poryvech větru.

Za kořenovou zónu se pokládá plocha půdy pod korunou stromu (ohraničená okapovou linií koruny) zvětšená o 1,5 m, u sloupovitých forem o 5 m po celém obvodu koruny.

Jak již bylo uvedeno, při výsadbách významných stromů hledáme takové místo, kde se do budoucna budeme moci vyhnout možné kolizi s budováním zpevněných ploch, se sítěmi technické infrastruktury a dalšími možnými negativními vlivy. Důležitým faktorem je též uvědomit si velikost daného stromu v dospělosti a v návaznosti na to zohlednit při jeho výsadbě prostorové požadavky. Často se lze setkat s výsadbami v těsné blízkosti zpevněných ploch, kde je na první pohled zřejmé, že zde daný jedinec nemůže vytvořit přirozenou korunu a nemůže vyniknout jeho estetické působení. Zarážející na tomto faktu je, že v některých případech se jedná o stromy nesoucí historická poselství.

Nastane-li situace, kdy se dřevina ocitne v blízkosti staveniště, je potřeba ji náležitě ochránit a minimalizovat negativní dopady. Základem je ochrana zeleně po celou dobu výstavby a odborný dohled.

Ochranná opatření

Nejúčinnější ochranné opatření spočívá v dodržení dostatečného odstupu od stromu. Nejlepší je plochu kolem stromu oplotit. U jednotlivých dřevin je potřeba chránit prostor kořenové zóny.

Chráněný kořenový prostor stromu by při ovlivnění stavbou měl být vymezen jako kruhová plocha o poloměru 10násobku průměru kmene ve výčetní výšce (tj. ve 130 cm od paty kmene).

Dočasné oplocení by mělo být vhodně vysoké (minimálně 1,5 m), pevně zakotvené v půdě, přiměřeně trvanlivé a dobře viditelné i za snížené viditelnosti.

Vegetační plochy v okolí stromů nesmějí být znečištěny toxickými látkami (např. stavební chemie – kyseliny, louhy, barvy, cement, pohonné hmoty). Manipulace s nimi je možná ve vzdálenosti nejméně 10 m od okraje průmětu koruny dřevin.

Otevřené ohně je možné zakládat pouze ve vzdálenosti větší než 20 m od okraje průmětu dřevin. Zdroje tepla (např. motorové agregáty) je nutné umisťovat do vzdálenosti větší než 5 m od okraje průmětu koruny dřevin.

Kořenové prostory též nesmějí být nadměrně zamokřeny či zaplaveny v důsledku stavebních činností.

Stromy na staveništi je nutno chránit proti mechanickému poškození (např. pohmoždění kůry kmene, větví a kořenů a poškození koruny) vozidly, stavebními stroji a speciálními stavebními postupy, a to oplocením.

Účinky výkopů na stromy závisejí na jejich kořenovém systému, čase trvání a na roční době, v níž je výkop otevřen. Ochrana kořenů má nejvyšší důležitost. Jejím cílem je, aby došlo k co nejmenšímu poranění při zásahu do kořenového prostoru a následně vytvoření co nejpříznivějších podmínek pro regeneraci kořenů. Kořeny je nutno chránit před vysycháním a účinky mrazu. K zamezení těmto vlivům slouží technické prvky, jako je například kořenová clona. Pokud je to účelné a vhodné, lze instalovat kořenové mosty či přechody, které zamezí redukci kořenového systému.

Při přeseknutí kořene, jenž není následně řádně ošetřen, se poškozené místo stává snadno přístupné pro dřevokazné houby. Ačkoli se jejich účinek neprojeví hned, do budoucna mohou mít poškozené stromy problémy se statikou.

Nežádoucí jsou rovněž navážky půdy. Snižování terénu může probíhat jen za hranicí chráněného kořenového prostoru.

Během stavební činnosti rovněž provádíme zvýšenou péči o ohrožený strom (např. zálivka, mulčování, odstranění konkurenčních porostů bylin).

Velmi dobrou pomůckou pro jasné definování ochrany stromů při stavebních činnostech jsou Standardy péče o přírodu a krajinu – řada A (arboristické standardy). V tomto případě nás zajímá standard Ochrana dřevin při stavební činnosti (SPPK A01 002:2017).

U významných stromů, u nichž je důležitá jejich dlouhověkost (například ve vztahu k jejich poslání, autenticitě důležitosti či působivosti v daném místě), přijímáme či požadujeme nadstandardní opatření.

Příkladnou ochranou kořenových systémů lipové aleje v ulici Ringhofferova v Kamenici u Říčan, jež je zároveň registrovaným významným krajinným prvkem, bylo při budování chodníků lokální použití kovových lávek umístěných nad rostlým terénem.

MOŽNOSTI PRÁVNÍ OCHRANY A EVIDENCE VÝZNAMNÝCH STROMŮ

Významné stromy by měly být pro své hodnoty chráněny a respektovány. Klíčovou roli hraje uvědomění si důležitosti jednotlivých stromů ze strany jejich majitelů, což je předpokladem pro jejich nerušený vývoj. V rámci ochrany veřejných zájmů je zákony a na ně navazujícími vyhláškami sledována a zajišťována ochrana dřevin před poškozením, kácením či je usměrňována jejich výsadba. Podpůrnými nástroji jsou také oborové normy a standardy.

Vhodným prostředkem pro zachování význačných velikánů je též jejich evidence, která je jednoznačně identifikuje a zaznamenává jejich výjimečnost. Evidované stromy nesoucí například kulturně-historická poselství se v mnoha případech stávají všeobecně známějšími (např. prostřednictvím zveřejněných databází, záznamů v literatuře) a jsou poté celospolečensky oceňovanější a atraktivnější.

Legislativní ochrana stromů

Obecně jsou významné stromy chráněny, stejně jako ostatní dřeviny rostoucí mimo les, zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny podle § 7 před poškozením a ničením.

V případě požadavku na kácení je nutné si opatřit povolení orgánu ochrany přírody (podle zák. č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, a vyhlášky č. 189/2013 Sb., o ochraně dřevin a povolování jejich kácení).

Pokud je významný strom vyhlášen jako památný strom podle zák. č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, pak se mu dostává přísnější zákonné ochrany. Památné stromy je zakázáno poškozovat, ničit a rušit v přirozeném vývoji. Jejich ošetřování je prováděno se souhlasem orgánu, který ochranu vyhlásil. Památné stromy mají též vymezené ochranné pásmo, které je zabezpečuje před škodlivými vlivy a činnostmi, a zásahy v něm podléhají souhlasu orgánu ochrany přírody.

Významné stromy mohou být též registrovány jako významný krajinný prvek podle zák. č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, a jsou tak chráněny před poškozováním a ničením.

Zvýšenou ochranu má rovněž památkově chráněná zeleň, tj. dřeviny rostoucí na území kulturních památek, národních kulturních památek či na veřejných prostranstvích památkových rezervací (městských, vesnických), památkových zón (městských, vesnických, krajinných), ochranných pásem kulturních památek nebo souboru kulturních památek, rezervací či zón. Úpravy dřevin jsou zde předmětem schválení orgánů památkové péče podle zák. č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

Obecně lepší postavení mají stromy rostoucí v oblastech se zvýšeným zájmem ochrany přírody, jako jsou chráněné krajinné oblasti, národní parky, přírodní rezervace, národní přírodní rezervace, přírodní památky, národní přírodní památky, lokality soustavy Natura 2000, přechodně chráněné plochy a přírodní parky.

V Neveklově na Benešovsku si považují Kubelíkovy lípy, jež byla vysazena 11. května 1941 v době nacistické okupace. Byla vysazena na paměť posledního koncertu Jana Kubelíka uskutečněného rok před tím. Jan Kubelík byl českým houslistou a hudebním skladatelem.

Evidence významných stromů

Vedení záznamů o významných stromech není upraveno žádným zákonem či vyhláškou. Pouze stromy, které jsou příslušnými orgány ochrany přírody vyhlášeny za památné, jsou vedeny v Ústředním seznamu ochrany přírody.

Přesto některé obce či města evidují na svém území stromy, jež svou důležitostí převyšují ostatní. Soupis významných dřevin napomáhá zodpovědné a odborné péči o jedince, což se v důsledku projevuje v možnosti zachování stromů co nejdéle na stanovišti. Dalším pozitivem je, že historicky důležití jedinci neupadnou v zapomnění a jejich odkaz bude stále živý.

Evidence významných stromů může být interní (slouží zaměstnancům úřadu či odborného pracoviště), nebo veřejná (přístupná obyvatelům a široké veřejnosti). Veřejná evidence nemusí být k nahlédnutí pouze v budově úřadu či místní knihovně, ale je dostupná nejsnáze na internetových stránkách příslušného města či obce.

ZÁKLADNÍ POLOŽKY EVIDENCE VÝZNAMNÝCH STROMŮ

Pro evidenci významných stromů lze doporučit následující položky:

- evidenční číslo a název stromu
- dendrologický taxon (české, případně latinské pojmenování stromu)
- lokalizace stromu (slovní popis a zaměření GPS)
- rozměry stromu (obvod kmene, výška stromu, vše vztaženo ke konkrétnímu datu)
- význam stromu a další historické údaje
- zdravotní stav (popis, případně bližší specifikace poškození)
- fotodokumentace.

K záznamu je vhodné připojit návrh na následnou péči, zdroje možného ohrožení, návrh na označení stromu (pokud dosud nebylo vybudováno), zhodnocení vitality, odhadované stáří a další údaje vztahující se k dřevině a jejímu nejbližšímu okolí.

Významné stromy mohou evidovat i nejrůznější spolky, zájmové skupiny, nadšenci či další instituce.

Příkladem může být již zmíněná Databáze významných stromů Prahy, která je dostupná na webu prazskestromy.cz, evidence významných stromů ve státních lesích (Lesy ČR) nebo soupis významných stromů podniku Vojenské lesy a statky.

Z dalších příkladů to mohou být soupisy města Jablonce nad Nisou či obce Havlovice u Trutnova. Celostátní databáze, jež je zaměřena především na lípy republiky, vznikla v rámci projektu skupiny nadšenců Lípy republiky 1918–2018 (lipyrepubliky.cz).

Registr významných stromů

Registr významných stromů České republiky (dále jen RVS ČR) je koncipován na dvou základních vstupech: externí systémové zdroje, s nimiž je dohodnuta spolupráce (Zeměměřický úřad a kategorie objektů Základní báze geografických dat – Významný nebo osamělý strom, lesík; Památné stromy Ústředního seznamu ochrany přírody vedeného Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR; Databáze významných stromů Prahy, Stromy roku z evidence Nadace Partnerství) a individuální vstupy odborné i laické veřejnosti. RVS ČR je tak v podstatě zastřešením nejvýznamnějších evidencí obdobných objektů – samozřejmě je možné kdykoliv zapojit i další případné externí zdroje, které projeví zájem o spolupráci – navíc obohaceným o možnost individuálního doplňování kompletní databáze registru.

Základ databázové struktury RVS ČR vychází z principu tzv. „relačních databází“, čímž se ve zkratce rozumí propojení více specifických datových sad prostřednictvím jednoznačného společného identifikátoru každého objektu – významného stromu. Tematicky kromě identifikace objektů (identifikátor, název, lokalizace) tyto datové sady zahrnují jak další všeobecné údaje, jako např. údaj o případném externím systémovém zdroji dat, tak i vybrané odborné údaje, především položky podrobné kategorizace řešené v další části celého rámujícího projektu; zahrnuty jsou i fotografie objektů a další i odborné charakteristiky.

Desktopová aplikace propojená s mobilní aplikací je určena jednak správcům a provozovatelům RVS ČR, jednak odborné veřejnosti vybavené oprávněním zadávat a editovat záznamy. Jejím prostřednictvím tedy lze hodnotit a klasifikovat vstupy předložené z mobilní aplikace, případně je opravovat či odmítat.

Mobilní aplikace je vytvořena pro mobilní telefony a tablety podporující operační systém Android. Je určena jak pro odborné uživatele přímo v terénu, tak pro případné uživatele z řad laické veřejnosti. Umožňuje základní přidání záznamu, vyplnění vybraných položek záznamu a pořízení fotografií. Vyplněný záznam se odesílá na server, na němž je záznam již přístupný pro správce databáze, který záznam vyhodnotí buď jej do databáze propustí, či jej po odborném posouzení může odmítnout.

RVS ČR ve svém záměru nenahrazuje žádnou jinou analogickou databázi či evidenci, protože každá z nich má svůj vlastní účel, jemuž je vždy podřízen způsob přístupu k datům, jejich struktura a uživatelské prostředí. Účelem RVS ČR je naopak ucelení přehledu a doplnění kategorizačních údajů o cílových objektech – významných stromech – a o dostupných informacích o nich, ať už z jakéhokoliv zdroje, a také umožnění aktivní účasti laické veřejnosti např. z řad turistů a návštěvníků přírody, studentů souvisejících oborů či kohokoliv jiného se zájmem o rozvoj a kvalitu přírody České republiky.

Solitérní dub letní při silnici z Doubravčic do Masojed na Českobrodsku je výjimečnou krajinnou dominantou.

EKONOMICKÉ HODNOCENÍ VÝZNAMNÝCH STROMŮ

Významné stromy jsou výjimečnými a často nenahraditelnými jedinci majícími určitou hodnotu. V rámci projektu byla vyvinuta metodika stanovující kulturní hodnotu jednotlivých významných stromů. Ta byla následně zpracována do praktického softwaru pro ekonomické vyjádření kulturní hodnoty významných stromů.

Zpracovaná metodika na hodnocený strom pohlíží z hlediska jeho biologických a ekologických charakteristik a kvalit, ale bere zřetel také na jeho přínos v oblasti kulturně-historické.

Vlastní hodnocení stromu vychází z jeho biologických hodnot, které jsou zásadním předpokladem pro jeho životaschopnost a působivost na stanovišti a poskytují požadovaný základ pro uplatnění historického poselství stromu a jeho výjimečnosti z hlediska naší národní kulturní identity.

Metodika respektuje platné právní normy v oblasti oceňování okrasných dřevin a dále rozvíjí kulturní aspekty a snaží se postihnout všechny jejich znaky. Proces stanovení kulturních hodnot zahrnuje například význam historického poselství dřevin, jedinečnost a pravost, působivost, vzácnost, uměleckou hodnotu, ale i ideovou vazbu a duchovní hodnotu. Není opomenuta ani vědecká hodnota a společenská uplatnitelnost daných dřevin. Při výpočtu se též přihlíží k ochraně daných dřevin z hlediska našeho kulturního bohatství, které je předmětem oblasti památkové péče, s částečným přesahem do oblasti ochrany přírody.

Výsledkem je cena vyjádřená intervalem vztahujícím se k příslušnému kalendářnímu roku.

Jedinečnost této metodiky je dána tím, že zjišťuje cenu stromu, která je průnikem biologických, ekologických a kulturních hodnot. Zároveň uživatelům napomáhá rozeznávat a identifikovat kulturně-historické hodnoty, a ty následně klasifikuje tak, aby byla eliminována míra subjektivity. Hodnocení se opírá i o zákonnou ochranu zeleně v systému památkové péče a též o úzce propojené oblasti z oboru ochrany přírody.

Dosud publikované metodiky oceňování dřevin hodnotily stromy pouze pro konkrétní případy a výsledná hodnota byla úzce zaměřena. Nejednalo se tedy o možnost univerzálně stanovit cenu stromu (vyjádřenou v penězích). Důraz byl kladen například na estetický a funkční význam stromu a s tím související vyčíslení ztráty, která by vznikla odstraněním stromu. Další metodiky zjišťovaly například výši nákladů na vypěstování náhradního stromu za zničený či poškozený.

Hodnocení a oceňování významných stromů má interdisciplinární charakter a zahrnuje analýzu rozsáhlé skupiny faktorů. Pro stanovení kulturní hodnoty stromů je nutné, aby měl hodnotitel znalosti jak biologické a dendrologické, tak historické, umělecké a krajinářské. Pro správné vyhodnocení je rozhodující i znalost historie místa, jeho vývojové etapy a lokálních reálií. Bez komplexních vstupních údajů hrozí, že nebudou správně a přesně zohledněna a zapracována všechna dostupná fakta vztahující se k danému jedinci a jeho nejbližšímu okolí.

Mohutný dub v zámeckém parku v Chlumci nad Cidlinou je kompozičně důležitým stromem v této památce zahradního umění.

METODIKY S TÉMATEM VÝZNAMNÝCH STROMŮ

Jedním z výstupů realizovaného projektu jsou i dvě nové metodiky zabývající se tématem významných stromů. První z nich je Metodika identifikace a hodnocení významných stromů a druhou pak Metodika péče o významné stromy. Následující řádky obě metodiky představí.

Metodika identifikace a hodnocení významných stromů

Tato metodika se zabývá identifikací, individuálním posuzováním významu stromových jedinců v kulturní krajině a zevrubným hodnocením jejich stavu. Metodika se zaměřuje zejména na tyto stromy:

- stromy s kulturně-historickým významem
- stromy s krajinotvorným a orientačním významem
- stromy mimořádného ekologického významu
- stromy s výrazným dendrologickým potenciálem
- stromy právně chráněné, stromy v červených seznamech a stromy oceněné v soutěžích.

Metodika vnímá stromy jako živé symboly národní a kulturní identity a může být velmi užitečným nástrojem zejména v oblasti památkové péče. Zároveň však může sloužit i v celé paletě systému ochrany stromů, tedy na úrovni výkonu státní správy (např. posuzování stromů se zvláštní ochranou, při výkonu péče v samosprávě, ve správních řízeních, ve forenzní praxi apod.). Jednotlivé stromy lze hodnotit komplexně ve velmi širokém záběru, nebo

lze vybrat jen určitý segment metodiky a použít ji pro specifickou výseč hodnocení, kde jsou jiné metodické přístupy buď nevyhovující, nebo dokonce zcela chybí.

Pro svou komplexnost a individuální přístup k identifikaci a hodnocení jednotlivých významných stromů je tato metodika dosud ojedinělá. Zabývá se v první řadě identifikací významných stromů a definuje stupně významnosti jednotlivých výše uvedených kategorií. Následně nabízí široký systematicky strukturovaný metodický postup hodnocení významných stromů, jehož cílem je zjistit jeho současný stav.

Metodika identifikace a hodnocení významných stromů je v mnoha ohledech naprosto unikátním písemným dokumentem. Průkopnicky se zabývá identifikací významných stromů z mnoha úhlů pohledu a její jedinečnost spočívá i v rozsáhlém kvalitativním hodnocení stavu stromů, zejména vitality, zdravotního stavu, stability, perspektivy a úrovně pěstební péče. Naprosto ojedinělý je též neobvyklý přístup k analýze rizik a vyhodnocení provozní bezpečnosti významných stromů na základě údajů a parametrů zjistitelných a ověřitelných v ČR a naší legislativě (např. kategorizace výše škod a újmy na zdraví podle § 138 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník), nemluvě též o ojedinělém a v ČR dosud nepublikovaném způsobu hodnocení biologického potenciálu významných stromů jako biotopů pro živé organismy v nich žijících (hodnocení výskytu savců, netopýrů, ptáků, bezobratlých saproxylobiontů a dřevních hub). Bez významu není ani velmi důležitá skutečnost, že metodika obsahuje zcela nový, v ČR dosud nepublikovaný, velmi podrobný katalogizovaný seznam 139 nejčastějších vad, defektů, symptomů a okolností stanoviště významného stromu (s podrobnými vysvětlivkami, barevnými fotografiemi a asociací s možnými pěstebními opatřeními). Tento seznam slouží jako nástroj k objektivnějšímu vyhodnocení jejich vitality, zdravotního stavu a stability.

Na Metodiku identifikace a hodnocení významných stromů velmi úzce navazuje Metodika péče o významné stromy, se kterou tvoří jeden propojený celek (byť se jedná o dvě samostatné odborné publikace).

Metodika péče o významné stromy

Tato metodika přímo navazuje na Metodiku identifikace a hodnocení významných stromů. Společně se obě metodiky v mnoha ohledech prolínají a teprve dohromady tvoří jeden celek. Mnohdy je totiž velmi těžké vymezit přesnou hranici mezi hodnocením významných stromů a péčí o ně. Hodnocení je již samo o sobě projevem zájmu a v jistém smyslu i péče o významný strom. V širším slova smyslu lze již hodnocení významných stromů vnímat jako součást dlouhodobé pěstební péče o ně, a proto je ideální, když tyto dvě složky nejsou od sebe oddělovány, stejně tak jako obě metodiky NAKI (Program na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity).

Metodika péče o významné stromy je bezesporu nejkomplexnějším odborným dokumentem popisujícím veškeré aspekty dlouhodobé a kvalitní péče o ně. Pokrývá široký záběr možností a přístupů. Spojuje celou řadu zažitých a osvědčených postupů s novými přístupy, které jsou doposud v naší zahradnické (či arboristické) praxi jedinečné. Jedním z nich je např. propojení zjištěných vad, defektů, symptomů a charakteristik významných stromů popsaných v Metodice identifikace a hodnocení významných stromů s konkrétními pěstebními opatřeními (zásahy), zde detailně popsanými a doprovázenými bohatou fotografickou dokumentací. Při hodnocení vad, defektů

a symptomů významných stromů lze nejen stručně identifikovat konkrétní problémy, s nimiž se významný strom potýká, ale lze i účinně navrhnout adekvátní pěstební opatření. Při realizaci pěstebního opatření pak zase lze zpětně dovodit příčinu, pro kterou je zásah navržen.

Základem úspěchu dlouhodobé, a především kvalitní péče o významné stromy je systematický postup při analýze hlavních problémů v péči, včasná reakce na ně, výběr efektivních pěstebních opatření, jejich správné provedení a následná kontrola a evidence reakce stromů na provedené pěstební opatření (zásah).

Metodika péče o významné stromy je stejně jako metodika předchozí v mnoha ohledech naprosto unikátní a ojedinělá, v prvé řadě zejména v komplexním pojetí složité a náročné péče o ně. Metodicky totiž pokrývá celý proces praktické péče od analýzy výsledků hodnocení přes stanovení plánu péče, pěstebního cíle, pěstebního stavu, návrhu technologií, přípravu zadání konkrétního opatření, jeho realizace, včetně kontroly a předání, až po následnou evidenci a monitoring. Nově jsou v této metodice definovány nejčastější okruhy pěstebních cílů a v návaznosti na ně i pěstební stav ve smyslu potenciálu dalšího pěstování. Tento faktor v dosavadních přístupech vyhodnocování možných alternativ pěstebních opatření chyběl, přestože je často klíčový v rozhodování o další existenci stromu. Metodika podrobně vysvětluje rozdíl mezi naléhavostí, etapizací a termínem realizovaných pěstebních opatření (včetně popisu bezodkladných pěstebních opatření a režimu tzv. krajní nouze). Technologie pěstebních opatření prováděných na významných stromech jsou řazeny systematicky podle četnosti užívání a jejich důležitosti. Všechny popsané technologie pěstebních opatření jsou v příloze nakonec seřazeny i v abecedním rejstříku podle jejich zkratek, lze si tak snadno vyhledat nejen jejich význam a popis, ale i příslušnou kapitolu, ve které jsou detailně popsány.

Obě metodiky představují unikátní a velmi rozsáhlé odborné dokumenty (v podstatě monografie) zabývající se významnými stromy, na jejichž vzniku a odborné oponentuře se podílelo velké množství odborníků nejen z univerzit (zejména Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a Zahradnické fakulty a Lesnické a dřevařské fakulty Mendelovy univerzity v Brně), Národního památkového ústavu a Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, ale i z arboristické praxe.

ZÁVĚR

V krajině Čech, Moravy a Slezska můžeme nalézt mnoho stromů dokládajících naši národní identitu. Naši předkové krajinu dobře znali, každý den se v ní pohybovali a svým umem ji neustále zvelebovali, kultivovali a vtiskli jí tvář našeho domova. Mnoho velikánů, z nichž se dnes těšíme a které nám prostřednictvím svých korun předávají důležité milníky ve vývoji naší společnosti, našeho národa, rostou zásluhou předchozích pokolení. Totéž platí i o krajině protkané alejemi, křížky a božími mukami, jimž dělají společnost stromy. Tyto dřeviny a mnohé další činí naši republiku krásnější a pestřejší. Paměť stromů má svébytný a ničím nenahraditelný charakter. Stromy rodové nebo stromy na návsích vtiskují každému sídlu u nás nezaměnitelný ráz. Příběhy, jimiž jsou některé stromy opředeny, podněcují naši fantazii, seznamují nás s dávnou i nedávnou minulostí, s odvážnými jednotlivci či s místy, kde tvořili naši umělci. Stalo se u nás zvykem vysazovat stromy při význačných událostech, aby dál hrdě nesly a předávaly svůj odkaz. Tento přístup svědčí o kulturní vyspělosti našeho národa.

Naši sounáležitost s přírodou je však potřebné stále udržovat a pěstovat, a to ve všech fázích našeho života. My sami vytváříme prostřednictvím výsadeb stromů svět rozmanitější a zajímavější. Někdy však zapomínáme na jejich důležitost a funkce a chováme se k nim macešsky. Vlídný přístup ke stromům se odráží i v péči o ně. Správné ošetřování stromů a respekt k nim je základem dlouhodobého úspěchu. Zeleň v sídlech nebývalou měrou ovlivňuje každého z nás, ač si to málo uvědomujeme, obohacuje nás nejen proměnlivostí svých tvarů a vzrůstem, ale mění se i v průběhu roku (na jaře stromy raší, v létě plodí, na podzim padá listí).

Stromy připomínající historické milníky či dějinné události nás zároveň ukotvují v čase a ukazují naši rozmanitou kulturu, ze které jsme vzešli. Náš národní strom – lípa – je stále nejoblíbenější a nejvysazovanější. Okouzlila nás a lípy nám evokují tradici, vlastenectví a spoluvytvářejí obraz našich sídel.

Různorodost a kulturní hodnotu naší krajiny je potřebné uchovávat pro další generace. Je pro nás velikým závazkem navazovat na zvyky našich předků a zachovávat malebná sídla, kde hraje prim strom na veřejném prostranství stejně jako na našich zahrádkách.

Všímejme si stromů nesoucích zvláštní poselství a snažme se, aby se na ně nezapomínalo a zachovaly se pro další generace. Budou nám za to vděčné.

K významným stromům přistupujme vždy s pokorou a úctou, aby se z jejich korun a prastarých kmenů mohli těšit i naši následovníci.

Další informace o významných stromech včetně projektových výstupů naleznete na stránkách vyznamnestromy.cz.

Significant trees of the Czech Republic

Trees have accompanied humans in their everyday lives from time immemorial. Trees create the environment where we live and form the character of our countryside. The relationship between people and trees has always been very strong. People would look up to vigorous trees and worship the old ones. It was believed that trees had souls and feelings. It was not only a cultic role that trees fulfilled; they also provided shelter to man and served as a source of nutrition and had further functions.

The human bond to trees was also reflected in superstitions and customs when people believed in trees' magical powers; they discoursed with them, pleaded for a good crop, or used individual parts of trees for ceremonial and magical rituals.

Trees became an integral part of human settlements thanks to their advantages and economic utilization. Stately tree crowns protected houses against fire and lightning. On village greens, trees granted shade and the space under their crowns was a comfortable venue for important negotiations and debates.

Many trees in private village estates interconnected entire families and respect for them was handed down from father to son.

By means of planting trees, people began to record significant events, both in the life of the whole village, or even the whole nation, and in the lives of individuals. The custom of planting a tree on the occasion of the birth of a child, the completion of the reconstruction of a house, etc. became a tradition. At other times, trees commemorate various milestones of historical events. The principles of folk landscaping, in which trees play a pivotal role, gave birth to the traditional image of our villages and the related surroundings of settlements. The necessity of planting trees was also anchored in official charters and regulations, which was – again – reflected positively in the structure of our countryside.

Trees enjoy much longer lives than us and that is why they act as bonding elements between generations. Planting trees today will be truly appreciated only by our descendants. From the moment they were planted, many of the trees have carried a historical legacy, which they convey by their sturdy trunks and spreading crowns to the passers-by. Some trees have thus become the living symbols and monuments of our history.

The publication covers the topic of significant trees, i.e. the area of unique individuals that stand out by means of their missions, functions, purposes, or other values in the common greenery, and categorizes them into groups according to their significance. Many of the trees that adorn the public open spaces of our cities were planted on special occasions in order to commemorate important milestones of our history. This cultural charge is carried in the woody species that are planted, e.g. in memory of the

founding of our republic or on the occasion of its anniversaries. Other trees celebrate the end of serfdom or mark further important dates in the evolution of our society. An unusually strong historical legacy is borne by trees which are bound up with remarkable personalities whose deeds, achievements, attitudes or works have made their indelible mark on our national history. The connection is either direct if the famous person really sat under the given tree or planted it themselves, or indirect if the tree was planted in honour of this person.

There are monarchs, statesmen, warriors, writers, artists and others who have their own trees. Trees with cultural and historical aspects were also planted on the occasion of the founding of a village or its promotion to the status of a town. A particular occasion in our country on which trees were usually planted was that of the acquisition of the town's own heraldic symbol or flag. Celebrations of important anniversaries of various associations and institutions are also commemorated with the billowing green giants. The occasion for planting a tree might even be of minor significance in the course of the town's life, such as a meeting of local countrymen or a victory in a competition.

A large number of towns are in contact with their twin towns and a meeting of their representatives is often associated with a tree planting. Other wood species are planted in support of those who are suffering in the world or as a proclamation of peace.

In order to preserve the message borne by these trees, it is necessary to look after their health conditions and to provide them with suitable natural conditions that contribute to their successful growth. The big risk posed in this context is the fact that the legacy of the given tree might be forgotten. As a result, we deprive ourselves of our national identity and cut ourselves off from continuity with our ancestors. As a sign of a responsible attitude to a historically significant tree, people mark the place with a stable and permanent sign which grants prestige and general awareness to the planted tree memorial. In some cases, we can find little protective fences preventing the trees against careless damage and documenting the respectful bond between people and trees.

Another category of significant trees comprises prominent landscape features that co-create the character of the landscape and trees at crossroads, little landmarks – crosses, chapels, wayside crosses, and other architecturally valuable buildings. Here we can observe again the skills of our ancestors and their sensitivity to the landscape. Our domestic wood species blending together naturally with the surrounding environment were used individually or in group plantings. A privileged position has always been given to the lime tree, which is our national tree. The deep-rooted image of Czech villages and historical town squares is typically created by the stately lime trees.

Some trees stand out in comparison to others thanks to their ecological or dendrological value. Ancient trees and other portly natural monuments are at the same time valuable components of our landscape as they bestow a historical character on it and become a living inspiration, and not only for artists. In the presence of these giants, we are on the point of realizing our ancient connection with nature and our own values, shaping our thinking and gaining encouragement, as well as peace of mind. Veteran trees are found in fables and fairy tales and thus stimulate our imagination and belief in the good.

Many ancient trees are the bearers of unique genetic treasure because they are the offspring of our original populations of wood species, which developed on our territory over thousands of years. This is also valid with regard to local and regional species of fruit trees, which bear their own irreplaceable genetic fund. With the depletion of these trees or extraordinary green individuals, we are also losing our national richness.

High value is also associated with wood species that form certain landscape compositions in historical gardens and parks, which provide unique evidence of the garden architecture of the past.

The publication provides instructions for how to proceed when searching for trees carrying an unusual cultural legacy and also deals with the issues of their protection.

We need to approach the greenery surrounding our settlements advisedly and conscientiously in order to be able to attend to their necessities without risking to lose their specific regional qualities during the course of renewal projects. Vegetation in towns and cities has also undergone a certain development which documents the continuing cultural heritage. Losing the local idiosyncrasies and the application of uniform and other than original species, however, deprives our towns of their authenticity.

Besides, trees have many other benefits and functions which we have to become aware of in order to preserve them in their current status and allow their further growth.

One section of the publication focuses on correct practices for planting significant trees which due observance is the key to growing a stately and impressive tree successfully.

The changing climate of the present times is a challenge for a more thorough preparation of the location of the tree that is about to be planted and the improvement of the natural conditions for its prosperous growth as well as for the uncompromising follow-up care of new cultivars.

With a view of the longevity of the living bearers of historical legacy or other significant giant trees, the protection of the place where a tree grows or the timely elimination of possible interventions in the surroundings of the tree must not be underestimated.

It is advisable – in order to prevent the loss of a significant tree's identity and importance – to locate a suitable permanent marker that matches the surrounding environment. A number of these markings are identified and documented and are introduced to those interested in this topic for their information and inspiration.

The evidence may not, however, be produced only *in situ*. A survey of all significant trees must be available, especially to local authorities. It is also desirable to create a database system that includes this information.

So far, we haven't paid attention to the value of individual trees perceived from the cultural perspective. It is only the taking into account of the cultural and historical values, together with the biological and ecological ones, that gives a compact view of the financially expressed value of each and every individual tree.

Significant trees placed in our settlements enhance our environment, thanks to the perceptivity and feelings of our ancestors for the countryside. Many of them bear singular messages and stories which reflect our history and the development of the society. In order to preserve this unique cultural treasure documenting the maturity of our nation, it is essential to ensure that we, as well as our descendants, keep up our respect and humbleness towards them and follow in their footprints. Trees are living beings and their stability and longevity depend on how we humans approach them and provide them with favourable conditions for their growth.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné publikace

BUREŠOVÁ J. a kol., 2013: Uničov: historie moravského města. Město Uničov, Uničov. ISBN 978-80-260-4400-0.

ČESKO, 1892: Zákon daný dne 12. října 1875 čís. 76. zák. z. platný pro království České v příčině ochrany majetku polního; Zákon daný dne 2. prosince 1884 pro království České v příčině vysazování a ochrany alejí aneb jednoduchých stromořadí podél veřejných silnic. Ed. Grégr, Praha. Sbírka zákonů; č. 20.

ČIŽMÁŘ J., 1946: Lidové lékařství v Československu. Jar. Čižmář, Brno.

GROHMANN J. V., 2010: Pověry a obyčeje v Čechách a na Moravě. Plot, Praha. ISBN 978-80-7428-050-4.

HNOJSKÁ V. a kol., 2008: Blovice očima pamětníků. 2. díl. Muzeum Jižního Plzeňska, Blovice. ISBN 978-80-254-2217-5.

HORÁK J., 2012: Stanovištní činitele ovlivňující rozšíření brouků vázaných na mrtvé dřevo. Živa 6: 294–299.

HRUŠKOVÁ M., 2005: Kult stromů v zemích Koruny české. Abonent ND, Praha. ISBN 80-7258-211-9.

HRUŠKOVÁ M., 1995: Památné stromy. Silva Regina, Praha. ISBN 80-902033-0-2.

CHADT J. E., 1908: Pověsti a dohady o starých památných stromech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Český lid. F. Šimáček: 119–136.

JEDLIČKA-BRODSKÝ, B. (ed.), 1919: Stromy svobody: výklad a popis stromové slavnosti svobody, proslovy, oslovení, případné řeči, básně i písně k slavnostem těm, praktický návod k sázení stromů, hesla a pod. Čsl. svaz spolků pro okrašlování a ochranu domoviny, Praha.

JIRÁK M., 2013: Jubilejní památníky knížete Jana II. z Lichtenštejna v revírech Lesního úřadu Nové dvory. Studie a zprávy: historický sborník pražského okolí. Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Praha-východ: 77–85.

JIRÁK M., 2016: Jubilejní památníky knížete Jana II. z Lichtenštejna a císařská výsadba na Černokostelecku. Studie a zprávy: historický sborník pražského okolí. Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Praha-východ: 43–61.

JIRÁSEK A., 1897: Domů a jiné obrázky. J. Otto, Praha.

KOLAŘÍK J. (ed.), 2003: Péče o dřeviny rostoucí mimo les – I. ČSOP, Vlašim. ISBN 80-86327-36-1.

KOLAŘÍK J., 1994: Strom ve městě. ČSOP, Valašské Meziříčí.

KOMISE ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ, 2001: Strom milénia. Kaplický zpravodaj: 1/2001.

KRAJÁNEK P., 2000: Velvyslanci vysadili v parku Alej Evropské unie. Stodůlecký posel – Informační zpravodaj městské části Praha 13: 6/2000.

KRÁSA A., 2015: Ochrana saproxylického hmyzu a opatření na jeho podporu. AOPK ČR, Praha. ISBN 978-80-88076-15-5.

KUPKA J., 2006: Zeleň v historii města. ČVUT, Praha. ISBN 80-01-03443-7.

LEISKÝ O., 1998: Strom republiky 28. 10. 1998. Slavnostní výsadba na počest 80. výročí samostatnosti našeho státu. Metodický list.
LINFORD J., 2005: Wunder der Welt: Bäume. Parragon, Bath (UK). ISBN 978-140-545514-5.
MÁKA A. B., 1902: Mákova lípa: památný strom rodu a statku Mákova ve Stružnici č. 29 staré, 46 nové. A. B. Máka, Nový Jičín na Moravě.
MAREČEK J., 2005: Krajinářská architektura venkovských sídel. ČZU, Praha. ISBN 80-213-1324-2.
NAHODIL O., 1959: České lidové pověry. Orbis, Praha.
NAVRÁTILOVÁ A., 2004: Narození a smrt v české lidové kultuře. Vyšehrad, Praha. ISBN 80-7021-397-3.
NOVÁK Z., 2001: Dřeviny na veřejných městských prostranstvích. Státní ústav památkové péče, Praha. ISBN 80-86234-21-5.
PROCHÁZKA J. S., 1922: Okrašlování a ochrana domoviny: vzorcová přednáška o úkolech a cílech spolků okrašlovacích a ochranných. Svaz čsl. spolků pro okrašlování a ochranu domoviny, Praha.
PROCHÁZKA B. a FÜRBACH F., 1999: Ema Destinnová a její jihočeské sídlo. Carpio, Třeboň. ISBN 80-901945-6-7.
REŠ B., 1998: Památné stromy. AOPK ČR. Praha, ISBN 80-86064-12-3.
SCHAFFLER K., 1881: Z mudrosloví rolníkův: stručná sbírka pranostik a přísloví hospodářských. M. Knapp, Praha.
SLÁDEK F., 1914: Slavnosti stromkové jubilejní – národní – školní. Rašín, Praha.
SUCHARA I., 1993: Význam a funkce zeleně v tvorbě a ochraně životního prostředí. Střední zahradnická škola, Mělník.
SVAZ ČESKÝCH SPOLKŮ OKRAŠLOVACÍCH, 1906: Zprava o valné hromadě Svazu českých spolků okrašlovacích. Krása našeho domova 2/8: 147.
SK ČSSR, 1968: Zpravodaj Státní knihovny ČSSR. Národní knihovna v Praze, Praha. č. IV., roč. VI.
ŠTĚPÁNEK L. a MAREČEK J., 1958: Ozelenění a úprava vesnice i krajiny. SZN, Praha.
TETTER M., 1947: Valašské pověry. Dolina Ugatina – vlastivědný časopis Horního Vsacka 1: 21-22.
TRATINA B., 2005: Historie Šluknova. Tiskárna A. Gall, Šluknov.
TRUSCHKA S., 2003: Evropská alej vysazena. Informační zpravodaj městské části Praha 13: 6/2003.
VEČERKOVÁ E., 1999: Strom v lidové víře a obyčejích. In: TARCALOVÁ L. (ed.): Kult a živly. Slovácké muzeum, Uherské Hradiště: 99–115. ISBN 80-86185-06-0.
WAGNER B., 1990: Sadovnická tvorba 2. SZN, Praha.
ZÁVODSKÝ A., 1962: Gabriela Preissová. SPN, Praha.

Archivní zdroje

Město Neveklov, archiv kulturní komise města Neveklov, výstřižky ze Středočeského krajského deníku Svoboda X. 1988.
Město Rakovník, Kronika města Rakovníka 1992–2001.
Moravský zemský archiv v Brně, Lichtenštejnské cirkuláře, normálie a instrukce, cirkulář č. 2135 ze dne 8. 11. 1897.
Moravský zemský archiv v Brně, Lichtenštejnské cirkuláře, normálie a instrukce, cirkulář č. 2263 ze dne 7. 4. 1898.
Skautské středisko Mělník, Skautská oddílová kronika 1968.
Skautské středisko Karlovy Vary, Kronika dívčího oddílu Pagoda 1968.
Státní okresní archiv Pelhřimov, Krajinské listy: časopis hájící zájmy pol. okresu Kamenice n. L. a okolí. Kamenice nad Lipou, 8. 11. 1919.
Státní okresní archiv Hradec Králové, Pamětní kniha Tělocvičné jednoty Sokol v Dohalicích.
Státní okresní archiv Chrudim, Kronika města Heřmanova Městce 1918.
Státní okresní archiv Karlovy Vary, Kronika obce Bečov nad Teplou 1960–1978.

Státní okresní archiv Jičín, Pamětní kniha obce Markvartice, 1919.
Státní okresní archiv Jičín, Pamětní kniha obce Mrkvojedy, 1919.
Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Pamětní kniha obce Dolní Němčice 1923–1935.
Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Školní kronika Budíškovice 1884–1940.
Státní okresní archiv Louny, Pamětní kniha městyse Ročova 1847–1945.
Státní okresní archiv Nový Jičín, Kronika města Frenštátu pod Radhoštěm 1919–1920.
Státní okresní archiv Pardubice, Školní kronika Třebosice 1918–1936.
Státní okresní archiv Plzeň-jih, Pamětní kniha obce Želčany 1927–1973.
Státní okresní archiv Praha-východ, Pamětní kniha obce Dřísy 1924–1938.
Státní okresní archiv Praha-západ, Pamětní kniha obce Jíloviště 1890–1996.
Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, Kronika města Česká Třebová 1968.
TJ Sokol Dohalice, Kronika TJ Sokol Dohalice, 1926.

Internetové zdroje

DĚDINA J., 1957: Naší tisícileté lípě. Občanský spolek Dědina, online: http://www.dedina.e-obec.cz/storage/1180081131_sb_janddinanatisciletlp.pdf, cit. 15. 5. 2020.
ŠVANČARA L., 1998: Neznámý pomník střízlivosti přežil dva režimy (16. 7. 1998). Regionalist – nejstarší český internetový deník, online: https://www.regionalist.cz/archiv/980716.htm, cit. 30. 3. 2020.

Autorský kolektiv

vedoucí autorského kolektivu a autor textů, pokud není uvedeno jinak Aleš Rudl

Texty

Úvodní slovo Ivo Machar
Kapitoly 2.1 až 2.5 Aleš Rudl ve spolupráci s Ivem Macharem, Lubošem Úradníčkem, Pavlem Wágnerem, Markem Žďárským a Luďkem Prausem
podkapitola *Významné stromy jako biotop* Karel Poprach
Kapitola 8 Veronika Vlčková
Kapitola 9 Marek Ždárský

Boxy

Lípa – náš národní strom
Aleš Rudl
Stromové zvykosloví
Aleš Rudl s využitím prací Strom v lidové víře a obyčejích (Večerková 1999) a Pověry a obyčeje v Čechách a na Moravě (Grohmann 2010).
Pověsti o stromech
GROHMANN J. V., 2009: Pověsti z Čech. Plot, Praha. ISBN 978-80-7428-011-5.
SIROVÁTKA O., 1986: Živá voda – Lidové pověsti z Čech, Moravy a Slezska. Albatros, Praha.
WENIG A., 1975: České pověsti. Olympia, Praha.
Nejmohutnější jedinci vybraných druhů stromů u nás
Luboš Úradníček
Záchrana genofondu památných stromů
Aleš Rudl
Počet památných stromů v ČR a jejich druhy
Agentura ochrany přírody a krajiny ČR
Stromy v červených seznamech
Luboš Úradníček
ÚRADNÍČEK L. a kol., 2017: Červená kniha dřevin České republiky. Lesnická práce, Kostelec nad Černými Lesy. ISBN: 978-80-7458-098-7.

GRULICH V., 2017: Červený seznam cévnatých rostlin ČR. Příroda, Sborník prací z ochrany přírody. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky, roč. 35, 75–132.

Odkazy na zdroje využitelné pro hledání stromů s kulturně-historickým významem

Aleš Rudl

Strom jako architektonický prvek

Aleš Rudl

Literáti o stromech

JIRÁSEK A., 1897: Domů a jiné obrázky. J. Otto, Praha.

VRCHLICKÝ J., 1941: Strom života. Fr. Růžička, Praha.

Péče o staré stromy

Pavel Wagner, Marek Žďárský

Stromy typického venkovského sortimentu

BAROŠ A. (ed.), 2014: Metodika pro výběr vhodných druhů dřevin a bylin pro venkovská sídla. VÚKOZ, Průhonice. ISBN: 978-80-87674-04-8.

Základní položky evidence významných stromů

Aleš Rudl

Fotografie

Aleš Rudl (pokud není uvedeno jinak)

O B S A H

ÚVODNÍ SLOVO 4

ÚVOD 6

KAPITOLA 1

Postoj ke stromům v minulosti 8

Snahy o ochranu stromů v minulosti 9
Tradice výsadby stromů a "stromkové slavnosti" 11
Role stromů a její projevy v naší lidové kultuře 13

KAPITOLA 2

Významné stromy a jejich kategorizace 17

2.1 Stromy s kulturně-historickým významem 18
Stromy připomínající mezníky ve vývoji české státnosti 19
Stromy připomínající vznik republiky 19
Stromy 17. listopadu 61
Další stromy upevňující národní identitu 63
Stromy Evropy 67
Stromy osobností 70
Stromy státníků a představitelů politického života 70
Stromy spisovatelů a umělců 85
Stromy hrdinů a bojovníků 91
Další stromy vysazené na paměť věhlasných osobností 96
Stromy výroční (jubilejní) 99
Stromy připomínající založení sídla 100
Stromy připomínající udělení znaku a vlajky obci 103
Stromy připomínající založení spolků 105
Stromy připomínající výročí institucí 106
Stromy milénia 108
Stromy na paměť úspěchu obce v soutěžích 112
Další výroční stromy 114
Stromy přátelství, podpory, porozumění a míru 115
Stromy přátelství mezi státy, městy a obcemi 115
Stromy porozumění 118
Stromy míru 120
Stromy pro mír 122
Stromy podpory 122
Stromy – památníky historie, stromy osobní, rodové, slavnostní 124
Rodové stromy 124
Erbovní stromy 126
Stromy slavnostní 128
Stromy – památníky historie 128
Stromy osobní 129
Stromy v lidové próze 130
Stromy památek zahradního a krajinářského umění 132

2.2 Stromy s krajinotvorným a orientačním významem 134
Krajinné dominanty 134
Stromy spjaté s architektonickými objekty v krajině 137
Stromy orientační a hraniční 141
2.3 Stromy mimořádného ekologického významu 143
Významné stromy jako biotop 144
2.4 Stromy s výrazným dendrologickým potenciálem 149
Stromy výjimečných dendrologických taxonů a stromy sbírkové 149
Stromy v arboretech a botanických zahradách 151
Stromy mimořádného vzrůstu, vzezření, dimenzí 152
Stromy mimořádného stáří 158
Stromy genofondové 163
2.5 Stromy právně chráněné, stromy v červených seznamech a stromy oceněné v soutěžích 165
Památné stromy 165
Stromy chráněné jako významný krajinný prvek 168
Památkově chráněné stromy 168
Chráněné druhy stromů 169
Stromy v červených seznamech 170
Stromy zvlášť oceněné 170
2.6 Průzkum a hledání významných stromů 174

KAPITOLA 3

Významné stromy jako důležitá součást kulturní identity našich sídel 176

Předpoklady pro uplatnění stromů ve venkovských sídlech 177
Identita venkovské zeleně 177
Předpoklady pro uplatnění stromů ve městech 181
Identita zeleně města a specifika jejího historického vývoje 181

KAPITOLA 4

Význam zeleně v sídlech 186

Význam stromů a jejich funkce 187
Působivost starých stromů 192

KAPITOLA 5

Doporučení k výsadbě významných stromů 197

Regionální předpoklady při volbě druhů stromů 204
Perspektivy v uplatnění zeleně v sídlech ve 21. století 205

KAPITOLA 6

Způsoby označení a ochrany významných stromů před nepříznivými vlivy 207

Možnosti označení významných stromů 208
Používané materiály pro označení významných stromů 208

Formulace textu označení významných stromů 209
Plůtky, ohrádky a doplňkové prvky u významných stromů 219
Ochrana významných stromů při stavebních činnostech 225

KAPITOLA 7
Možnosti právní ochrany a evidence významných stromů 228
Legislativní ochrana stromů 228
Evidence významných stromů 229
Registr významných stromů 230

KAPITOLA 8
Ekonomické hodnocení významných stromů 232

KAPITOLA 9
Metodiky s tématem významných stromů 234
Metodika identifikace a hodnocení významných stromů 234
Metodika péče o významné stromy 235

ZÁVĚR 237

SUMMARY
Significant trees of the Czech Republic 238

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ 241

Významné stromy České republiky

Aleš Rudl

Odpovědná redaktorka Háta Kreisinger Komňacká

Jazyková korektura Kristýna Staňková

Překlad anglického resumé Ivo Machar

Návrh obálky a layout Petr Macháček

Fotografie na obálce Aleš Rudl

Úprava obrázků Jiřina Vaclová

Sazbu písmy Adobe Text a Trivia provedla Jiřina Vaclová

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8

771 47 Olomouc

Vytiskl Profi-tisk

Chválkovická 5

779 00 Olomouc

vydavatelstvi.upol.cz

Neprodejná publikace

1. vydání

Olomouc 2021

ISBN 978-80-244-5992-9 (print)

ISBN 978-80-244-6251-6 (iPDF)

VUP 2021/0174 a 2023/0010

Stromy provázejí člověka v každodenním životě odnepaměti. Vytvářejí prostředí, v němž žijeme, a udávají ráz naší krajiny. Vzájemný vztah je od počátku velice silný a staré stromy se vždy těšily zvláštní úctě.

Stromy nás propojují napříč generacemi, nesou odkaz našich předků, dokládají jejich um a cit pro krajinu. Mnohé z nich dostaly do vínku neobyčejná poselství a příběhy, ve kterých se odrážejí naše dějiny a vývoj naší společnosti. Připomínají mezníky v utváření naší státnosti, věhlasné osobnosti nebo různá výročí a v neposlední řadě bývá důvodem k výsadbě stromu také například přátelství mezi městy.

Pro zachování tohoto jedinečného kulturního bohatství, jež dokládá vyspělost našeho národa, je důležité, aby se nevytratil respekt a pokora vůči stromům a abychom my i naši následovníci pokračovali ve šlépějích svých předchůdců. Stromy jsou živé organismy a jejich stálost a dlouhověkost závisí na našem přístupu k nim.

Univerzita Palackého
v Olomouci

Monografie je výsledkem projektu „Významné stromy – živé symboly národní a kulturní identity“ č. DG18P020VV027, financovaného Ministerstvem kultury ČR v Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II).

9 788024 459929